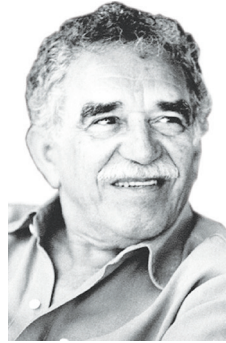

Fransa
Müqaviməti
Hərəkətinin
azərbaycanlı
əfsanəsi

» səhifə 8

Qabriel
Qarsia
Markesin
"Son məktub"u

» səhifə 17

Dahi
Renuar -
rənglərin
nəğməkarı

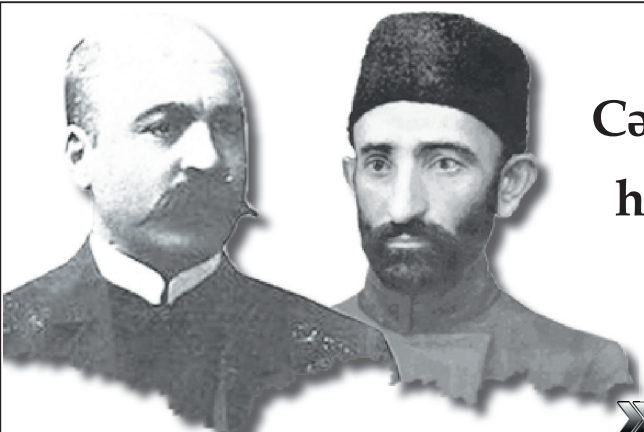
» səhifə 22

Osman Qazinin 600 illik röyası

Osmanlı İmperiyası

» səhifə 18

Mirzə
Cəlil Sabir
haqqında

» səhifə 10

Kannı
fəth edən
türk

» səhifə 23

ANONS

Səttar Bəhlulzadənin
yeni portreti aşkarlanıb
» səhifə 3

Tərcümə Mərkəzi
Budapeşt Kitab
Sərgisində
» səhifə 4

İran şahının anası
Bakılı Tacülmülükün
xatirələrinin davamı
» səhifə 5

Tarixi yaddaş və
qondarma əhvalatlar
» səhifə 7

Sürgün dövrünün
romanı
» səhifə 9

Tərcümə tarixi və
praktikası
» səhifə 11

Millət vəkili Fəzail
İbrahimli ilə müsahibə
» səhifə 12

Güllələnmiş ömrün
qəmli hekayəti
» səhifə 13

Lermontovun "Yelkən"
şeirinin dörd tərcüməsi
» səhifə 15

Özbək yazıçısının
"Qardaş"ı
» səhifə 16

Tereza Ananın duası
» səhifə 17

Bakı Konqres Mərkəzinin açılışı olub. Prezident İlham Əliyev, xanımı Mehriban Əliyeva və qızı Arzu Əliyeva açılışda iştirak ediblər.

Maliyyə naziri Samir Şərifov Mərkəzdə görülən işlər barədə dövlətimizin başçısına məlumat verdi.

Heydər Əliyev Mərkəzinin yaxınlığında yüksək zövqlə inşa olunan bu Mərkəzin tikintisinə 2014-cü ilin fevralında başlanıb. Mərkəzin ümumi sahəsi 6,2 hektar, tikintialtı sahəsi isə 46,6 min kvadratmetrdir. Ətrafda geniş abadlıq-quruculuq işləri aparılıb, yaşıllıq zolaqları salınıb. Bina bütün zəruri infrastrukturla təmin olunub.

Prezident İlham Əliyev Bakı Konqres Mərkəzinin rəmzi açılışını bildiren lenti kəsdi.

Binanın foyesində 405 kvadratmetrlik monitor quraşdırılıb. Bu, dünyada qapalı məkanda quraşdırılan ən böyük və ən çox piksellə monitorudur. Ümumilikdə isə binada müxtəlif ölçülü 50-dən artıq monitor quraşdırılıb. Mərkəzdə 17 konfrans zalı yaradılıb. Onların ümumi tutumu 2500 nəfərdən çoxdur. Konfrans zallarında yaradılan şərait onların tutumunu tədbirə qatılan qonaqların sayına uyğun olaraq dəyişdirməyə imkan verir. Məsələn, konfrans zallarının tamaşaçı tutumunu təşkilatçının istəyinə uyğun olaraq 50 nəfərdən 250 nəfərədək dəyişmək

İlham Əliyev Bakı Konqres Mərkəzinin açılışında iştirak edib

mümkündür. Bina bütün zəruri kommunikasiya, o cümlədən havalandırma sistemləri ilə təchiz olunub. Burada restoran, inzibati və digər otaqlar da var. Mərkəzdə canlı yayım aparmaq üçün də müasir şərait yaradılıb. Burada qonaqlara eskalatorlar və 16 lift xidmət göstərəcək.

Bakı Konqres Mərkəzinin auditoriya zalı da ən müasir səviyyədə yaradılıb. Zal 3500 yerlikdir. Burada müasir texnologiyanın ən son yeniliklərinin tətbiq olunduğu avadanlıq quraşdırılıb. Zalı akustika sistemi dünyanın aparıcı şirkətlərinin məhsuludur. Buranın işıqlandırılmasında müasir texnologiyadan istifadə edilib.

Ölkəmizdə hökm sürən siyasi-iqtisadi sabitlik, bütün sahələrin davamlı inkişafı və yaradılan şərait artıq Azərbaycanı mühüm beynəlxalq tədbirlərin keçirildiyi məkana çevirib. Bu gün ölkəmizdə siyasət, iqtisadiyyat, mədəniyyət, idman, ümumilikdə bütün sahələrə aid region, qitə və dünya

əhəmiyyətli mötəbər tədbirlər təşkil olunur. Belə bir Mərkəzin istifadəyə verilməsi ölkəmizin beynəlxalq tədbirləri daha da yüksək səviyyədə keçirməsi üçün geniş imkanlar yaradır.

Bildirildi ki, bu Mərkəzdə ilk beynəlxalq tədbir mayın 2-dən 5-dək Asiya İnkişaf Bankının Rəhbərlər Şurasının 48-ci İllik Toplantısı olacaq. Bu mötəbər tədbir Cənubi Qafqaz regionunda ilk dəfə məhz Azərbaycanda keçiriləcək. Toplantıda 3 minə yaxın iştirakçının, o cümlədən üzv ölkələrin maliyyə nazirləri və digər hökumət rəsmilərinin, habelə mərkəzi bank rəhbərləri ilə yanaşı, özəl sektor, beynəlxalq maliyyə institutları və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin, eləcə də tanınmış alimlərin və ekspertlərin iştirakı nəzərdə tutulur. Belə bir mühüm tədbirin ölkəmizdə baş tutması Azərbaycanın bu sahədəki təcrübəsi, Bakıda yaradılmış yüksək standartlara uyğun infrastruktur, tranzit və logistika sahəsində ölkəmizin əlverişli imkanları ilə yanaşı, Bakı Konqres Mərkəzi kimi memarlıq nümunələrinin inşa olunması ilə də sıx bağlıdır.

Bu möhtəşəm bina inşa olunduğu əraziyə də gözəllik verir, Heydər Əliyev Mərkəzinin yerləşdiyi məkannın füsunkarlığını daha da artırır. Orijinal üslubda tikilən Mərkəz ümumilikdə, paytaxtda aparılan abadlıq-quruculuq işlərinin davamlı olduğunu bir daha təsdiqləyir.

Qəmər Almaszadəyə həsr edilən kitab təqdim olundu

April 30-da Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqında (ATXİ) ilk qadın balerinamız, milli balet məktəbinin yaradıcılarından biri, xalq artisti Qəmər Almaszadənin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş "Ömrün səhifələri" kitabının təqdimatı olub.

AzərTAc xəbər verir ki, tədbirdə balerinanın həyat və yaradıcılığını əks etdirən fotosərgi və Cəfər Cabbarlı adına Azərbaycan Dövlət Teatr Muzeyinin əməkdaşları tərəfindən Qəmər Almaszadənin fotolarından ibarət slayd nümayiş etdirilib.

Tədbirdə çıxış edən ATXİ-nin sədri, xalq artisti Azərpaşa Nemətov Azərbaycan mədəniyyətinin dünyaya, xüsusilə yaxın Şərqi böyük töhfələr verdiyini vurğulayıb. Şərqi ilk baletin Azərbaycanda yarandığını qeyd edən A.Nemətov ilk balerinanın da Qəmər Almaszadə olduğunu söyləyib.

Xalq artistləri Fərhəd Bədəlbəyli, Ağakışi Kazımov, Rəfiqə Axundova, əməkdar incəsənət xadimi Zemfira Qafarova, əməkdar jurnalist Qalina Mikeladze və digərləri çıxış edərək Azərbaycanda balet sənətinin əsasını qoymuş Qəmər Almaszadə sənətindən, onun xidmətlərindən söhbət açıblar.

Bildirilib ki, görkəmli sənətkar səhnədə saysız-hesabsız rəngarəng obrazlar yaradıb. Bir çox əsərlərə uğurlu quruluş verən Qəmər Almaszadə ölkəmizin hüduqlarından kənar da Azərbaycan mədəniyyətini layiqincə təmsil edib, ölkəmizdə və xaricdə professional rəqs ansambları təşkil edib, şöhrəti dünyanı dolaşan məşhur tələbələr yetişdirib.

Qeyd olunub ki, görkəmli balet ustası klassik xoreografiya əsərləri ilə Azərbaycan xalq rəqs yaradıcılığı nailiyyətlərinin ahəngdar vəhdətini yaradıb. Diqqətə çatdırılıb ki, o, səhnə fəaliyyətini başa vurduqdan sonra teatrda baş baletmeyster, balet truppasının bədii rəhbəri, quruluşçu baletmeyster vəzifələrində işləyib. İlk peşəkar Azərbaycan balerinası olan Qəmər Almaszadə milli balet məktəbinin yaranmasında və inkişafında müstəsna rol oynayıb.

Ölkəmizdə keçiriləcək "Bakı-2015" ilk Avropa Oyunları zamanı Azərbaycana gələn turistlərin üz tutacağı məkənlərdən biri də qədim İçərişəhər olacaq. Bu zaman qədim şəhəri gəzməyə gələn əcnəbi turistlər məlumatlı qalmaqalılar. Belə ki, İçərişəhərdə onun tarixi ilə tanış olmaq üçün 20-yə yaxın məlumat məntəqəsi yaradılıb. Bu məntəqələrdə turistlərə bir çox xidmətlər təklif olunur. İlk növbədə buradan audiobələdçilər əldə etmək mümkündür. Audiogidlərə Azərbaycan, rus, ingilis, fransız və ispan dillərində məlumat daxil edilib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, əcnəbi qonaqların asudə vaxtının səmərəli təşkili üçün İçərişəhərdə həyata keçirilən layihələrdən biri də elektromobillər vasitəsilə turların təşkilidir. Elektromobillərdən istifadə etməklə qədim şəhəri çox asanlıqla gəzə və məlumat əldə edə bilərlər.

Xarici qonaqlara yardımçı olmaq üçün birinci Avropa Oyunları zamanı İçərişəhərdə könüllü tərcüməçilər də fəaliyyət göstərəcək. Bundan başqa qoruq ərazisində müxtəlif tədbirlər keçiriləcək. Bunlardan biri də ənənəvi Qız qalası Beynəlxalq incəsənət festivalıdır. Bu il festival 6-cı dəfə təşkil olunacaq. Qeyd edək ki, ötən illər ərzindən bu festivalda 60-dan çox ölkədən yüzdən artıq rəssam iştirak edib. Bu il festivalın tarixi Avropa Oyunlarına görə dəyişdirilərək iyunun 11-dən 14-dək keçiriləcək.

Qoruq ərazisində turistlər üçün müxtəlif turlar da təklif olunacaq. Bunlar vasitəsilə qonaqlar qədim şəhərdə Qız qalası və Şirvanşahlar Sarayı muzey kompleksləri, AMEA-nın Arxeologiya və Etnografiya İnstitutunun İçərişəhərdə

İçərişəhərdə ilk Avropa Oyunlarına hazırlıq gedir

yerləşən muzey sərgi zalı, Minitür Kitab Muzeyi, Vaqif Mustafazadə, Tahir Salahov və Kamil Əliyevin ev muzeyləri ilə tanış ola biləclər. Birinci Avropa Oyunları zamanı bu mədəniyyət ocaqlarının fəaliyyət saatının artırılması da gözlənilir.

Muzeylərdən əlavə İçərişəhərdə müxtəlif qalereyalar və sərgi zalı fəaliyyət göstərir ki, turistlər burda rəssamların, heykəltəraşların, tətbiqi incəsənət ustalarının əsərləri ilə tanış olmaqdan əlavə bəyəndikləri əsərləri əldə edə biləclər.

Birinci Avropa Oyunları zamanı İçərişəhərin ərazisində yerləşən beş, dörd və üçülduzlu otellər, kafe və restoranlar da gücləndirilmiş rejimdə çalışacaqlar. Turistlər bu restoranlarda Azərbaycan mətbəxinin çeşidli və ləzzətli xörəklərini dadmaqda yanaşı, milli musiqimizdən də zövq ala biləclər. Qədim şəhərin özünəməxsus çay ənənələri də var. Burada turistlərə 60 növ çay təklif olunur. Bütün bunlarla yanaşı, küçələr boyunca əl işi olan məhsulların satışına da diqqət artırılıb.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoglu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Kənan Hacı, Mövlud Abdullayev, Feyziyyə, Nəringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 1427

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05. E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Azərbaycan Dillər Universitetində Bəxtiyar Vahabzadənin 90 illik yubileyi qeyd olunub

Aprelin 28-də Azərbaycan Dillər Universitetində (ADU) Xalq şairi, dramaturq, ədəbiyyatşünas və ictimai xadim, Dövlət mükafatları laureatı, akademik Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illik yubileyinə həsr edilmiş tədbir keçirilib.

ADU-dan AZƏRTAC-a bildiri- lib ki, tədbir Bəxtiyar Vahabzadə- nin 90 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Prezident İlham Əliyev- in 2015-ci il 14 yanvar tarixli Sərəncamına əsasən təşkil olunub.

Yubiley mərasimində univer- sitetin rektoru, Milli Məclisin de- putatı, professor Səməd Seyidov B.Vahabzadənin həyat və yaradıcı- lığından, onun XX əsr Azərbaycan

ədəbiyyatına verdiyi töhfələrdən danışıb. Xalq şairi haqqında fikir söyləməyin şərəfli olduğunu de- yən S.Seyidov Azərbaycan poezi- yasının zirvəsində dayanan dahi insanların hər bir ali təhsil ocağın- da anıldığını qeyd edib.

Azərbaycan Milli Elmlər Aka- demiyasının müxbir üzvü Nizami Cəfərov, professor Şirməmməd Hüseynov, əməkdar incəsənət

xadimi, professor İlham Rəhim- li, ADU-nun Azərbaycan dili və ədəbiyyatı kafedrasının müdiri, professor Fəridə Səfiyeva B.Vahab- zadə ilə bağlı xatirələrini bölüşüb, şairin yaratdığı obrazlardan, şeir- lərindən, Azərbaycan dramaturgi- yasına gətirdiyi yeniliklərdən bəhs ediblər.

Sonra Azərbaycan incəsənətinin nümayəndələri xalq şairinin sözləri- nə bəstələnmiş mahnılar ifa ediblər.

Tələbələr B.Vahabzadənin "Bir salama dəymədi", "Anamın ölü- münə", "Ana dili" şeirlərini sə- ləndiriblər.

ADU-nun ingilis dilinin üslu- biyyatı kafedrasının dosenti Vahid Ərəbov, ingilis dilinin tərcüməsi kafedrasının dosenti Sabir Mustafa və alman dilinin tərcüməsi kafed- rasının dosenti Yusif Savalan xalq şairinin yaradıcılığında yer alan şeirlərindən tərcümələrini söylə- yiblər.

Sonda xalq şairi Bəxtiyar Vahab- zadənin həyat yoldaşı Dilarə Va- habzadə tədbirin təşkilatçılarna və iştirakçılara minnətdarlığını bildirib.

Səttar Bəhlulzadənin yeni portreti aşkarlanıb

Xalq rəssamı Səttar Bəh- lulzadənin obrazı, Sət- tar şəxsiyyəti bir çox rəs- sam və heykəltəraşları, şairləri cəlb edib. Fuad Əbdür- rəhmanov, Ömər Eldarov, Elmira Şahtaxtinskaya, Tağı Tağıyev, Toğrul Nərimanbəyov, Vasili Necitaylo və digər görkəmli sənətkarlar böyük rəssamın şəxsi- yətinə və sənətinə olan sevgi və ehtiramını nümunəsi kimi onun portretlərini yaradıblar.

Səttar Bəhlulzadənin ev-mu- zeyinin baş mühafizi, sənət- şünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, rəssamın ailə üzvü Pərzad Ab- dinovanın apardığı araşdırma- lar nəticəsində Özbəkistanda S.Bəhlulzadənin daha bir portre- ti aşkarlanıb. Rəssamın çoxsaylı portretlərindən birinin müəllifi Özbəkistan və Tataristanın xalq rəssamı, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı Çingiz Əhmərovdur.

Səttar Bəhlulzadənin ev-mu- zeyindən AzərTAC-a bildiri- lib ki, 1979-cu ildə yaradılmış "Azərbaycanın xalq rəssamı Sət- tar Bəhlulzadənin portreti" adlı rəsm əsəri (75 x 85 sm) hazırda Özbəkistan Bədii Akademiya- sında saxlanılır.

Ç.Əhmərovun S.Bəhlulzadə ilə tanışlığı V.İ.Surikov adına Moskva Dövlət Rəssamlıq İnsti- tutunda təhsil aldığı illərə təsa- düf edir.

Aşkar edilən rəsm əsəri Çin- giz Əhmərovun çəkdiyi Səttar Bəhlulzadənin ikinci portreti- dir. Belə ki, əvvəllər məlum olan "Səttar Bəhlulzadə" portretində Ç.Əhmərov Azərbaycanlı rəs- samın profilini təsvir edib, bu za- man rəssamın əlləri və barmaq- larını önə çəkib.

Mavi tonlarda işlənmiş "Azər- baycanın xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin portreti" fərqli tərzdə icra olunub. Burada S.Bəhlulzadə gənclik illərində təsvir edilib. Portretə diqqəti ilk cəlb edən Səttarın ifadəli iri gözləridir. Xəyala dalmış nəzər- ləri, oturuşu gənc rəssamın ro- mantikliyindən, başının dikliyi, dodaqları isə xarakterinin mə- tinliyindən xəbər verir.

Qeyd edək ki, Səttar Bəhlul- zadənin ev-muzeyi tərəfindən "Azərbaycanın xalq rəssamı Sət- tar Bəhlulzadənin portreti" ad- lı rəsm əsərinin kətan üzərində olan eyni ölçülü surəti hazırlanıb.

Azərbaycan "Nauruz" XII beynəlxalq teatr festivalında təmsil olunacaq

İyunun 1-dən 7-dək Rusiya federasiyasının Kazan şə- hərində türkdilli xalqların "Nauruz" XII beynəlxalq te- atr festivalı keçiriləcək.

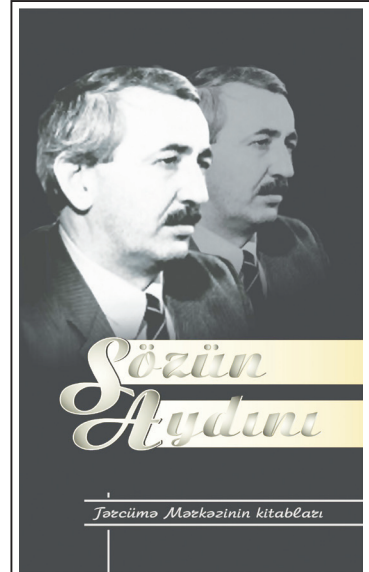
AzərTAC "Tatar-inform" İn- formasiya Agentliyinin saytına istinadla xəbər verir ki, builki tədbirdə dünyanın 6 ölkəsindən təxminən 400 nəfərin iştirakı gözlənilir.

Festival çərçivəsində şəhərin dörd teatr meydanında türk dün- yasının, o cümlədən Azərbaycan, Özbəkistan, Altay, Qazaxistan, Krim, Tataristan, Tuva, Xakasiya

və Yakutiya teatrlarının ən yax- şı tamaşaları nümayiş olunacaq. Festival inkişafında həmçinin "Teatrın inkişaf vektoru: Avropa- Asiya" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçiriləcək.

Festivalın bədii rəhbəri Farid Bıqçantayev məlumat verib ki, builki festival Qazaxıstan mə- dənyyətinə həsr olunacaq. O deyib: "Biz istəyirik ki, Qaza- xıstan öz teatrının nə ilə məşğul olduğunu, mədəniyyətinin, ənə- nələrinin, ayinlərinin teatrda necə ifadə olduğunu göstərsin. Biz bu ənənəni davam etdirəcəyik".

"Sözün Aydını" kitabı nəşr olunub

○ "Tərcümə Mərkəzinin kitab- ları" seriyasından "Sözün Aydını" kitabı işıq üzü gö- rüb. Kitabda görkəmli alim, ictimai-siyasi xadim, tənqid- çisi, ədəbiyyatşünas Aydın Məmmədovun əsərləri – elmi məqalələri, esseləri, müsahibələri, müxtəlif dövrlər- də çıxışları və alim haqqında tanınmış sənət, söz adamları- nın yazıları yer alıb.

Kitab, yazıçı Afaq Məsudun "Bu dünyanın Aydın hadisəsi" adlı ön sözü ilə açılır.

Nəşrin tərtibatçısı Nəriman Əbdülrəhmanlı, redaktorları Zahid Santorpaq və Tamilla Rüstəmovadır.

Halit Ərgənçin "Əli və Nino"dakı yeni obrazı diqqət çəkdi

Azərbaycan yazıçısı Qurban Səidin eyniadlı romanı əsa- sında ekranlaşdırılan "Əli və Nino" filminin İstanbulda çəkilişləri davam edir. AzərTAC xəbər verir ki, Türkiyə- nin tanınmış aktyorları Halit Ərgənç və Erkin Koçun da rol aldığı filmin İstanbul çəkilişləri iki həftə davam edəcək. Aktyor Halit Ərgənç "Möhtəşəm yüz il" filmindən sonra ilk dəfə kamera qarşısına keçib.

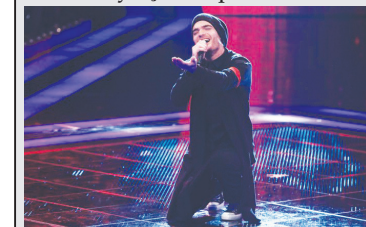
Bundan əvvəl çəkilişlər Bakıda 8 həftə ərzində aparılmışdı. Filmdə baş rolları Adam Bakri (Əli) və Maria Valverde (Nino) ifa edirlər. Ekran əsərinin icraçı prodüseri Leyla Əliyeva, quruluşçu rejissoru Kris Tikyer, senari müəllifi Kristofer Hemptonudur.

Elnur Hüseynovun klipi ən çox baxılanlar sırasındadır

Azərbaycanı "Eurovi- sion-2015" mahnı mü- sabiqəsində təmsil edə- cək Elnur Hüseynovun oxuyacağı "Hour of the Wolf" mahnısını yeni uğura imza atıb.

AzərTAC xəbər verir ki, sözüge- dən mahnı "Eurovision TV"nin rəsmi "YouTube" kanalında 1,434,914 dəfə izlənilib. "Hour of the Wolf" bu göstərici ilə "Euro- vision-2015" müsabiqəsində sə- slənəcək mahnılar arasında ən çox baxılan kliplərdəndir.

Xatırladaq ki, E.Hüseynov mayın 21-də "Eurovision-2015" mahnı müsabiqəsinin ikinci yarımfinalında 11 nömrəli ifaçı ki- mi səhnəyə çıxacaq.

Macaristan Respublikasında keçirilən XXII Beynəlxalq Budapeşt Kitab Sərgisinə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi də qatıldı. Sərgi, Budapeştin Mərkəzi sərgi salonunda keçirildi. Bu il sərgidə ölkəmizi Tərcümə Mərkəzi və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin nümayəndə heyəti təmsil edirdi.

Aprelin 23-də Mərkəzin nümayəndə heyətini Azərbaycanın Macarıstandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Vilayət Quliyev qəbul etdi. Görüş zamanı cənab səfir sərgidə görülməli işlərdən, ölkəmizin təbliği istiqamətində nümayəndə heyətinin üzərinə düşən vəzifələrdən danışdı. V.Quliyev ölkəmizin siyasət, ədəbiyyat və mədəniyyətinə dair Azərbaycanın Macarıstandakı səfirliyinin macar dilində nəşr etdirdiyi 50-yə qədər müxtəlif kitabın sərgidə pulsuz paylanması üçün göstəriş verdi. Qeyd edək ki, sərgi müddətində macar dilində çapdan çıxmış nəşrlərin çoxluğu Azərbaycan stendinə olan marağı daha da artırdı.

Açılış mərasimi

23 aprelə sərginin rəsmi açılış mərasimi oldu. Həmin gün səhər 07:00-dan 09:00-dək Azərbaycan stendini qurduq: bayrağımızı və xəritəmizi asıb, kitablarımızı düzdük. Başqa sərgilərdən fərqli olaraq Budapeşt Kitab Sərgisinin rəsmi açılışı 15:00-da baş tutdu. Sərginin ilk günü ədəbiyyat və mədəniyyət tədbirləri ilə zəngin idi. Eyni zamanda, qarşılıqlı əməkdaşlıq üçün də əlverişli gün oldu. Belə ki, Şimali Avropa Ölkələrinin Ədəbiyyat Təbliği Mərkəzinin (Nordic Literature Promotion and Publishing House) nümayəndələri ilə görüş keçirdik. Həmin qurum, Danimarka, İslandiya, Finlandiya, Norveç və İsveç ədəbiyyatının dünya dillərinə, eləcə də dünya ədəbiyyatı nümunələrinin bu ölkələrin dillərinə çevrilməsi və təbliği üzrə fəaliyyət göstərir.

Görüşdə Mərkəzin tərtib etdiyi "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası"nın bu dillərə tərcüməsi və adıçəkilən ölkələrdə nəşri məsələləri müzakirə edildi. Təşkilatın nəşriyyat məsələləri üzrə rəhbəri, cənab Balasz Bittfan da öz növbəsində qarşılıqlı əməkdaşlıqla bağlı fikirlərini bizimlə bölüşdü: "Təmsil etdiyimiz qurum Şərq və Azərbaycan ədəbiyyatı nümunələrinin bu xalqların dilinə tərcümə olunmasında maraqlıdır. Ölkəmizdə bu sahəyə məşğul olan Tərcümə Mərkəzi kimi dövlət qurumunun mövcudluğu təqdirəlayiq haldır. İstərdik ki, Mərkəzlə əməkdaşlığımız daimi olsun".

Adıçəkilən təşkilat bir neçə ölkədən yazarları da qonaq qismində dəvət etmişdi. Belə yazarlardan biri də İsveç yazıçısı, "StorySide" nəşr şirkətinin rəhbəri Kamilla Qrebe idi. Onunla ədəbiyyatların inteqrasiyası mövzusunda müzakirə etdik. K.Qrebe də önəmli məqamlara diqqət çəkdi: "Mən bu sərgidə ölkəmi yazar qismində təmsil edirəm. Azərbaycan, dünyanın marağında olan ölkədir. Düşünürəm ki, ölkələrimizin ədəbiyyatlarının qarşılıqlı tərcüməsi və tanınması xalqlarımız və ölkələrimiz arasında əlaqələrin genişlənməsinə öz töhfəsini verəcək. Mərkəzlə sıx əlaqələrin qurulmasını, bu istiqamətdə atılan vacib addım hesab edirəm".

Tərcümə Mərkəzi Budapeşt Kitab Sərgisində

(reportaj)

24 aprel

Səhər saat 11:00-da Mərkəzin nümayəndə heyətinin Eötvös Lorand adına Macarıstan Dövlət Elmi Universitetində "Humanitar elmlər" fakültəsinin Türkologiya bölümünün tələbələri ilə görüşü keçirildi. Görüşü fakültənin dekanı professor Rudolf Sardi açdı. O, Azərbaycan nümayəndə heyətini salamlayaraq, tərcümə işinin önəmindən və çətinliklərindən söz açdı: "Bakı, Qafqaz regionunun mədəni qovşağıdır. Biz istərdik ki, Azərbaycan və Macarıstan respublikaları arasında mədəni və ədəbi əlaqələr möhkəmlənsin. Biz bu əlaqələrin qurulmasında Tərcümə Mərkəzinin əhəmiyyətli işlər görəcəyinə ümid edirik".

Azərbaycanın Macarıstan Respublikasındakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Vilayət Quliyev hər iki ölkə arasındakı mədəni və ədəbi əlaqələrdən danışdı: "Bu zalda Azərbaycan ədəbiyyatı ilə maraqlanan tələbələr toplaşmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatına aid 50-dən çox kitab macar dilində çap olunub. Həmin kitabların əksəri Azərbaycan mədəniyyəti təbliği haqqındadır.

Həmin nəşrlərə "Azərbaycan nağılları"nı, Azərbaycan klassiklərinin əsərlərini misal göstərə bilərik. Üç il əvvəl "Biz Azərbaycan haqqında nə bilirik" adı altında müsabiqə elan etmişdik. Həmin müsabiqəyə mətn göndərən tələbələrin əsərləri kitab halında çap olundu və qalib olan 6 müəllif bir həftəlik Azərbaycana göndərildi. Bu ilin sonuna yaxın yenə belə bir tədbir keçirməyi planlaşdırırıq".

Daha sonra Mərkəzin "Tərcümələrin keyfiyyətinə nəzarət şöbəsi"nin dil mütəxəssisi Cavid Ağayev Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin fəaliyyəti barədə geniş məruzə ilə çıxış etdi.

Görüşdən sonra sərgi salonuna qayıtdıq. Həmin gün günorta saatlarında səfir Azərbaycan stendini ziyarət etdi, nəşrlərlə maraqlandı. Məlumat üçün deyim ki, ezam müddətində cənab səfir, səfirliyin işçisi Məhəmməd Məmmədov və digər əməkdaşlar nümayəndə heyətimizə bütün gərəkli məsələlərdə öz köməkliklərini əsirgəmədilər.

Ümumi mənzərə

Budapeşt Kitab Sərgisinin ərazisi çox da böyük deyildi. Bu mötəbər kitab bayramı Kis Rokus küçəsində yerləşən "Millenaris" sərgi kompleksində keçirildi. Qeyd edək ki, sərgi daha çox macar nəşriyyatlarının tanıtımına, daxili kitab bazarının imkanlarının öyrənilməsinə, onlarla qarşılıqlı əlaqələr qurmağa maraq göstərən ölkələrin nəşriyyatları üçün səmərəli sayıla bilər. Başqa sərgilərlə müqayisədə bu sərginin beynəlxalq gücü nisbətən zəif idi. Fransa, İtaliya, Çin, Türkiyə, Slovakiya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri kimi ölkələrin stendləri böyük əraziləri əhatə edirdi. Əsasən öz ölkələrini müxtəlif dövlətlərin Macarıstanda fəaliyyət göstərən səfirlikləri, kitabxanaları, ədəbiyyat və mədəniyyət qurumları təmsil edirdi.

Sərgidə ingilis dilində nəşrlərin az olması xarici ölkələrdən gələn ziyarətçilərin sərgiyə olan marağını azaldırdı. Kitabların demək olar ki, böyük əksəriyyəti macar dilində idi. Bundan başqa stendlərdə ölkə və nəşriyyat adlarının da macar dilində yazılması beynəlxalq qurumların bir-biri ilə ünsiyyətini çətinləşdirirdi. Məsələn, biz qardaş Türkiyənin stendini bir gün sonra tanıya, onlarla əlaqə yarada bildik.

Bütün bunlara rəğmən, oxucuların kitaba olan marağı doğrudan da heyrətamiz idi. Hər gün minlərlə oxucu sərgiyə ziyarət edir, çanta-çanta kitab alırdı. Sərgidə uşaq ədəbiyyatı bölümü əsas zalla birbaşa keçidi olan xüsusi ərazidə nümayiş etdirilirdi. Bir məqamı xüsusi vurğulamaq istərdim ki, Macarıstanda uşaq ədəbiyyatının çapı yüksək səviyyədə həyata keçirilir. Bu nəşrlərin ərsəyə gəlməsində peşəkar nəşriyyatların çap palitrasının rəngarəngliyi, nəfis poliqrafik icra, yüksək zövq hər mənada öz sözünü deyir. Uşaqlar üçün elə ağlagəlməz, maraqlı, əyləncəli oxu vəsaitləri hazırlayırlar ki, başqa ölkələrdən gələn vətəndaşlar dillərini bilməsələr də, sadəcə poliqrafik həllinə görə həmin nəşrlərə maraq göstərirdilər.

Macarıstanın müxtəlif poliqrafiya birliklərinin çap etdiyi bir sıra dünya ədəbiyyatı nümunələri, xüsusən də serial nəşrlər, mənə Türkiyədə çap edilən məşhur "Can", "Yarı Kredi yayınları"nın dizayn üslubunu xatırladı. Sərgi boyunca müxtəlif panellərdə tədbirlər keçirildi. Sərginin açılış günü isə olduqca maraqlı və geniş proqramı olan açılış konserti düzənləndi. Sərgi salonunun ikinci mərtəbəsində isə rəsm əsərləri sərgilənirdi.

Hər gün neçə-neçə ziyarətçi Azərbaycan stendinə yaxınlaşıb, rəssamlıqla, incəsənətlə, musiqi və dilçiliklə bağlı kitablarla maraqlanırdılar. Azərbaycan stendi sərginin əsas giriş qapısına yaxın, 12 m² ərazidə yerləşirdi. Stendimizdə Heydər Əliyev Fondunun, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin, Azərbaycanın Macarıstandakı Səfirliyinin, eləcə də digər ölkə nəşriyyatlarının çap etdiyi 500-dən çox kitab sərgilənirdi. Mərkəzsə tədbir "Tərcümə Mərkəzinin kitabları" seriyasından işiq üzü görün nəşrləri, "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalının son nömrələri, ingilis dilində nəşr edilən "Candles" ("Şamlar" – Müasir Azərbaycan şeir antologiyası) kitabı ilə qatılmışdı.

Məlum olduğu kimi, 24 aprelə bədnam qonşularımız ermənilərin dünyaya car çəkdiyi qondarma erməni soyqırımını günün idi. Dünyanın dörd bir yanına öz saxta karlıqlarını atan ermənilər şəksiz ki, kitab sərgisində də hansısa xoşagəlməz hərəkətlər edə bilərdilər deyər, biz gün ərzində daha tədbirli davranmağa üstünlük verdik. Qərribə idi ki, həmin gün stendimizdə müxtəlif dillərdə nümayiş etdirilən Qarabağ həqiqətləri ilə bağlı kitablarla maraqlananların sayı daha çox oldu.

Ölkəmizin mədəniyyət və ədəbiyyatının təbliği üçün gərəkli olan bu kitab sərgisi həm də Azərbaycanın tanınması istiqamətində də uğurlu oldu.

Fərid HÜSEYN

İran şahı Rza Pəhləvinin və oğlu Məhəmməd Rza Pəhləvinin həm şəxsi, həm də siyasi həyatında azərbaycanlılar, xüsusən də azərbaycanlı qadınlar mühüm rol oynayıblar. Məhəmməd Rzanın həyat yoldaşı Fərəh Pəhləvi öz ad-sanına və fəaliyyətinə görə həm ölkə içində, həm də xaricdə böyük nüfuz sahibi idi. Rza şahın həyat yoldaşı, Məhəmməd Rzanın anası Banu Tacülmülük Badkubeyi isə pəhləvilərin hakimiyyətinin möhkəmlənməsində son dərəcə əhəmiyyətli rol oynamışdı. Fərəh Pəhləvi bizim oxuculara təqdim edilsə də, Tacülmülükün həyatı və fəaliyyəti bu günədək məlum deyil. Bunu nəzərə alaraq onun 1980-ci ildə Nyu-Yorkda və elə həmin ildə Tehrandə çap edilmiş "Pəhləvi kraliçası" adlı memuarından bəzi hissələri orijinaldan - farscadan çevirib, oxuculara təqdim etməyi qərara aldım.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Qeyd etdiyimiz kimi, Qəvvamüs-səltənənin də Mötəmədüül Mülkə xüsusi ehtiramı vardı. Köhnə və təzə siyasətçilərə etinasız yanaşan bu adam çox vaxt Mötəmədüül Mülkün (Pirniya) mənzilinə gedər, məmləkət məsələlərini onunla müzakirə edər.

Qəvvamın baş nazirliyi dövründə Məhəmmədrza həmişə dərdini bölüşmək üçün ya Mötəmədüül Mülkün yanına gedər, ya da onun razılığını alıb, şah sarayına dəvət edər, nahar və şam vaxtını ona sərf edər.

Qəvvam da həmişə ya Məhəmmədrza, ya saray, ya da ordu tərəfindən təhlükə duyardı. Bu zaman dərhal özünü Mötəmədüül Mülkün yanına çatdırar, ondan öz nüfuzu hesabına iki tərəf arasındakı nifaq alovunu söndürməyi xahiş edər.

Həsən Pirniya (Mötəmədüül Mülk) vəfat edəndə Məhəmmədrza üçün ağlamışdı. Pirniya dünyasını dəyişəndən sonra məclisdə maddələrin birinə təcili bir qeyd artırılıb yekdilliklə təsdiqləndi və Mötəmədüül Mülkün xidmət sənədi adı ilə mərhumun ailəsinə hədiyyə edildi. O zamana qədər belə bir iş heç kəs üçün görülməmişdi, heç sonradan nə vaxtsa olmasa yadıma gəlmir. Milli Şura Məclisinin bu yeganə maddəsində Həsən Pirniya ölkəyə, məşrutəyə, qanunvericiliyə böyük xidmətlər göstərmiş şəxs kimi təqdim olunur, onun sədaqətli, dəyərli xidmətləri vurğulanırdı.

Adəti üzrə məclisdə təsdiqlənmiş maddə imzalanmaq üçün saraya, Məhəmmədrzaya göndərilirdi. Məhəmmədrza məclisin qərarlarını həmişə yuxarıdan imza etsə də, bu dəfə istisna hal kimi, Həsən Pirniyaya ehtiram əlaməti olaraq onu aşağı tərəfdən imzaladı. Ətrafımızda xeyirdən və ölkənin əmin-amanlığından başqa heç bir niyyət güdməyən saf, sədaqətli, dürüst insanlar vardı. Amma böyük əksəriyyət ikiüzlü, fırıldaqçı, hoqqabaz idi.

Axırda əfsanə olursan, ey ağıllı (insan)

(Eləysə) yaxşı əfsanə ol, pis yox.

Haşiyyə. Bir jurnalist Tacülmülükün tez-tez şeirə müraciət etdiyini xatırladıb ona belə bir sualla müraciət edir:

- Söylədiyiniz bu beyt məni bir məsələni soruşmağa vadar edir: Siz şeir yazırsınız mı? Yaxınlığınızdan eşitmişəm ki, sizin "Tacüldivan" adlı çap olunmamış divanınız var. Hazırda həmin divanı qızlarınızdan birinin yanında saxlayırsınız...

Tam səmimiyyətlə bildirirəm, ərim Rza şahla yaşadığım iyirmi ildən başqa ömrümün qalan hissəsini qorxu, əzab və narahatlıq içində keçirmişəm. Məmləkətdə dinclik bərqərar olandan sonra narahatlığım bir qədər azaldı. Əlbəttə, bilirsiniz ki, həmin dövrdə də Məhəmmədrzaya iki dəfə güllə atılmışdı.

İkincisi, xoş avazlı xanum Mərziyə idi, onun oxumasından əsl ləzzət alırdım.

(Qeyd: Mərziyə Tehranın şimal-qərbində yerləşən Ləvasandan idi, özü də qaradəriliydi. O, həmin qıtlıq-qəhətlik illərində ad-san qazanmışdı. Qızı Rəhiməli Xürrəmin gəlini idi. Ömrünün yaşlı çağlarında münafiqlərə qoşulan Mərziyə Parisdə yaşayırdı və onlar üçün mahnı oxuyurdu).

Kişi xanəndələrdən Kurəs Sərhəngzadəni, çalğıcılardan isə Bədiini, Yahəqqini və Xürrəmini xoşlayırdım.

(Azərbaycan dilində ilk dəfə)

Sonuncu İran şahının sarayında saraydaxili intriqalar

Məhəmməd Rza Pəhləvinin anası Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Kraliça (Tacülmülük) cavab verir:

- Bəli, mən bəzi vaxtlar öz təbii sınaqdan keçirib, şeir deyirəm. Onların keyfiyyətini zövq sahiblərindən soruşmaq gərəkdir. Özü də «çap olunmayıb» ifadəsi düzgün deyil. Çünki onların bəziləri mənim ad-soyadım göstərilmədən ölkə nəşriyyatları tərəfindən nəşr edilmişdir.

İnsanın ömür illərinə yeni möhlət əlavə olunanda yaşın artması ilə onun marağ dairəsinə daxil olan əyləncələr, istəklər və digər şeylər də dəyişir. Rzanı itirəndən sonra mən bir müddət düşgünlüyə qapıldım. Zənnimcə, ərim itirən hər bir qadın bu vəziyyətə düşür. Uzun müddət ayrı hissələr yaşayır: yarı bölünmüş kimi olur, sanki bədəninin bir hissəsini itirib. Hisslərimi sizə dürüst anlada bilmirəm.

Rzadan sonra ailəməzdə elə bir vəziyyət yaranmışdı ki, daim qorxu və həyəcan keçirirdik. Bu hissələri müharibə illərində, 28 mordad hadisələri vaxtı, Məhəmmədrzaya güllə atılarkən və digər hadisələr baş verərkən yaşadıq.

Adi camaat şah ailəsi haqqında nə fikirləşir?!

Adi insanların düşüncülərinin əksinə olaraq, ana bütün ömrü boyu iztirab və nigarançılıq içində yaşayır. Yadıma gəlir, doktor Müsəddiqin hökuməti dövründə sarayın ətrafında keşik çəkənlərin sayı xeyli azaldılmışdı. Nəticədə adamlar divara dırmaşaraq sarayın həyatına daxil olurdular. Mən həmişə Məhəmmədrza, digər övladlarım və nəvələrim üçün nigaran idim. Bir gün Məhəmmədrza gəlib dedi:

- Baş nazirin göstərişi ilə tanklar sarayın qapısında toplaşmış, əgər xalq saraya həmlə etsə, heç kim onların qarşısını ala bilməz.

General Zahidinin baş nazirliyindən sonra da iztirab və nigarançılığım davam etdi, hətta Zahididən də qorxurdum. Lakin Zahididən sonra vəziyyət düzəldi, narahatlığım nisbətən azaldı. Öz xobbilərimlə - üzgüçülük, musiqi və şeirlə məşğul olmağa fürsət tapdım. Suyu, üzgüçülüyə həvəsim uşaqlıqdan vardı. Vaxtımın çoxunu hovuzda keçirirdim, hətta şam, nahar, musiqi, dostluq məclislərini də hovuz kənarında təşkil edirdim. Həmişə də Noşəhrə və Ramserə getməyə imkanım olurdu. Bilirsiniz ki, Ramserdə dünyada tayı-bərabəri olmayan müstəsna təbii isti su bulaqları vardı. Rzanın şahlığı dövründə fransızlar Ramser hotelini tikməyə başladılar. O zaman Ramser sıx məşəllə örtülmüş dağlıq ərazi idi. Məşə dağdan başlayıb dənizə qədər uzanırdı. Ağac və daşlarla elə sıx örtülmüşdü ki, hətta qatır da keçə bilmirdi. Mazandaran əhalisi buranı "keçilməz" adlandırır.

Fransızlar hoteli inşa edəndə buradakı külkürlü suyun təkibini yoxlamaq üçün nümunə götürüb Avropaya apardılar və belə məlum oldu ki, bu su dünyada misli-bərabəri olmayan dərmandır. Rza mənim üzgüçülüyə xeyli həvəsim olduğunu, hətta mane olmasalar 24 saatı suda keçirməyə hazır olduğumu bildiyindən, göstəriş verdi ki, həmin məntəqədə mənim üçün xüsusi hovuz düzəlsinlər. Nə qədər ki, İranda idim, qış vaxtı ora gedər, sudan böyük zövq alırdım. Bundan əlavə, musiqiyə xüsusi məhəbbətim vardı. Dostlarım - günün əksər vaxtını bizimlə - şahla və mənimlə keçirən ölkənin bir neçə xanəndə xanımlarından ibarət idi. Onlardan biri Rzanın Ali Baş Komandan olduğu vaxtlarda, 1929-cu ildə dostlaşdığımız Mülük Zərabi idi.

Əlbəttə, yanıma gəlib, şəxsən mənim üçün oxuyan cavan xanəndələr də vardı. Özüm də sentur, tar çalırdım, tərifi olmasın, həm də orta səs tembrinə malik idim. Əlbəttə, indi ney çalmaq niyyətində deyiləm. Digər marağım şeir idi. Şeiri təkcə qəzetdə, kitabda, divanda deyil, şairin öz dilindən eşitməyi xoşlayırdım. Buna görə də yaşadığım iqamətgahda qiraət məclisləri keçirilirdi: məmləkətin bir nömrəli şairləri yığılıb öz şeirlərini oxuyurdular. Bəzən də Əbüllhəsən xan Səba gəlir və öz sazı ilə ruhumuzu oxşayırdı. Çox maraqlandıqım şairlərdən biri Rəhi Müəyyəri idi: o, mənə həm təlim keçir, həm də şeirlərimi düzəldirdi. Bədəhətən şeir söyləməyin ustası isə İbrahim Səhəbə idi.

Qəvvamüs-səltənədən sonra bu sualı verdiyinizə görə, onu da deməliyəm ki, Qəvvam heyratəmiz şair idi. Amma bilmirəm onun divanı çap olunub, ya yox.

(Qeyd: Qəvvamüs-səltənədən köhnə siyasətçilərdə bir para şeirlər şeirlər qalıb. Aşağıdakı şeiri o, İsgəndər Dildəmə təqdim etmişdi. Baş nazirin yazdığı bu şeir "Eşqin güllüğü" adlanır:)

Ağıl dedi ki, ürək mənim mənzilim və məskənimdir.

Eşq güldü və dedi: o, ya sən, ya da mənim məskənimdir.

Sənsiz, ey sevinc gülsarının yeni güllü, başın hər tükü

Tikan neştəridir ki, mənim əzalarına batıb.

Mənim qədrim sənə təşrifinə layiq deyil.

Sənə zülmünün libası mənim əynimə yaraşır.

Dost xatirinə öz qəminin izharından fəryad etmirəm.

Möhnət çəkmiş ürəyimin sübutu - mənim üzumdür.

Badəni əldən verməmək mərifətdən xali olmaq deyil

Bir ruzigarıdır ki, qan olmuş ürəyim mənim şarabımdır.

Başımı və canımı verirəm vəslin tamaşası üçün

O kəs ki, zövq bağında məqsəd güllünü dərmədi

O nə bilir mənim ayağma tikan batdığını.

Mənim şeirlərimin çoxu türkcədir. Şəhriyar Tehrandə yaşayanda onu bir neçə dəfə dəvət etmişdim. O, saraya gəlib, mənim şeirlərimi dinlədi, məsləhətlər verdi, elə sözlər dedi ki, daha da ruhlandım. Mən Şəhriyar şeirini, xüsusilə də, onun tələffüzünü çox sevirdim. Özü də o, şeir deyəndə Əbüllhəsən xanın saz çalmasının ayrı ləzzəti vardı. Saz sədaları altında Şəhriyarın şeir deməsi ürəkləri yandırır. İnsan ölkə şahının anası olanda müəyyən məhdudiyyətlərlə üz-üzə qalır. Məhəmmədrza icazə vermirdi ki, mənim şeir divanım çap olunsun, deyirdi ki, xalqın mənim haqqımdakı fikirləri dəyişər, ana kraliçanın şeir deməsi yaxşı olmaz və s.

Əlbəttə, xalqın o vaxtkı mədəniyyət və idrak səviyyəsi ilə indiki arasında yerlə-göy qədər fərq var. Camaatın sənətə münasibəti yaxşı deyildi, bu mənada, ola bilsin ki, Məhəmmədrza haqlı idi.

Mən bütün vəznərdə və üslublarda qələməmi sınamışdım. Şeirlərimin məzmunu daha çox nəsihətə, vətəndaşlıq və milli hisslərlə bağlı idi. Əgər Şəmsə mürciət etsəniz, köhnə şeirlərimdən bir neçə nümunəni sizə verə bilərəm. Mən Rza ilə izdivaca girdiyim zamandan şeir yazırdım. Əlbəttə, şeirlərimdə sənətkarlıq baxımından qüsurlar vardı, amma sonradan hər şey yoluna düşdü. Buyurun, bu dübeytini dünən gecə yazmışam:

Baxmayaraq ki, hamımız alim və sahibnəzərlik,

Buna görə də təfsirci və təhlilçiyik.

Biz səkkiz min, beş yüz illik millət

Öz ömrümüzün sonrakı saat-dan xəbərdarıq.

Ardı 6-cı səhifədə

Azərbaycan multikulturalizmi BBC-nin “dəyirmi masası”nda

○ “Azərbaycan multikulturalizmi nədir? Azərbaycan təcrübəsi nə göstərir? Qərbin multikulturalizmə skeptik yanaşdığı bir zamanda Azərbaycanın multikultural təhlükəsizlik konsepsiyasına üstünlük verməsi nə ilə şərtlənir?”

Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin (BBMM) Londonda, BBC-də keçirdiyi “dəyirmi masa”da səslənən suallar müxtəlif olsa da, onların hamısını bir cəhət birləşdirirdi - Azərbaycan multikulturalizmini anlamaq, dünya multikulturalizm təcrübəsində onun yerini müəyyən etmək.

BBMM-dən AzərTAC-a verilən məlumata görə, “BBC World Action” Xidmətinin Yaxın Şərq və Avropa üzrə regional direktoru Simon Derri “dəyirmi masa”nın, aparılan fikir mübadiləsinin faydalı olacağına ümid etdiyini bildirib.

BBMM-in icraçı direktoru professor Azad Məmmədovun ətraflı təqdimatı məsələyə aydınlıq gətirməklə yanaşı, dünyanın ən multikultural şirkətlərindən biri sayılan BBC-nin əməkdaşlarında yeni suallar doğurub. “Azərbaycandakı millətlər və dinlər arasındakı harmoniya tarixən hansı köklərdən qidalanır və bu gün onun inkişafı üçün əlverişli mühit yaradılıbmı?”

Bu sualın ikinci hissəsinə cavab qonaqlardan deyil, “dəyirmi masa”nın təşkilatçısı “BBC World Action” Xidmətinin layihələr üzrə meneceri xanım Elli Havortzdan gəlib. Altı ildən çoxdur ki, Azərbaycanda Avropa Şurasının jurnalistika tədrisi ilə bağlı ən böyük layihələrindən birini hə-

yata keçirən xanım Havortz həmkarları ilə özünün Azərbaycan təcrübəsini bölüşüb. O, 2012-2013-cü illərdə Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunun iştirakçısı kimi Qubaya və Naxçıvana səfərlərini, şahidi olduğu multikultural mühiti məmnunluqla xatırlayıb.

Azərbaycan mediasında multikulturalizmin işıqlandırılması ilə bağlı sualı cavablandıran BBMM-in müşaviri Aynur Bəşirli bu mövzunun çox həssas olduğunu, jurnalistlərdən məsələyə bələdçilik və yüksək peşəkarlıq tələb etdiyini vurğulayıb. O bildirib ki, Mərkəz jurnalistlər üçün multikultural mövzularda necə yazmağı öyrədən təlimlər təşkil etməyi planlaşdırır. Bildirilib ki, Bakı Slavyan Universitetinin jurnalistika fakültəsində seçmə fənn kimi “Multikultural jurnalistika” fənninin tədrisi nəzərdə tutulur.

E. Havortz Avropa Şurasının layihəsi çərçivəsində də bu ideyanın dəstəkləndiyini, onun tezliklə gerçəkləşəcəyinə əmin olduğunu bildirib. A. Bəşirli bu yaxınlarda Bakı Slavyan Universitetində Azərbaycan multikulturalizmi kafedrasının yaradılmasını diqqətə çatdıraraq, bu kafedranın Azərbaycan və dünya multikulturalizminin akademik müstəvidə öyrənilməsi və multikulturalizmin bir fənn kimi tədrisinin təşkilində olduqca önəmli qurum olduğunu qeyd edib.

Azad Məmmədov “Azərbaycan multikulturalizmi” fənninin təkə ölkədə deyil, həmçinin yeddi xarici universitetdə tədris olunduğunu, sentyabrda etibarən isə bu universitetlərin sayının artacağını qeyd edib. İcraçı direktor Mərkəzin müstəvidə olaraq “virtual masa”lar keçirdiyini söyləyib. Onun BBC-nin “dəyirmi masa”nın iştirakçılarının növbəti virtual “dəyirmi masalar”dan birinə iştiraka dəvət təklifi maraqla qarşılıb. Birinci “virtual masa”nın Azərbaycan, rus, ingilis dillərində çap edilmiş broşürü iştirakçılara paylanılıb və BBC-nin kitabxanasına verilib.

Əvvəli 5-ci səhifədə

(Qeyd: Gördüyünüz kimi, Tacülmülük (kraliça) lazım olanda məmləkətin tarixini də oyunağa çevirir və onu səkkiz min beş yüz il əvvələ qaytarır. Baxmayaraq ki, onun ağzadəsi (Məhəmmədrza) iki min beş yüz illik tarixdən danışır.)

Bir dəfə jurnalistlərdən biri Tacülmülükdən müsahibə götürərkən ona deyir:

- Əgər Siz şeir və sənətlə bağlı sınızsızsa, onda Eşqini tanımalısınız.

Öz xatirələrində bu hadisəni xatırladan Tacülmülük sonradan Eşqin barədə ətraflı söhbət açmışdı).

Əlbəttə, mən Eşqini tanıyırdım, Arifi də tanıyırdım. Arif cümhuriyyət məsələsində Rzanın yaxın tərəfdarlarından olmuşdu. Rza haqqında gözəl və bitkin şeirlər yazmışdı. Mən çoxlu şairlər tanıyırdım ki, indi adlarını unutmuşam. Mirzadə Eşqinin qətl macərası təsəffüfləndirici bir hadisə idi. Rza deyirdi:

- Bu cavanı ona görə öldürdülər ki, onun qətlini cümhuriyyət tərəfdarlarının üzərinə yıxınlar.

(Qeyd: Rzaxan dövrünün gurultulu qətlərindən biri Mirzadə Eşqinin qətlə yetirilməsiydi. O, şəhər polis idarəsinin rəisi polkovnik Ağa Çağu adı ilə məşhur olan Məhəmməd Dərgahinin planı və işarəsi ilə öldürülmüşdü. Həmin vaxt ordu komandanı hakimiyyəti ələ keçirmək üçün maneələri aradan qaldırırdı. Eşqini aradan götürdülər ki, digərlərinə dərs olsun. Mərhum Mirzadə Eşqin Seyid Əbülfəqim Həmədaninin oğlu və Əhməd şah Qacarın qardaşı vəliəhd Məhəmməd-həsən Mirzənin yaxınlarından idi. O, Rzaxana qarşı müxalifətçilik edirdi və qəzetdə (“XX əsrin karikaturası”) Rzaxan əleyhinə kəskin məqalələr yazırdı. Əvvəl Rzaxan çalışırdı ki, Eşqini öz tərəfdarları cərgəsinə gətirsin, lakin onu ələ ala bilmədikdə güllələyib, qətlə yetirdi. Burada kraliça öz ərinin adından ləkəni götürmək üçün tarixi təhrif etməyə çalışır.)

Bakılı Tacülmülükün xatirələri

Eşqini şeirə və siyasətə Məliküş-şüərə gətirmişdi, o, bir müddət Əli Dəşti ilə yoldaşlıq etmiş, onun yanına gedib-gəlmişdi. Sizə deyim ki, əvvəldə Rzaya müxalifətdə olanlar çox idi. Çünki camaat onu çox da yaxşı tanıyırdı. O vaxta qədər İran xalqı nizam-intizam görməmişdi, indi gördü ki, ordu böyüyü adı altında adlı-sanlı, iradəli bir adam ortaya çıxaraq ölkədə qayda-qanun yaratmaq istəyir; buna görə də bəzilərinin ondan xoşu gəlmirdi, çünki nizam-intizama tabe olmaq istəmirdilər. Ayrı-ayrı adamlar, dövlətlər, hakimiyyətlər, qurumlar, Qacar sarayına yaxın olanlar da müxalifətə dəstək verirdi. Böyük şair Məliküş-şüərə Bahar da cümhuriyyətə müxaliflərdən idi.

(Qeyd: Məliküş-şüərə Bahar Rzaxanın müxaliflərindən idi. O, “Cümhuriyyətinə” adlı məşhur şeirində yazırdı:

**Rzaxan – köhnə ağıldankəm qələndər
Cümhuriyyət nəhəsinə eyləyib əzbər,
Əcəb cinsdir bu, Allahu-əkbər
Erkək eşşək kimi anqırar bəzi günlər.**

**Bəzən quduz it kimi paçadan yapışsa da,
Ancaq xaltadan və cilovdan xəbərsizdir.
Təəssüf ki, yol uzaq və zülm çoxdur.)**

O, istedadlı bir gənc olan Eşqini də cümhuriyyət əleyhinə yazmağa təhrik edirdi. Əlbəttə, Mirzadə Eşqinin şeirləri cümhuriyyətçilik hərəkatının əleyhinə idi və Rzaya heç bir aidiyyəti yox idi. Cümhuriyyətçilik hərəkatının xeyli tərəfdarının meydana çıxdığı 1303-cü ildə (1924-ci il) Eşqi böyük qətiyyət ilə qəzetini Osmanlı mətbuatının üslubuna saldı və orada cümhuriyyətlə ciddi müxalifətçiliyə başladı. O, birbaşa cümhuriyyətə və cümhuriyyətçiliyə hücum etdi.

Elə həmin il iki nəfər Eşqinin mənzilinə girib, ona tapançadan atəş açdı. Biri qaça bildi, amma ikincisi, Əbülfəqim adlı şəxs ələ keçdi. Polisə təhvil verilən bu şəxs Ziyaülsultanın oğlu idi.

P.S. Yazıdakı haşiyyə və qeydlər “Pəhləvi kraliçası” memuarının redaktoru Doktor Əmir Xatəm Fərfərməliyə məxsusdur.

Ardı gələn sayımızda

**Farscadan
tərcümə etdi:
İbrahim
QULİYEV**

Son illər xarici ədəbiyyatda "tarixi yaddaş" anlayışından daha tez-tez istifadə olunur, bu, "sosial yaddaş" və "kollektiv yaddaş"la sıx bağlıdır. İngilis filosofu, sosioloqu Entoni Smit bunu belə izah edir: "Yaddaş yoxdursa, şəxsiyyət yoxdur. Şəxsiyyət yoxdursa, millət yoxdur." Şagirdlərin "tarixi yaddaş"ı təhsil ocaqlarında formalaşır. "Məhz məktəblər əsasən sosial institut olaraq, keçmiş haqqında milli təfəkkürün önəmli cəhətlərini gəncələrə aşılayır...Hər bir vətəndaşın öz vətəni ilə əlaqəsini daha da möhkəmləndirmək üçün milli tarixin öyrənilməsinə böyük diqqət yetirilir." (Yan Jen)

Əlbəttə, "tarixi yaddaş"ın güclənməsində mədəniyyətin gücü və təsiri daha böyükdür. Amerikalı antropoloqlar mədəniyyəti əsasən, altı növa ayırlar: təsviri, tarixi, normativ, psixoloji, struktur, genetik. Bu meyarlər haqqında geniş danışmaq olar. Lakin incəsənət sahəsinə toxunsaq, daha yaxşı olar, çünki onun təsir gücü daha genişdir. Bəzən elə filmlər istehsal olunur ki, burada yüksək gəlir əldə etməklə yanaşı tarixi, dini mövzular təhrif edilir, müəlliflər tamaşaçılar arasında həyəcan, emosional hisslər oyudaraq, filmə olan marağı gücləndirə bilirlər. Film tarixçilər, din nümayəndələri tərəfindən kəskin tənqid edildikcə, həmin filmə tamaşaçı marağı daha da artır, onun reytingi yüksəlir. Bununla əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, ədəbiyyata heç bir aidiyyəti olmayan yeni jarqon-"fanfik" meydana gəlir. Həvəskar yazarlar məşhur bədii əsərlər əsasında da kitablar hazırlayırlar. Fanfik əsl ədəbiyyata qarşı alternativ ədəbiyyat kimi cəmiyyətdə əxlaqsız, mənəviyyətsiz, neqativ münasibətləri daha çox təbliğ edir. Bu səpgidə yazılan, ekranlaşdırılan yeni filmlərdən biri də "Bozun 50 çaları"dır. Əvvəlcə Erika Leonard Ceymsin "Bozun 50 çaları" adlı erotik kitabı nəşr edilir və kitabın 15 milyon nüsxəsi 3 ayda satılır. Bu film haqqında mətbuatda tənqidi yazılar çoxaldıqca, gənclərin o filmə marağı azalmır. Buna bənzər filmlərin siyahısını artırmaq olar. "Bozun 50 çaları" isə nə əvvəlinci, nə də sonuncu film deyil. Viktor Hüqonun fikridir: "Ya oxumağa dəyən şeylər yazın, ya da yazılmağa layiq hisslər yaşayın." Fanfiklə bağlı fikirlər mənə XX əsrin əvvəllərində cəmiyyətdə cəsarətli, çox vaxt ikrah doğuran əsərlər yaradan daidəstləri, nihilistləri, kubistləri, sürrealistləri- Andre Breton, Milorad Paviç, Rolan Topor, Robert İrvin, Salvador Dali, Lyuis de Bunyuel, Jan Kokto, Boris Vian kimi müəllifləri xatırlatdı.

Erika Leonard Ceyms "Boz rəngin 50 çaları"nda şəhəvət hisslərini çıpaqlıqla verirsə, mənəviyyətin bir çalarına da orada yer ola bilməz. Freydzimn psixanalitik fikirləri sürrealist əsərlərə çevrilir. Belə davam etsə, Musa peyğəmbərin dövründə əhalinin əvvəllər səcdə etdiyi "Qızıl buzov" XXI əsrin totemi olacaq. Hətta "Qızıl buzov" seriyasından yeni kitablar, filmlər də öz oxucu və tamaşaçısını qazanacaq. Çünki onların təbliğat gücü, məkanı sərhəd bilmir... Nikolo Pussenin "Qızıl buzova sitayiş" rəsmində tarixi hadisə bütün koloriti ilə canlandırılıb...

Yuxarıda "Bozun 50 çaları" filmi haqqında qeyd etdik. Qısaca da olsa, ispan rejissoru sürrealist, ateist, marksist, Luis Bunyueli xatırlamaq yerinə düşərdi. Məsələn, onun Salvador Dali ilə birgə çəkdiyi "Əndəlüz köpəyi" filmi özünü dedi ki, kimi, kütləvi qətlərə çağırışdır. 1928-ci ildə çəkilmiş 16 dəqiqəlik səssiz film dəhşətli yuxulardan ibarətdir. L.Bunyuel etiraf edirdi ki, filmin tamaşaçılar tərəfindən necə qarşılacağını bilmirdim, etiraz edənlər tapılırdı, onları susdurmaq üçün ciblərimə balaca daşlar yığırdım. Yaxşı ki, ehtiyac olmadı.

Təəssüf ki, müxtəlif vasitələrlə cəmiyyətə diqtə edilən neqativ ideyalarla azadlığın sərhədlərini aşan, dərinliyində batan, zərərli vərdişlərinə aludə olan gənclərin çoxu özlərinə xoşbəxt, sağlam həyat qurmaq əvəzinə həyat tərzini kökündən dəyişir. Təəssüf ki, insanlar pis nümunələrə daha tez alışıb müqəddəs meyarlara itirildikcə "Qızıl buzov" a səcdə edir, Lutun qızları və əhalisinin bir çox kişiləri kimi əxlaqdan axsayır, Yusifi quyuya salan namərd qardaşlara bənzəyir, Foma kimi heç nəyə inanmır, Əbrəhə kimi müqəddəs Məkkəyə hücum etmək istəyir, Əbu Süfyan, Əbu Cəhl, Əbu Ləhəb kimi Məhəmməd peyğəmbərin (s.s.) qanına susayır, azğın qadınlar kimi islam dini uğrunda şəhid gedənlərin burnundan, qulağından muncuq taxırlar...

Bernard Şou haqlı olaraq deyib: "Göydə quş kimi uçmağı, suda balıq kimi üzməyi öyrəndik, qaldı yerdə insan kimi yaşamağı öyrənmək".

Allahın səmavi kitablarını gözdən salmaq heç kimə baş ucalıq gətirmir, çünki onlar tək bir xalqın deyil, ümumbəşəri dəyərlərimiz, nəsilər arasında mənəviyyət körpülərimizdir. Səmavi kitablar haqqında müxtəlif təzadlı fikirlər söyləyən müəlliflər çoxdur, onların haqlı, yaxud haqsız olduğunu dərk etmək üçün mənəvi hazırlıq vacibdir. Ən böyük silah, həqiqətə doğru yol göstərən kitablarla sıx ünsiyyət-mütaliədir! Əbu Turxan deyir: "Dünyanın həqiqətləri elm dilində, insanın həqiqəti isə fəlsəfə dilində yazılıb."

Amerika yazıçısı Nil Donald Uolşun "Allahla söhbət" kitabından nümunə gətirmək yerinə düşərdi: Kitabda Allah sanki öz bəndələrinə deyir: "Mən siz istəyənləri istəyirəm. Siz həqiqətən də o gün ki, istəyəcəksiniz aclıq olmasın, aclıq heç vaxt olmayacaq. Mən sizə bu işləri həyata keçirmək üçün bütün vacib olan hər bir imkanı vermişəm.

Yadıma salmaq ki, məktəb illərində dinlə bağlı geniş məlumatımız olmadığı üçün birtərəfli surətdə ingilis alimi Çarlz Darvinin təlimi bizə necə təqdim olunubsa onu da elə tanıyırdıq. Qərribə odur ki, ulu babalarımızın bir çoxunun adını xatırlamasaq da, Darvini heç vaxt unutmamışıq. Xalq arasında belə bir deyim var ki, zadəganlar Adəm peyğəmbərdən, plebeylər isə Darvindən əmələ gəlib. Lakin elə zadəganlar var ki, əksinə Darvin təliminə daha çox üstünlük verirlər, çünki orda müqəddəs qanunlar işləmir. Məsələn, teozologiya da belə təlimlərdən biridir. Yorq Lans fon Libelfens 1904-cü ildə çap etdiyi "Teozologiya" kitabında sübut etmək istəyir ki, aşağı irqə məxsus insanlar cəmiyyətdən təcrid edilməlidirlər. Libelfens öz əsərində tez-tez "çandalizm" terminini işlədirdi. Yəni, ali irqin meymunabənzər irqə qarışmasına "çandalizm" deyilirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Y.P.Blavatskayanın irqçilərə bağlı fikirləri Qvido fon List və Yorq Lans fon Libelfensin ideologiyasının formalaşmasında özünəməxsus rol oynamışdı. Lakin çandalizm neçə milyon il əvvəl Lemuriyada gedən mürəkkəb prosesləri xatırladır...

Karikatura həvəskarları da yəqin güzgüyə baxıb özlərini çəkib, təhqir edirlər. Dünyaya nümayiş etdirmək istəyirlər ki, baxın, mən nə qədər mədəniyyətdən, etikadan uzaq bir varlıqam. Söz azadlığı təhqirlə başlayıb ölümlə bitirsə, kimdir günahkar? Azadlıq budursa, onun oyuncağı olmaq istəməzdik...

Karikatura ilə bağlı hadisələr fikirlərimi XX əsrin ortalarına apardı. 1923-1945-ci illərdə Nürnberqdə nəşr edilən "Der Şturmer" (Qırıq) jurnalının baş redaktoru antisemit, qaumeyter Yulius Ştrayxerin aqibatını xatırladım. Katoliklərə, yəhudilərə, kapitalistlərə, kommunistlərə qarşı Y.Ştrayxerin çap etdiyi karikaturalar, məqalələr, şüarlar A.Hitler, H.Himler tərəfindən müdafiə olunurdu. Y.Ştrayxer "Mənim vəsiyyətim" kitabında almanların irqçi siyasətini, nasizmi təbliğ etmişdir. O, ikinci dünya müharibəsində yəhudilərin qətlə yetirilməsində iştirak etməsə də, yüz minlərlə oxucusunu onlara qarşı mübarizəyə səsləmiş, kəskin karikaturalarında bu çağırışları ifadə etmişdi.

Tarixi yaddaş və qondarma əhvalatlar

Öz seçiminizi etmək üçün vacib nə varsa hər şey sizin ixtiyarınızdadır. Lakin siz bu vaxta qədər onu etməmişsiniz. Ona görə yox ki, bunu bacarmırsınız. Dünyada aclığa

Yer kürəsi miqyasında son qoyula bilər, sabah isə bu seçim olmaya da bilər... Həmçinin sabah siz beləcə bütün müharibələrə son qoya bilərsiniz". Kitabda ən çox işləənən sözlər - məhəbbət və işıqdır. İnsanlara, bəşəriyyətə məhəbbətlə yanaşmaq, onu daha yaxından tanımağa, sevməyə, sevilməyə can atmaq Uolşun yaradıcılığında qırmızı xətt kimi keçir:

"Unutmayın ki, siz heç bir vaxt tənha deyilsiniz. Sizin ətrafınız məhəbbətdir. Siz məhəbbətdən yararlanmısınız və bu torpaq sevmək imkanları ilə zəngindir."

Lakin Darvinin fikirlərinə görə, bəşəriyyət iki qütbə ayrılıb. Yaşamağa haqqı olan və olmayanlar: "Bəlkə də heç yüz il keçməyəcək, yaxın zamanlarda mədəni insan irqləri vəhşi irqləri tamamilə yer üzündən siləcək və onların yerinə keçəcəklər. Digər tərəfdən insana-bənzər meymunlar da, şübhəsiz ələncəklər. Bu minvalla insanla ən yaxın qohumları arasındakı boşluq daha da genişləncək." Darvin bu fikirlə bəzi irqləri qorillalarla bir tutmuşdu. Bu fərziyyə gələcəkdə soyqırımlara, irqi qətləmlərə geniş yol açdı. Öz ailəsinə, övladlarına dərin məhəbbət bəsləyən Darvin alim Darvinlə bir-birindən nə qədər seçilir?

Təəssüf ki, dünyanı bürüyən müharibələr xüsusilə uşaqlara qarşı daha amansızdır. Onlar təbiəti, insanları saf məhəbbətlə sevir, silahı da uşaq oyuncağı bilirlər. Düşmən əlində silah isə uşaqlara vaxtsiz "ölüm" verir, oyuncaq yox. Suriya müharibəsində yaralanan uşağın son nəfəsində dedi ki, sözlər əsrin faciəsidir: "Mən sizdən Allah babaya şikayət edəcəyəm."

Teozologiya təlimindən əvvəl 1883-cü ildə Çarlz Darvinin qohumu F.Qalton da guya cəmiyyətin inkişafına mane olan səbəbləri xəstə, qoca, şikəst adamların sayca çox olmasında axtarırdı. Hətta öz nəzəriyyəsini "yevgeni" termini ilə əsaslandırmışdı. F.Qalton Ç.Darvinin təkamül nəzəriyyəsindən və Tomas Maltusun fikirlərindən çox bəhrələnmişdi. Bəs, "yevgeni" nə deməkdir? Yunan dilində o "yaxşı doğuş" mənasını verir, ancaq bu, həyatda doğulmağı deyil, məhv olmağı öyrədir.

Yüz minlərlə görəksiz hesab etdikləri insanları dövlətə ağır yük kimi qiymətləndirərək, onların qaz otaqlarında öldürmüş, aclıqla, zəhərli dərmanlarla məhv etmişdilər. Ç.Darvinin oğlu Leonard Darvin də "yevgeni" təliminin müdafiəçilərindən biri idi.

Qurani-Kərimin "Bələd" surəsində deyilir: "Və sən nə bilirsen ki, sərt keçid nədir? Qulu azad etməkdir. Ya da qıtlıq günündə yemək verməkdir. Xüsusilə, qohum olan bir yetimlə. Və ya torpaq üzərində oturmaş bir yoxsula. Ki, iman gətirənlərdən və bir-birini dözümlə və bağışlanmağa çağırarlardan olar."(12-18)

Müqəddəslər Allaha hamıdan yaxındır, onların dini ayrı olsa da, Allahı birdir. Allah onların dilində onlarla danışır. Təəssüf ki, islam dininə kölgə salmaq istəyən qara qüvvələr öz təbliğat silahını heç vaxt yerə qoymurlar. Məhəmməd peyğəmbərin (s.s.) şəklini görməyə-görməyə onun karikaturasını yaratmağa çalışırlar. O karikatura kimə desən oxşaya bilər. Dinə siyasət rəngi qatanda əlbəttə, hadisələr də, insanlar da özünə oxşamayacaq, amma hər bir insan öz düşüncəsindəki həqiqətə oxşayır.

Müharibə bitdikdən sonra Nürnberqdə Beynəlxalq hərbi tribunal tərəfindən Yulius Ştrayxer törətdiyi cinayətlərə, yəhudilərin təqib edilməsinə, karikatura və yazılarında təhqirlərə görə edam edilib. Silahlı karikatura olan irqçi məğər mənəvi terrorçu deyilmir?

Qeyd edək ki, Darvinin materializminə ilk dəfə ən böyük qiymət verən Karl Marks olub. Engels bu haqda qeyd edib ki, Darvin orqanik təbiətdəki təkamül qanunu kəşf edib, Marks da insan tarixindəki təkamül qanununu kəşf edib". Vatikan Universitetinin professoru Maraçi Martin Marksla Darvin arasında oxşar əlaqəni belə izah edir: "Çarlz Darvinin nəzəriyyəsi çap olunanda Marks burda nəzəriyyədən də artıq şeylər gördü. Ruhsuz materiyanın varlığı haqda təlim materializmin əsas kvintessensiyası idi.

1880-ci ildə Ç.Darvin K.Marksa məktubunda yazır: "Mən həmişə şüurlu surətdə din haqqında yazmaqdan çəkinmişəm, ona görə elmlə kifayətlənmişəm." Karl Marks Darvinin pərəstişkarı kimi hətta "Kapital" kitabını ona həsr etmək istəyirdi. Amma Darvini sosial problemlər maraqlandırmırdı. Marksın ona göndərdiyi "Kapital" əsərinə görə minnətdarlıq etsə də, onu səhifələyib oxumamışdı. Ç.Darvin deyilənə görə, deist idi, o, Allahı dünyanın qanunlarının yaradıcısı kimi qəbul edir, lakin təbiətin sonrakı inkişafında Onun iştirakını inkar edirdi. XX əsrdə genetikanın kəşf edilməsi Darvinin təkamül nəzəriyyəsini elmi cəhətdən kölgədə qoyur.

Darvinin təlimindəki bəzi fikirlər inqilabi hərəkətlərin inkişafında böyük rol oynamışdı: "İctimai heyvanlarda qarşılıqlı mübarizə təbiət və ümumi düşmənlərə qarşı mübarizədə qarşılıqlı yardımla əvəz olunur. İnsan cəmiyyətində mübahisələr azaldıqca o daha mütəşəkkil və davamlı olur." Bu fikirlərə o dövrdə kapitalizmin nümayəndələri o qədər də əhəmiyyət verməmişdilər. Bir sözlə, dünyada yeni siyasi cəmiyyətin yaranmasında marksizm-leninizm təlimləri ilə yanaşı Ç.Darvinin də alim kimi özünəməxsus əməyi var. Onların ictimai-siyasi bir qüvvə kimi cəmiyyətdəki rolundan bəlkə də minlərlə tarixi kitablar yazılıb. Yazılır, yazılacaq...

Zöhrə ƏSGƏROVA, yazıçı-publisist

Parisdə satirik jurnalın əməkdaşlarının güllələnməsi hadisəsindən sonra Fransa hakim elitasının nümayəndələri Avropada multikulturalizmin uğursuzluğu ilə bağlı Almaniya kansleri Angela Merkelin deklərini təsdiqlədilər.

Yadıma 2014-ci ildə ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı yazıçı Patrik Modiano düşür. Bookmeykerlər ədəbiyyat üzrə mükafatın yapon nasiri Haruki Murakamiyə verilməyini proqnozlaşdırırdılar. Amma, necə deyərlər, sən saydığını say, gör fələk nə sayır: laureat altmış doqquz yaşlı nasir, ssenarist, "Üfüq", "İtirilmiş gəncliyin kafesi" romanlarının və digər əsərlərin müəllifi olur. Modiano müsahibələrinin birində deyir ki, nə qədər qarışıq və utancverici işğal dövrü olsa da, o, tarixi keçmişinə bağlı adamdır. Bununla belə, Modiano general Şarl de Qollun Avropa Müqavimət Hərəkatındakı rolunu inkar etməklə yanaşı, fransız müqavimət hərəkatında iştirak etmiş əcnəbilərin fəaliyyətinə də olduqca biganə yanaşır. Hər halda böyük xidmətlərinə görə Fransanın ən şərəfli ordeni olan "Hərbi xaç" mükafatına layiq görülmüş legionerlərdən birini xatırlamağa dəyər.

Fransa tarixinin ən ağır dövründə mühacirlər Fransanın şərəf və ləyaqətinin müdafiəsində böyük rol oynayıb. Həmin qəhrəmanlardan biri də Əhmədiyyə Cəbrayilov idi. 1945-ci ildə Fransada heç kəs ona, "Sən artıq vəzifəni yerinə yetirmisən, indi evinə qayıda bilərsən," - demədi.

Fransa tarixində multikulturalizmin xüsusi rolu var idi. Çünki Fransa Müqaviməti Hərəkatında on səkkiz ölkənin nümayəndələri iştirak etmişdilər.

General de Qoll faşizmə qarşı müharibədən sonra ölkələr üçün açıq qapı siyasətinin təcəlləsini qoydu. Həmin qərarın verilməsində həmyerlimizin generala şəxsi dostluğunun xüsusi rolu oldu.

Şirin MANAFOV

"Hərbi xaç"ı Əhmədiyyə Cəbrayilova yalnız vətənə dönəndən sonra verdilər. Fransanın bu ən ali ordeni uzun illər Moskvanın Döyüş Şöhrəti muzeyində saxlanılıb. Fransa Müqavimətinin qəhrəmanı olan Əhmədiyyə Cəbrayilov haqqında həmin ölkədə kitablar yazılıb, ikiseriyalı film çəkilib. Azərbaycanda isə onun həyatından bəhs edən sənədli filmlər ekran üzvü görüb. O, döyüşdə göstərdiyi şücaətə görə beş mükafat alıb. "Hərbi xaç" həmin mükafatların arasında ən yüksəyidir. 1945-ci ildə bu ordeni alandan sonra dostu Moris Torez Əhmədiyyəyə deyir ki, sən Fransada keçirilən paradlarda generalların önündə getməyə hüququn var. Amma Əhmədiyyə Cəbrayilov bu hüquqdan bir dəfə də istifadə eləmədi.

...1942-ci ildə 4167 sayılı əsir Marsel yaxınlığındakı düşərgədən qaçaraq Müqavimət Hərəkatına qoşulur. Mavi gözlü, sarışın gənc fransız və alman dillərini tez bir zamanda öyrənir. Sən demə, o, həm də istedadlı və bəxtli kəşfiyyatçı imiş. Əhmədiyyə Cəbrayilovun adı əfsanəyə çevrilir; o, alman kapitanı forması geyinərək, Müqavimət Hərəkatı iştirakçılarının uşaqlarını faşistlərdən xilas etmək əməliyyatını yerinə yetirir. Uşaqlar xilas edilsə də, özü əməliyyatdan bir gün sonra yaralı halda alman hərbciləri tərəfindən saxlanılır. Onu alman hərbi forması və zabıt sənədləri xilas edir. Əhmədiyyəni alman hərbi hospitalında yatırırırlar. Hospitaldan tərxis olunandan sonra partizanların qatara hücumu zamanı göstərdiyi şücaətə görə, o, Tuluza yaxınlığındakı Albi şəhərciyində alman qarnizonunun komendantı təyin edilir.

Fransa Müqaviməti Hərəkatının azərbaycanlı əfsanəsi

Əhmədiyyə səkkiz ay Fransa şəhərinin alman komendantı olur. O, rəhbərlik və tabeliyində olanlar arasında böyük nüfuz qazanır. Bu ərəfədə o, general de Qollun rəhbərliyi altında gedən Fransa Müqavimət Hərəkatı prosesini diqqətlə izləyirdi. Əsir düşərgələri onun nəzarətində idi. Albi şəhəri komendantının əmrilə həbs düşərgəsindəki əsirlərin böyük əksəriyyəti şəhər yollarının təmirinə cəlb olunur. Bu zaman əsirlərin bir çoxu qaçıb meşələrdə gizləni. Komendant səhlənkər mühafizəçiləri cəzalandırır və növbəti qrup əsiri götürmək üçün yola düzəlir. Əhmədiyyənin Albi düşərgəsindəki göstərdiyi xidmətlər de Qollun marağına səbəb olur. Ancaq alman işğalçılarına uzun müddət dözmək mümkün deyildi, beləliklə də, Əhmədiyyə növbəti sovet əsgərlərini əsirlikdən buraxaraq partizanlar tərəfə keçir.

Müharibə başa çatır. Armed Mişel ləqəbli Əhmədiyyə Fransa prezidenti de Qollun dəftərxanasında işləyir. Ailə qurduğu fransız qadın və iki oğlu ilə Parisdə gözəl bir mənəzildə yaşayır. Əhmədiyyə Müqavimət Veteranlar Birliyinin ən hörmətli üzvlərindən olub. Həmin xüsusi qvardiya prezidentin dayağı idi. Armed kimi, onun döyüşçü yoldaşları da Fransa iqtidarında yüksək nüfuz sahibi idilər.

...Armed üçün həyat əsrarəngizdir, onun cəmi iyirmi yeddi yaşına var, hərəkatın əfsanəsidir və generalın qayğısı və diqqəti ilə əhatə olunub.

O, Fransa elitasına daxildir. Dijonda onun adını daşıyan dövlət avtomobil zavodu var. Qəfildən, 1951-ci ildə Armed Mişel yenidən Əhmədiyyə Cəbrayilov olmaq və Şəkiddən beş kilometr uzaqda yerləşən doğma Oxud kəndinə dönmək qərarına gəlir.

Dostları və rəsmi şəxslər onu fikrindən daşındıra bilmirlər.

Amerikalılar anadan kəşfiyyatçı doğulmuş bu adama iş, Birləşmiş Ştatlarda vətəndaşlıq təklif edirlər. Fransa hökuməti ona Dijon zavodunun sahibi olmaq təklifi verir, ancaq bütün bunların faydası olmur.

Beriya dövrünün milis rəisi, mayor Zaydov Əhmədiyyənin üstünə bağırır: "Moris Torez, Jak Düklo kimdi? Sən niyə fotoda alman zabiti libasında-san? Özü də Hitler qarnizonunun komendantı olmusan..."

Əhmədiyyədən bütün sənədləri, medalları alırlar. Sənədlər "yuxarı" göndərilir. Rayon Partiya Komitəsində keçmiş aqronom Cəbrayilovun əlavə işlərdə işlədilməsi üçün əmr verilir. Baxmayaraq ki, ümumi rayonda peşəkar aqronomların sayı ondan artıq deyildi. Beləliklə, Fransanın Milli Qəhrəmanı Oxud kəndində çoban olur. Hər halda, bu qərar Əhmədiyyənin Sibir düşərgələrində çürüməyinin qarşısını alır. Ola bilsin ki, alman komandanlığının onun başına on min marka məbləğində mükafat qoyması təklifi ilə bağlı sənədin burada rolu böyük olub. Bəlkə də bu məsələdə arasında "Hərbi xaç" ordeni də daxil olmaqla ona verilən mükafatların təsiri vardı.

Sovet generalları və marşalları arasında Jukovdan başqa heç kim, Fransanın bu ali dərəcəli mükafatına layiq görülməyib. Ən vacibi isə odur ki, o, azadlıqdadır. Məqsəd yalnız sadəcə yaşamaqdır, həbs düşərgəsində olduğu kimi.

Bura Fransa deyildi. Nə Qaskon adlı komandirin rəhbərlik etdiyi partizan dəstəsi, nə Albidə sərxoş əsgərlərin cəngindən qurtulan fransız qızları, nə də əsirlikdən xilas edilmiş uşaqlar vardı. O, sadəcə çoban, etibar edilmiş kolxoz qonunlarını canavarlardan qorumaq kimi iddiasız işi olan sadə kənd adamı idi. O, heç yerdə olmamışdı, Moskvaya gəlməmişdi. Yoldaş Stalinin gözdiyi Qızıl Meydanın səkilərini öpmək arzusu ən şirin xəyalları idi. O qoyun-quzunun mələşmə səsinin müşayiəti ilə bu rüyaya dalırdı.

(Ardı gələn sayımızda)

Kənan HACI

Mübarizə

“Səfillər”i oxuyanda on altı yaşım vardı. Hələ orta məktəbi bitirməmişdim. Mütaliə edə-edə qeydlər aparırdım, oxucu kimi qaraladığım subyektiv qeydlərdən ibarət o dəftəri nə qədər axtarımsa, tapa bilmədim, çox güman ki, kənddəki evimizdə qalıb. Viktor Hüqonu o zaman oxumasaydım, bəlkə də həyatım tamam başqa istiqamətə yönələrdi. “Səfillər”i oxuduqdan sonra mənim həyata baxışım tamam dəyişdi. Bu kitab içimdə bir çevriliş elədi.

Viktor Hüqo 1848-ci ilin fevral hadisələrində 8-ci Paris dairəsinin meri kimi nitqində Lui Bonapart əleyhinə çıxış edəndən sonra Parisi tərk etdi və gedərkən “Mən bir də Parisə azadlıq gələndə qayıdacağam!” - deyə bəyan etdi.

Bonapart rejimi Parisdə tüğyan edəndə Hüqonun başına 25 min frank qiymət qoyulmuşdu.

Onun yaradıcılığı üç mərhələyə bölünür:

- **Sürgündən əvvəl (ilk yaradıcılığından 1850-ci ilə qədər olan dövr).**
- **Sürgün dövrü (1850-1870-ci illər).**
- **Sürgündən sonrakı dövr (1870-1885-ci illər).**

O, “Səfillər”i sürgün dövründə qələmə alıb. L. Tolstoy bu əsəri “fransız ədəbiyyatının ən yaxşı romanı” adlandırmışdı.

“Dünya ədəbiyyatı” kitabxanası” seriyasından nəşr edilən kitablar sırasında V. Hüqonun üçcildliyi də yer alır. Amma həmin üçcildliyin ön sözündə bir-cə dəfə də Hüqonun Bonapart rejiminə qarşı apardığı mübarizədən bəhs edilmir.

Hüqonu xalqa sevdirən də onun bu möhtəşəm mübarizəsiydi. Onun yaşadığı ev vətəndən qovulan emiqrantların üzünə həmişə açıq idi. O, gəlirinin üçdə birini didərginlərə və kasıblara paylayırdı.

Hüqonun əsərlərini qadağan etməyə Napoleonun cəsarəti çatmırdı. Xalq üsyan edə bilərdi. Qiyamçıları onun əsərləri yetişdirirdi, gələcək üsyanlara hazırlayırdı.

Əlbəttə, yazıçı ideoloq olmazdan əvvəl humanist olmalıdır. İstər sürgündən çox-çox əvvəl qələmə aldığı “Paris Notr-Dam kilsəsi”, istərsə də sürgün dövründə yazdığı “Səfillər”də yazıçı militarizm mövqeyindən çıxış etmir, əksinə, insanlığı haqqa-ədalətə səsləyir, azadlıq uğrunda savaşa səsləyir.

Bonapart rejiminə qarşı savaşa fransız xalqı nəyin bahasına olursa-olsun, bu savaşa qalib gəlməliydi. Hüqo özü vətəndən kənardə olsa da onun ideyalarıyla silahlanmış yüz minlərlə parisli mübarizə meydanındaydı.

İki oğul dağı

Kral XI Lüdvikin və Burbon kardinalının obrazlarını təsvir edərkən Hüqo saray daxilindəki qeyri-sağlam atmosferi sənətkarlıqla təsvir edir. Miskin məmurların krala yaltaqlanmağı, şair-dramaturq Qrenquarın (sonra bu məlun Esmeraldanı yenidən baş keşişin əlinə verərək aradan çıxdı) Lüdvikin ayaqqabısını yalayaraq ondan aman diləməsi realist boyalarla təsvir edilib.

Qrenquarın bəxti onda gətirdi ki, XI Lüdvik hələ xalqın ona qarşı üsyan qaldırmasından xəbərsizdi və ovqatı yaxşıydı. Şair-şairin sərəmsəmləməsinə dözə bilməyərək onu başından eləyir: “Çox zəhlətökən, boşboğazdır. Buraxın getsin!”

Öyanlardan biri: - Bəlkə bir az qəfəsdə saxlayaqsın? - deyir.

Kral əsəbiləşir: Sən nə danışsan? Biz üç yüz altmış yeddi livr səkkiz su yarım qiymətində olan qəfəsləri bu cür sarsaqlar üçün tikirik? Bu sərəsrini bu saat buraxın və dalına da bir təklik vurun!

V. Hüqonun şəxsi həyatı faciələrlə zəngin olub. Yazıçının böyük qızı dənizdə boğulub öldü, kiçik qızı isə heç ərə getməmiş havalandı.

Tale onun sinəsinə iki oğul dağı da çəkdi. O, arvadının da, məşuqəsinin də ölümlərini gördü. Bu qədər itkilər müqabilində onun yaradıcı enerjisi tükənmək bilmirdi, gərgin iş rejimində çalışan yazıçı gün ərzində cəmi 4 saat yatırdı.

O, ağıllı və gözəl qadınları çox sevirdi. Hüqo üçün sübh tezdən bir gənc fahişə, günorta hansısa aktrisa, axşam kurtizanka ilə yatmaq gündəlik həyat tərzidir.

83 yaşlı Hüqonun gündəliklərində ölümündən dörd ay əvvəl qədər müxtəlif vaxtlarda 8 qadınla görüşlərindən intim səhnələr əks olunub.

Daş simfoniya

Bütün bunlara baxmayaraq, yaradıcı dühası onu hər an yazı masasına doğru çəkirdi. “Paris Notr-Dam kilsəsi”ndə kilsənin təsviri insan hissələrini təlatümə gətirir:

“...memarlıq tarixində bu binanın fasadından gözəl arxitektura nümunəsi tapmaq çətindir; bu fasadın üzərində insanın gözləri qarşısında tədrisən və birdən-birə, ciddi bir nizamla üç böyük şişbucaqlı qapılar ucalır, iyirmi səkkiz ədəd kral hücrəsinin zərif krujevası, ibadət əsnasında baş keşişin yanlarında keşişlər dayandığı kimi, yanlarında iki uzunsov pəncərələri olan böyük və yuvarlaq baş pəncərə, öz incə sütunları üzərində ağır səkini saxlayan və yonca yarpağı şəklində tikilmiş yüksək zərif qalereya, nəhayət, bu iki qaranlıq və ağır qüllə, yonma daşdan qayırılmış taxtapuşlar, bir sözlə, beş yarusda saysız-hesabsız heykəltaraşlıq əsərləri və naxışlarıyla yüksələn möhtəşəm bir binanın bu ahəngdar hissələri, kompleks halında əzəmətlə birləşib. O, daşlardan hörülmiş həqiqi bir simfoniya; insanın və xalqın yaratdığı böyük bir abidədir; İliada və İspan romanseroları kimi vahid, eyni zamanda mürəkkəbdir; nəhəng bir dövrün bütün qüvvələrinin birləşməsindən əmələ gələn bu qəribə tikilinin hər bir daşına həkk olunmuş yüzlərlə şəkllə sənətkar dühası ilə nizam salınmış fəhlə fantaziyası əlavə olunub; bu, bir sözlə, ilahi yaradılış kimi qüdrətli və zəngin insan yaradıcılığıdır və sanki tanrıdan iki şeyi əxz edib: rəngarəngliyi və əbədiyi”.

Romanda olduqca maraqlı və bütün zamanlarda aktuallığını itirməyən sərrast fikirlərə rast gəliрсən:

“Hər bir mədəniyyət teokratiyadan başlayıb, demokratiyada başa çatır.”

“Müqəddəs simvol azad fikrin təsiri ilə silinir, yox olur, insan kahinlərin dəyənəyinin altından qurtulur, fəlsəfi sistemlərin inkişafı dini ifşa edir.”

“...hər bir xalq hərəkəti səbəb və məqsədlərindən asılı olmayaraq, hər zaman öz arxasınca bir iz, azadlıq ruhu buraxır. Hökumətlər titrəməyə, mütləqiyyətlər dağılmağa başlayır”.

Yazıçı çapçılığın kəşf olunması haqqında maraqlı mülahizələr yürüdür:

“Çapçılığın kəşf olunması bütün tarixi hadisələr arasında ən böyük hadisədir. Çapçılıq bütün inqilabların anasıdır. Çapçılıq kəşf olunandan fikir mətbu söz sayəsində əbədiləşdi”.

“İndiyə kimi bir qədər natamam və istər-istəməz qırıq şəkildə söylədiyimiz fikirlərə yekun vurarkən, onu deyə bilirik ki, bəşəriyyətin iki növ kitabı, iki növ əlyazması, iki növ təfəkkür tərzidir: biri məmarlıq, o biri isə kitabdır. Biri daş kitab, o biri isə kağızdan hazırlanmış kitab”.

V. Hüqo haqlı olaraq kitabın yaratdığı binanın, əzəmətinə görə, heç də memarlığın yonduğu daş kitablardan geri qalmadığını qeyd edir və aşağıdakı cümləylə fikirlərinə yekun vurur:

“Bu bina- insan nəslinin ikinci Babil qülləsidir.”

Susmayan kilsə zəngləri

“Paris Notr-Dam kilsəsi” romanı oxuduqca bir daha fransız xalqının nəhəngliyinə, yenilməzliyinə heyran oldum. Bu əsərdəki obrazların hər birinin həyatda prototipləri vardı. Müəllif fantaziyasından isə bir şey tələb olunurdu- dövrün ruhunu qoruyub saxlamaq. Hüqo buna nail ola bilməmişdi.

O, XV əsrə daha çox istinad etməklə bu dövrü yeni sivilizasiyanın başlanğıcı sayan tarixçilərin fikirlərini bölüşürdü. Məhz həmin yüzildə ilk dəfə dini inanca qarşı şübhələr yaranmağa, daşlaşmış ehkamlar yumşalmağa başladı.

Klod Frollo məhz bu skeptizmin əsiri olub qalmışdı. O, azad düşüncənin simvolu olan kitabla kilsə arasında heç bir bağlılıq tapa bilmirdi.

Klod Frollo dinin yasaq etdiyi alkimya ilə məşğul olurdu və onu elmlərin şahı sayırdı. Kvazimodo Frollonun daxili aləminin zahirə çıxması ifadəsiydi. Amma güclü sarsıntılar onun insani duyğularını oyadı və o, keşişin maskasını yırtırdı. Monarxizmdən üz döndərən romantizmin yaradıcısı kimi tarixə düşmüş Hüqo bircə dəfə də öz prinsiplərinə xəyanət etmədi. 20 illik mühacirət həyatı da onun iradəsini qıra bilmədi.

Napoleon rejiminin süqutundan sonra ölkəyə qayıdan yazıçı artıq respublikanın canlı simvoluna çevrilmişdi. Fransız xalqı onu “Var olsun Fransa!”, “Yaşasın Hüqo!” çağırışları altında qarşılayırdı.

Kvazimodonun səsləndirdiyi kilsə zəngləri susmayan vicdanın səsiydi.

Sürgün dövrünün romani

İki alma (hekayə)

Axşam vaxtları gəzməyə çıxanda, hərdənbir balaca oğlum da yanıma aparıram. Bu dəfə də apardım.

Və haman balaca oğlum ilə gəzməyə gedəndə, hərdənbir ittifaq düşür ki, ona yeməli şey də alıram ki, məndən razı qalsın. Bu dəfə də balaca oğlum dükanlarda düzülmiş nazü-neməti görəndə məndən yeməli bir şey istədi.

Mən o əqidədə deyiləm ki, hər dəfə uşaqla bazara gedəndə ona bir şey almaq lazımdır və lakin bunu da deyirəm ki, heç bir vaxt almaq lazım deyil. Ancaq bu dəfə heç bir zad almaq istəmədim; o səbəbə ki, cibimdə pulum yox idi. Və bir də istəmədim ki, uşağım hər dəfə bazara çıxanda dadamal öyrənsin.

Bir qədər dolandıq, sonra yolumuz dərya kənarına düşdü. Amma oğlum da bidamağ görürdüm. Çün təbiyə öz qaydasınca, uşağın öz təbiəti-bu da öz qaydasınca. Və onunçun da çox da inad etməmək babətindən dərya kənarında tabağa düzülmiş meyvələrdən iki şahıya iki dənə yaxşı qırmızı alma aldım və ikisini də verdim oğluma. Hərçənd oğlum almaları məndən aldı. Amma gördüm ki, könülsüz aldı. Mən ondan bidamağlığının səbəbini soruşmadım; çünki səbəbi aşkar idi. Bazarda bir az bundan qabaq o məndən iki şey istədi, heç birini almadım; bir Carco qovunu istədi-almadım, sonra da nemsə qənnadı dükanının qabağından keçəndə şüşənin dalına düzülmiş rəngarəng konfet və şirniyyatdan istədi-almadım.

Oğlum o dərəcədə məndən narazı imiş ki, mən almaları ona verəndən sonra da genə bir söz danışmaq istəmədi və mən ona verdiyim suallara da çox meyilsiz cavab verirdi.

Dəxi onu belə qaşqabaqlı görəndə mən özüm də bidamağ oldum və Azərneft idarəsinin qabağında duran tramvay vaqonlarının birinə oğlum qalxırdım və özüm də mindim ki, gələk evimizə.

Vaqonda hələ bizim ikimizdən başqa heç kəs yox idi. Oğlum boyda bir yetim rus uşağı cır-cındır içində, üz-gözü qapqara, çirkli və iyrenc, gəldi durdu qabağımızda və məndən bir qəpik pul istədi.

Cibimdə ancaq bir abbası gümüş pul var idi. Mən uşağa bir söz demədim ki, keçib getsin. Bir neçə minik arvad və kişi vaqona girdilər və sağımızda-solumuzda yer tutdular. Burada mənim fikrim getdi yetimə pul verməməyimə və dilənçiyə pul vermək lazımdı, ya lazım deyilmi məsələsi məni başladı məşğul etməyə; hər kəs nə deyir desin, ancaq dilənçi uşağa heç bir şey verməmək mənim xoşuma gəlmədi. Buradan ona işarə etməmə ki, mən heç bir dilənçiyə yox demərəm; çünki ola bilər ki, bir para filosofların dilənçiyə pul vermək, onu bədbaxt etmək sifəti bəlkə mənə də sirayət edibdir. Ancaq sözün həqiqəti budur ki, bugünkü dilənçi uşağa bir qəpik verməməyim məni burada xarab etdi; o səbəbə xarab etdi ki, haman dilənçi uşaq yaşda mənim atalı və analı olduğum, əyni-başı təzə, qarnı tox, bu saat buraya mənim sağ tərəfimdə məndən incimiş oturmuşdu ki, niyə mən ona konfet almadım, ancaq iki alma aldım.

Vaqonumuz hərəkət edib gedəndə akoşkanın şüşəsinin dalından gördüm ki, haman dilənçi uşaq yerdə durub, bir qırmızı almanı ağzına basıb gəmirtləyir. Qabaqca bir şey duymadım, amma haman dəqiqə yanımdakı oğlumun almaları yadına düşdü və çöndüm uşağa tərəf. Oğlum gülə-gülə mənə yavaşca bunu dedi: "Dədə, almanın birini verdim dilənçi uşağa."

Bir dənə qırmızı alma öz-özlüyündə bir şey deyil; onun qiyməti iki qəpikdir və yeyib qurtarandan sonra heç bir şeydir. Amma mənəvi işlərdə bir almanın dəyəri ola bilər çox böyük olsun. O qədər yüngüllük və könül xoşluğu ki, burada iki qəpiklik almadan mənə gəlib çatdı, nəhayət dərəcədə idi.

Filosofiya aləminə gəldikdə, qeyriləri dilənçiyə küçədə ianə verməyi nə cür başa düşürlər-düşsünlər və insaniyyət mütəxəssisləri bu məsələni nə tövr həll edirlər etsinlər, ancaq mənim bir balaca oğlum iki almanın birisini bir yetim uşağa verdi.

Və ola bilər ki, oğlum da yekələndən sonra, bir para alimlərin "küçədə dilənçiyə ianə verməyiniz" nəsihətini eşidəndən sonra, onları küçədə görəndə mənim kimi üz çöndərəcəkdir. Ancaq hələ ki, indi oğlum bu işləri başa düşür və onunçun da iki almanın birini yetim uşağa verir.

Cəlil MƏMMƏDQULUZADƏ

Elə ki, bir həftə də ondan sonra həmin oğlan yenə o minval ilə əlində paket gəlir mətbəyə və paketi qoyur, istəyir qayıda, yoldaşım Faiq bu dəfə düşür onun dalınca və aparır çıxardır erməni bazarında şamaxılı Şeyxovların xalça mağazasına.

Şeyxovlar əvvəlcə mətləbi açmaq istəmişlər, ancaq Ömər Faiqin təkidi ilə məsələni açırlar, ancaq bu şərt ilə ki, söhbət burada qalsın.

Demək biçərə Sabir mühitin şəraitini

Mirzə Cəlil Sabir haqqında

○ **"Molla Nəsrəddin" məcmuəsi 1906-cı il aprel ayının yeddində nəşrə başlayanda biz Sabiri tanımadıq və Sabir adlı şairin varlığını eşitməmişdik. Əgər bizim şivəmizə yaraşan belə bir ləzzətli şairin dünyada olduğunu zənn etsə idik, birinci nömrəmizi onun qələmi ilə bəzəmişmeydana qədəm qoymazdıq.**

Sabirin birinci şeiri idarəmi-zə həmin vaxt gəlib çatmışdı ki, yeddinci nömrəni paylayıb səkkizincini hazırlamaqdaydıq.

Belə məlum oldu ki, qiymətli şairimiz yeddinci nömrədə "Niyə mən dərsdən qaçdım" sərlövhəli məqaləni oxuyub, bu barədə uşağın atasına həmin kinayəli cavab yazır ki, biz onu səkkizinci nömrədə çap etmişik:

Ol gün ki, sənə xaliq edər lütf bir övlad,

Olsun ürəyin şad!..

Bundan belə məlum olur ki, əziz yoldaşımızın məcmuəmizə gəlib çatan birinci əsəri həmin indi qeyd etdiyimiz mənzumdur və yeri düşübkən lazım bilirəm Sabirlə maraqlananlara iqrar edəm ki, məcmuəmizin dördüncü nömrəsində dərc olunan və "Hophopnamə"yə daxil olan "Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?" adlı mənzuməni ki, bu saat camaatımız onu Sabirə isnad verir, Sabirin olduğunu mən inkar edirəm; əvvəla o səbəbə ki, həmin mənzumənin əl yazısı Sabirin xətti ilə yazılmışdır; ikinci dəlilim budur ki, şeir özü – necə ki, şeir ustaları mülahizə edə bilər – bir qədər zəifdir və bəhər surət, Sabirə yaraşmur. Burada Sabir şivəsi və Sabir ruhu görülmür. Mənim həmin nəzəriyyəmin əksini bir-cə şairin dəsti-xətti təsdiq edə bilər. Əgər bir kəsdə varsa, zühura çıxmağı arzu olunur.

Necə ki, yuxarıda ərz olundu, Sabiri biz qabaqlarda tanımadıq və həmin söylədiyimiz birinci əsəri Tiflisdə mətbəməizə gətirən bir naməlum cavan oğlan oldu. Bu adam paket içində məktubu verir yoldaşımız Ömər Faiqə və qaçıb gedir. Faiq bir tərəfdən təccüb edir və bəlkə o, məktubu bədxahlar tərəfindən bizə təhdid və söyüş zənn edir. Demə o, söyüş əvəzində - həmin dəyərlə mənzumə imiş:

Ol gün ki, sənə xaliq edər lütf bir övlad,

Olsun ürəyin şad!..

Bəli, çap elədik.

Ancaq bəs bunu yazan kimdir? Ay yoldaş Faiq, niyə qaçdı o zalım oğlu, kimdir onu göndərən? (çünki əsər imzasız idi, "Hop-hop" imzasını idarəmiz qoydu).

Aha! Bir-iki həftə keçməmişdi, həmin naməlum oğlan yenə mətbəməizə bir paket gətirir və Faiqə verir. Yenə qaçır gedir. Bu dəfə də paketin içindəki sovgat atanın dərs oxuyan oğlundan gileyidir: "Bilməm nə görübdür bizim oğlan oxumaqdan" ki, məcmuəmizin 11-ci nömrəsində dərc olunubdur.

"Aman günüdür, Faiq yoldaş, tap o zalım oğlunu". "Taparam, taparam, səbr et, yoldaşım, bir də gəlsə buraxmaram".

mülahizə etmək babətindən "Molla Nəsrəddin"də öz iştirakını nəhayət dərəcədə gizli tutmaq istəyirdi. Və xeyli bir zaman elə də oldu və bu səbəbdən də biz ona verdiyimiz "Hop-hop" təxəllüsünü sonralar özü dəyişib, müxtəlif imzalar qayırdı.

Həmin müxtəsər məqaləmi-zə bu bir neçə cümləni də artırmaq istərdik.

Sabir – bu təxəllüs altında bizim şairimiz deyil; Sabir eyni səbir və təhəmmül sahibi, dindar bir şairin təxəllüsüdür ki, dünyanın cövr və cəfasına, insanların günah və məsiyyətinə mütəhəmmil olub, yaxşı dünyanın intizarında qalır ki, bu da iman və etiqad əhlinin qismətidir. Biz, necə ki, ərz olunub Mirzə Ələkbər Sabir təxəllüslü şair olduğunu bilmirdik. Onun üçün də "Hophopnamə" kitabında Sabirin "Sabir" təxəllüsü altında yazılarının dərcini görəndə ona əfsus etdik ki, "Daş qəbli insanları neylərdin, ilahi" kimi bir mənzuməyə Hacı Məcid Əfəndizadənin vəfatı münasibətilə Sabirin çox yanıqlı və mütəəssir qəsidəsi dərc olunub.

Onun üçün mən həməvəqt "Sabir" ləfzini bir yanda görəndə və eşidəndə belə bir xəyalata cumuram: nə üçün dünya belə qurulubdur ki, gün ləkəsiz olmur və qızılqül tikansız bitmir? Və bəlkə həmin dünya qanununun təsirindəndir ki, "Hop-hop" kimi ən qiymətli və nadir bir şairimizin gülkarlığının içində dindarlıq sarmaşıqları da gəlib qarışaydı gərək.

Hər hansı bir xalqın mədəniyyətində və ədəbiyyatında bəşəri duyğuları, ideyaları özündə təcəssüm etdirən nə kimi möhtəşəm, gözəl sənət əsəri varsa, o materiklər kimi kəşf olunur - tərcümə edilib digər xalqların mədəniyyətində özünə müəyyən yer qazır. Ayırı-ayrı ölkə xalqlarının ədəbiyyatlarının, bu ədəbiyyatların yaradıcılarının biri-birinə təsiri, əlaqəsi ədəbi əlaqələri şərtləndirən başlıca amillərdən sayılır. Hər bir xalqın dili, mədəniyyəti və ədəbiyyatı onda güclü, qüdrətli olur ki, o xalqın böyük tərcümə ədəbiyyatı var. O xalq ona görə güclü mədəniyyət və ədəbiyyat sahibidir ki, başqa xalqların mədəni, mədəni nailiyyətlərini öz doğma dilinə çevirir, onlardan bəhrələnir. Dünya mədəniyyətinin və ədəbiyyatının tərcümə olduğu dil və bu tərcümələrlə zənginləşən ədəbiyyat dünya dili və dünya ədəbiyyatına qovuşur. Daha doğrusu, dünya ədəbiyyatını tərcümə edən hər hansı dil böyüklüyündən-küçüklüyündən asılı olmayaraq ədəbi əlaqələrin mədəni körpüsünü yaradır və zənginləşir. Bu cəhətdən Azərbaycan dili də istisna deyil. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının Qərbi Avropa dillərinə, o cümlədən ingilis dilinə əhatəli tərcüməsinin XVII əsrdən etibarən başladığını, XVIII əsrdən isə daha intensiv şəkildə aldığını söyləmək olar. Bu vaxtdan etibarən Xaqani, Nizami, Nəsimi, Füzuli kimi klassiklərin əsərləri Avropada öyrənilməklə bərabər, eyni zamanda əcnəbi xalqların dillərinə də tərcümə edilməyə başlanıb.

Azərbaycan Ədəbiyyatına və tarixinə Böyük Britaniyada müxtəlif illərdə xüsusi maraq olduğu üçün bu ölkədə Azərbaycanın tarixi, iqtisadiyyatı barədə məqalə və kitablar nəşr olunub. İngilis Ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə işinə isə XIX əsrin sonlarından başlanıb. H.Vəzirov Şekspirin "Otello" faciəsini 1892-ci ildə Azərbaycan dilinə tərcümə etmiş, 1904-cü ildə Şuşada tamaşaya qoymuşdur. Bu, Şekspir yaradıcılığında, eləcə də ingilis Ədəbiyyatından ilk tərcümə əsəri kimi diqqəti cəlb edir. İngilis Ədəbiyyatının digər klassiklərinin əsərləri də ayrı-ayrı illərdə Azərbaycan dilinə çevrilib. Lakin bu tərcümələrin əksəriyyəti əsasən rus dili vasitəsilə edilib.

Ötən əsrin 70-80-ci illərində isə bilavasitə orijinaldan tərcümə işinə diqqət artırılmış, Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra isə bütün tərcümələr demək olar ki, bilavasitə ingilis dilindən edilib. Azərbaycan oxucuları fransız ədəbiyyatı ilə çoxdan tanışdılar. Hələ 1885-ci ildə dahi fransız yazıçısı Viktor Hüqo vəfat edərkən "Kəşkül" qəzeti 24-cü nömrəsində bu münasibətlə nekroloq vermiş, ədibin şeirlərindən tərcümələr dərc etdirib. Hacı F.Ağazadə 1912-ci ildə Bakıda nəşr olunmuş, "Ədəbiyyat" məcmuəsində Hüqo haqqında məqalə yazmış və şairin "Niyaziəzirə" şeirini nəşr etdirib. XX əsrin əvvəllərində Hüqo yaradıcılığına müraciət edənlərdən biri də görkəmli şair və tərcüməçi Abbas Səhhətdir. Azərbaycan oxucuları Balzak yaradıcılığı ilə çoxdan tanışdır. Hələ 1939-cu ildə Azərbaycan Dövlət Dram Teatrında ədibin "Ögey ana" pyesi tamaşaya qoyulub. Görkəmli ədəbiyyatşünas alim tərcüməçi Mikayıl Rəfil Balzakin novella-larını 1942-ci ildə dilimizə çevirərək nəşr etdirib.

Müxtəlif dillərdə danışan xalqlar arasındakı ədəbi-mədəni əlaqələrin dəqiq tarixini, köklərini müəyyənləşdirmək çətindir. Biz uzaqbaşı üzə, əldə olan materiallar əsasında nəyinə nə vaxtsa kiməsə məlum olduğu haqda fikir yürüdə bilirik. Lakin ədəbi-mədəni əlaqələrin yaranma tarixində bəzən elə məqamlara, elə paralellərə rast gəlmək olur ki, onlar heç vaxt üzə çıxmır, onların heç tarixi də, qarşılıqlı təsiri də konkret olmur. Bu baxımdan Alman-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələrinin köklərini, tarixini də müəyyənləşdirmək çətindir, lakin bütün bunlarla bərabər demək olar ki, bu köklər çox dərin, bizə məlum olan mənbələrdən çox-çox əvvəldir.

Tərcümə tarixi və praktikasi

Alman-Azərbaycan ədəbi əlaqələrini tədqiq edən alimlərimizin bu sahədəki bilgilərinə əsasən demək olar ki, alman oxucusu Azərbaycan haqqında ilk məlumatı Adam Olerainin bu yerlərə XVII əsrin əvvəllərində etdiyi səyahətdən sonra alıb. Yeri gəlmişkən, Alman-Azərbaycan ədəbi-mədəni əlaqələri haqqında görkəmli ədəbiyyatşünaslarımızdan Ə. Sultanlı, Ə. Ağayev, M. Rəfil, C. Cəfərov, N. Ağazadə, Ə. İsmayılov çox qiymətli fikirlər söyləsələr də, həmin əlaqələri müxtəlif aspektlərdə Aqil Ağayev ("Nizami alman dilində" Bakı, Gənclik, 1992) H. Arzulu ("Alman klassik poeziyasının Azərbaycan dilinə tərcüməsinin nəzəri və praktik prinsipləri" Bakı, Elm, 2003), Flora Əlimirzəyeva-Mustafayeva ("Kitabi Dədə-Qorqud dastanının alman dilinə tərcümə sənətkarlığı" Bakı, "Ozan", 1999), Akif Bayramov ("Mirzə Şəfi Vazehin ədəbi irsi" Bakı, Yazıçı, 1980) geniş araşdırmışlar. Azərbaycan ədəbiyyatının, eyni zamanda Azərbaycanın mədəni-ruhani dünyasının incisi hesab olunan "Kitabi-Dədə-Qorqud" dastanının, eləcə də şifahi ədəbiyyatımızın, folklorumuzun digər nümunələrinin alman dilinə çevrilməsi XIX əsrə təsadüf edir.

Alman ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi isə məlum mənbələrə əsasən XIX əsrin sonlarından başlayır və Azərbaycan oxucusuna təqdim olunan ilk alman müəllifi Fridrix Şiller olub.

Tərcümə millətlərarası ünsiyyət vasitəsi kimi ona tələbat olanda meydana çıxır. Deyilənlər tərcümə olunan ədəbiyyatı qeyri-ənənəvi ədəbi məhsulla zənginləşdirən və müəyyən boşluqları dolduran bədii tərcüməyə də aiddir. Tərcümə sənəti bu işə tarixi münbit şərait yarandıqda meydana gəlir və intensiv inkişaf edir. Azərbaycanda belə münbit şərait XIX əsrin 30-cu illərində yaranıb. Rus dilindən Azərbaycan, Azərbaycan dilindən rus dilinə ilk poetik tərcümələr məhz bu dövrə aiddir. Rus dilindən

Azərbaycan dilinə tərcümənin əsasını Abbasqulu Ağa Bakıxanov, Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümənin əsasını isə Mirzə Fətəli Axundov qoyub desək, yanlışdır. Məlum olduğu kimi, 1834-cü ildə A.Bakıxanov hərbi qulluqdan uzaqlaşaraq, Azərbaycana qayıdır və ədəbi yaradıcılıqla məşğul olmağa başlayır. O, 30-cu illərin ikinci yarısında İ.A.Krılovun təmsilini tərcümə edir və bununla da rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümənin əsasını qoyur.

Bundan bir qədər sonra rus dilindən tərcümə işi ilə Mirzə Şəfi Vazeh məşğul olmağa başlayır. Onun tərcümələrindən yalnız A.Veltman yaradıcılığından etdiyi bir şer tərcüməsi qalıb. Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümənin tarixi isə daha dəqiqdir.

Azərbaycan ədəbiyyatından rus dilinə və rus ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə prosesi sovet hakimiyyəti illərində xüsusilə intensivləşir. XX əsrin 20-ci illərində və 30-cu illərin birinci yarısında əksər tərcümələr ayrı-ayrı tərcüməçilərin öz təşəbbüsü ilə edilirdi. 30-cu illərin ikinci yarısından isə bu iş planlı xarakter alır: müəyyən yubiley tarixləri ilə əlaqədar rus ədəbiyyatının daha çox tanınmış nümayəndələrinin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcümələri hazırlanır. Azərbaycan Respublikası prezidentinin uğurlu siyasəti nəticəsində hazırda əvvəlki illərdə buraxılmış tərcümə əsərlərinin, o cümlədən rus dilindən edilmiş tərcümələrin latın qrafikası ilə yenidən nəşri işi başa çatır.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı tarixində dünya xalqları ədəbiyyatının öyrənilməsi məsələləri daim diqqət mərkəzində dayanan və tədqiqinə ehtiyac duyulan sahələrdən olub. Sözsüz ki, müasir elmi-ədəbi fikrin mühüm nəzəri-estetik konsepsiyalarından biri də dünyəvi ədəbiyyatı ilə bağlıdır. Dünya xalqları ədəbiyyatının öyrənilməsi prosesi iki əsas istiqaməti ilə seçilir: milli ədəbi irsin tədqiqi və xarici ölkə xalqlarının ədəbiyyatlarının, ədəbi-nəzəri konsepsiyalarının araşdırılması. Hər iki aspekt isə birlikdə ümumdünya ədəbiyyatının inkişaf dinamikasını şərtləndirir, yeni perspektivləri ortaya qoyur. XX əsrdə Azərbaycan-ərəb ədəbi əlaqələri daha çox üç istiqamətdə davam edirdi: tərcümələr, tədqiqatlar və ədəbi mövzular. Ərəb bədii ədəbiyyatından tərcümələr müxtəlif formalarda özünü göstərir: bərbəz və vasitəli, yəni rus dili vasitəsilə edilən tərcümələr. Bu tərcümələr ayrı-ayrı kitablar şəklində və müxtəlif dövrlər mətbuat orqanlarında nəşr olunub.

Hələ əsrin əvvəllərində «Ərəb ədəbiyyatında tarixi roman janrının banisi Corci Zeydanın (1861-1914) üç romanı 1908-1914-cü illər arasında Axund Mirməhəmməd Kərim Hacı Mir Cəfərzadə tərəfindən azərbaycanca tərcümə edilib» (1, 158). Ərəb şifahi xalq ədəbiyyatının bir çox nümunələri Azərbaycan dilinə tərcümə olunub. «Ələddin və sehirli çarığı» (1939), «Dostlar. Ərəb nağılı» (1940), «Əlibaba və qırx quldur» (1949), «Oxuyan piyalə» (1958), «Dəniz səyyahı Sindibad» (1959) və «Min bir gecə» bu sahədə tərcümə olunmuş əsərlərdəndir. Son illərin tərcümə əsərləri arasında Misir yazıçısı, ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına layiq görülmüş yeganə ərəb yazıçısı Nəci Məhfuzun «Güzgülər» romanı da maraqlı əsərlərdəndir (Nəci Məhfuz «Güzgülər». Bakı, 2006). Məşhur ərəb yazıçısının əsərləri bundan əvvəlki bir sıra nəşrlərdə də öz əksini tapmışdır.

XX əsr Misir həyatının böyük bir dövrünü canlandıran romanın tərcüməsi mütərəqqi hal kimi diqqətləyiqdir. Azərbaycan bədii ədəbiyyatı nümunələrinin ərəb dilinə tərcümə prosesində eyni intensivliyi müşahidə etməsək də, bəzi faktları göstərmək mümkündür. Sözsüz ki, qarşılıqlı tərcümə sahəsində ədəbi fəaliyyət bu gün də davam edir. Ədəbi tərcümə isə mədəniyyətləri yaxınlaşdırmaq, bədii düşüncənin inteqrasiyası kimi mütərəqqi roluna sadiqdir.

Mirənə RZAYEVA

1837-ci ildə M.F.Axundov «Puşkinin ölümünə» elegiya-poema yazmış və dərhal onu rus dilinə çevirib. Həmin ilin mayında bu tərcümə «Московский наблюдатель» jurnalında dərc olunub. Bununla da M.F.Axundov nəinki Azərbaycan dilindən rus dilinə tərcümənin, həm də müəllif tərcüməsinin əsasını qoymuşdur. XIX əsrin ikinci yarısında Zaqafqaziyanın mədəni mərkəzi olan Tiflisdə mətbuat orqanlarının sayı artır, Bakıda da əvvəl rus dilində, 70-ci illərin ikinci yarısında isə Azərbaycan dilində mətbuat orqanları yaranır və bütün bunlar həm yerli dillərdən (o cümlədən Azərbaycan dilindən) rus dilinə, həm də Azərbaycan dilinə tərcümələrə tələbat artır. Məsələn, «Kəşkül» (1883-cü ildən çıxmağa başlayıb) qəzetində A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, İ.S.Turgenev, M.E.Saltikov-Şedrin və başqalarının yaradıcılığından tərcümələr dərc olunub.

– Aprelin 28-də rus ordusunun Azərbaycanı işğal etməsinin və Şərqi ilk demokratik cümhuriyyətinin varlığına son qoymasının 95 ili tamam oldu. Azərbaycan tarixinin 70 illik səhifəsini əhatə edən Sovet hakimiyyətinin ölkəmiz və xalqımızın taleyində oynadığı rolla bağlı fikirlər birmənalı deyil. Sizcə, bu 70 il ərzində Azərbaycanın itirdikləri nələr oldu?

– 28 aprel barədə danışan zaman bu işğalın, faciənin tarixinə nəzər salmaq istərdim. Bir çox tədqiqatlarda, elmi işlərdə 11-ci Qızıl Ordunun Azərbaycanı işğalını sadəcə ölkə daxilində, Cümhuriyyət daxilində gedən toqquşmalarla əlaqələndirən məqamlar var. 23 aylıq tarixi olan Azərbaycan Cümhuriyyətinin başı üzərində qara buludlar dayanmışdı. Buludlardan biri Avropa, digəri isə Rusiya tərəfindən idi. Hər ikisi Azərbaycana göz dikmişdi, Bakı neftini əldən buraxmaq istəmirdi. Dünyanın siyasi xəritəsini bölən Amerika prezidenti Vilsonun 14 sülh prinsipi var idi. 1918-ci ildə Parisdə müəyyən edilən bu sülh prinsipinə əsasən, 14 maddədə öz əksini tapan dövlətlərin müstəqilliyi müdafiə edilməli idi. Qalanların taleyi isə qeyri-müəyyən idi. Onlara nə toxunurdular, nə də onlar haqda xüsusi düşüncələr var idi. Polşanın, Finlandiyanın müstəqillik taleyi məhz o zaman həll olundu. Ancaq bu üç Qafqaz respublikasını dünyaya qeyri-qanuni gəlmiş uşaq kimi taleyin ixtiyarına buraxdılar. 1920-ci ilin yanvarında Parisdə bu ölkələrin müstəqilliyini tanısalarda artıq gec idi. Cümhuriyyətin süqutu ilə bağlı iki xətt var idi. Onlardan biri Avropa dövlətlərinin irəli sürdüyü xətt idi. Onlar məğlub Rusiyanı parçalamaq yox, özlərindən asılı vəziyyətə salmaq istəyirdilər. Rusiyanı çar üsuli-idarəsindən demokratik prinsiplərlə idarə olunan bir dövlətə çevirməyə çalışırdılar.

Azərbaycanda yeni proseslərin başlanğıcı çox ağırlı keçdi. Əgər Gürcüstanda gedən prosesləri gürcülər, Ermənistanda gedən prosesləri ermənilər idarə edirdisə, Azərbaycanı idarə edən qeyri-azərbaycanlılar, təpədən durnağa anti-azərbaycan qüvvələr idi. Mart soyqırımını törədən, hələ xalqın göz yaş qurumamış daşnak libasını bolşevik libasına dəyişən ermənilər hakimiyyətdə fəal təmsil olunurdular. Bakı komitəsində Sarkis, Azərbaycan Kommunist Partiyasındakı Mirzəyan və başqalarını yürütdüyü siyasət Azərbaycana qarşı qisasçı, soyqırımı, təzyiqli xarakterli daşıyırdı. Düzdür, hökumətin başında Nəriman Nərimanov dayanırdı, üzvlərin əksəriyyəti də azərbaycanlılar idi. Ancaq üzvlər zahirən azərbaycanlı olsalar da onların içində milli hiss, milli ruh yox idi. Məsələn, Ruhulla Axundov Sarkislə bacanaq idi, hər ikisinin həyat yoldaşı yəhudi qızları idi. Onlar gecələr yeyib-çir, səhər Nəriman Nərimanovu necə təhqir etmək barədə düşünürdülər. Mikoyanın dediyi kimi, Nərimanovu elə əhatəyə almışdılar ki, əli-qolu bağlanmışdı. Halbuki mayın 17-də doktoru vəqzalda qarşılıyıb, göz yaş tökən xalq ondan imdad diləyirdi. İnqilab komitəsinin sədri olan Nərimanov da məsələ qoymuşdu ki, hökumətin icazəsi olmadan güllələnmə əməliyyatı həyata keçirmək olmaz. Səsvərmə keçirildi, komandası üstünlük qazana bilmədi və məsələ 11-ci Qızıl Ordunun ixtiyarında qaldı. Buna görə də 1920-ci il aprelin 27-dən avqust ayına qədər 48 min azərbaycanlı güllələndi.

Nəriman Nərimanov "Uc qarlarda inqilabımızın tarixinə dair" əsərində yazır ki, "Günlərin bir günün ziyalı bir qadın yanına gəldi, ağlaya-ağlaya dedi ki, doktor, qoru mənim namusumu.

"Var millətimin imzası imzalar içində"

"Aydın yol" qəzetinin suallarını millət vəkili Fəzail İbrahimli cavablandırır

Fövqəladə komissiyanın sədri Mirzə Davud Hüseynov mənim qızımı özünə arvad etmək üçün vaxtilə dostluq etdiyi kürəkənimə həbs etmək istəyir. Hər gün qadının evində axtarış aparır ki, oğlanı həbs edib qıza sahib olsun. Mirzə Davudu yanına çağırırdım, başını aşağı saldı, sanki onları təsdiqlədi. Xəbərdarlıq etdim ki, bu hal bir də təkrarlansa, səni hərbi tribunala verəcəyəm. Qadına da şəxsi nömrəmi verdim, tapşırıdım ki, bir də onları narahat etsə mənə xəbər versin. Onlar gedəndən sonra fikirləşdim ki, Tanrım, mən bunlarla millətimə xoşbəxt etməyə gəlmişəm?"

İstisnalar həmişə olub. Əliheydər Qarayev isə yazır ki, torpaq bölgüsünə getmişdik, bir bəyin torpağından kəsb nökrinə verdik. Nökrə belə əlinə alıb özünü öldürmək istəyəndə ona mane olduq. Nökrə ağlaya-ağlaya dedi ki, mən böyüdən, yetim saxlayan, evləndirən, ev-əşik sahibi edən ağamın torpağından necə istifadə edim. Bu torpaqdan yeyib yaşamaq-dansa ölüm yaxşıdır. Yəni belə əqidəli, vicdanlı insanlara da olub.

Qarabağ məsələsində də Nərimanov kifayət qədər sərt mövqe nümayiş etdirdi. Leninə teleqram vurdu ki, ya mənim məsələ ilə bağlı məruzəmi dinləyin, ya da istefamı qəbul edin. Nərimanovun bu siyasətə mane olduğunu görən kimi, 1922-ci ildə Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi yaratdılar, dörd nəfər seçdilər, biri də Nərimanov oldu. Nəriman Nərimanovu portfelsiz nazir kimi Moskvada oturdular, 1925-ci ildə də öldürdülər.

– Fəzail müəllim, bu 70 il ümumilikdə qara tarix adlandırmaq nə dərəcədə doğrudur. Bu dövrün tədqiqatçısı kimi Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycanın itirdikləri ilə yanaşı, qazandıqları barədə də danışmaq istərdik...

– Bilirsiniz bütün bu deyilənləri sistemləşdirsək, 70 illik tariximizi qara tarix adlandırmaq bilmərik. Çünki verilən bütün qurbanlara, itkilərə, yaşanan müsibətlərə rəğmən bu 70 il ərzində Azərbaycan sivil bir ölkəyə çevrildi. Bu həqiqəti dərk etməyənlər, etiraf edə bilməyənlər sadəcə olaraq yanılırlar. Dövlətliq işimlə bağlı 10 il arxivlərdə işlədikdən sonra gəldiyim qənaət belədir ki, o dövrdə gedən ictimai-siyasi prosesləri obyektiv, faktlara söykənərək təhlil edəsən, nə var onu deyəsən. Ümumilikdə 70 ildə xalqımız böyük tarixi yol keçib. O böyük bir imperiyanın tərkibində olub. O imperiyanın ki, dünyaya diqtə etməyi bacarıb, İkinci Dünya müharibəsindən qalib çıxıb, Yer kürəsinin yarısını özünə tabe etdirib, ideologiyasını bütün dünyaya yayıb. Bu imperiyanın tərkibində sükut, durğunluq ola bilməzdi. İmperiya inkişaf etdikcə onun tərkibində olan dövlətlər də inkişaf etməyə başladı. Azərbaycan da münbit elmi, siyasi şərait yaranan kimi fürsətdən yararlanmağa başladı.

Azərbaycanın əzəməti, böyüklüyü ondadır ki, işğal olunan, yuxarıdan aşağı baxılan bu xalqın qarşısını almaq mümkün olmadı. Bu xalq inkişaf etdi, onun içindən bir ümummillili lider çıxdı. İşğal olunan, idarə olunan xalqın nümayəndəsi Heydər Əliyev imperiyanı idarə etməyə başladı. SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin I müavini kimi ilk beşliyə daxil oldu, imperiyanın idarəçiliyində iştirak etdi. Təkcə Azərbaycan deyil, imperiyaya daxil olan xalqların hamısı imperiyanın inkişaf səviyyəsində, boy sırasında bərabər gəzirdi. Sadəcə bəzi respublikalar siyasi liderlərinin zəifliyi ucbatından geri qalırdılar. 60-cı illərə qədər Azərbaycan da problemlə respublika idi, ölkəmizin adı İttifaq miqyasında, boy sırasında görünürdü. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən, ölkə idarəçiliyinə rəhbərlik etməsindən sonra Azərbaycan da boy sırasında uca göründü.

Dünya Azərbaycanı tanımağa başladı. Biz uğurlarımızı və qüsurlarımızı paralel görməliyik. 1991-ci ildə müstəqillik qazandıqdan sonra keçdiyimiz uğurlu yol isə göz qabağındadır.

Məhəmməd Hadi "yox millətimin imzası imzalar içində" deyib, fəryad edib dünyasını dəyişdi. Bu gün dünyanın ən uca bayrağının dalğalandığı Azərbaycan məmləkətinin hər bir vətəndaşı gur səslə deyə bilər "var millətimin imzası imzalar içində".

gözlərinə girir. Bunu necə görmək olar? Görürlər, sadəcə görməməzliyə vururlar. Onlara necə sərf edirsə elə də düşünürlər. Birincisi, elə ölkələr var ki, orada erməni lobbisi siyasi proseslərə təsir edə bilir. İkincisi ortada bir xristian təəssübkeşliyi var. Nəhayət, Azərbaycanın uğurlu inkişafı, Türkiyənin dünya səviyyəsində bir dövlət olmasını istəməyən qüvvələr ədalətə göz yumurlar.

– İyunun 12-dən 28-dək dünyanın bütün diqqəti Azərbaycan paytaxtında keçiriləcək birinci Avropa Oyunlarına yönələcək. Azərbaycan qitə üçün çox maraqlı, cəlbədic, heç vaxt görünməmiş ilk Avropa Oyunlarına ev sahibliyi edəcək. İdman bayramı ərəfəsində Azərbaycanı qarşı növbəti qələmə kampaniyasına start verilib.

– Birinci Avropa oyunlarının ölkə-

mizdə keçirilməsi Azərbaycanın tarixidir. Məsələn, bəzən test suallarına salırlar ki, ilk Olimpiya oyunları harada keçirilib. Vaxt gələcək, zaman keçəcək bu bir tarixə çevriləcək, bütün məqamları bilgiləmək üçün bu suallardan istifadə olunacaq. Azərbaycan tarixi bir hadisənin ünvanına çevriləcək. Bu mötəbər yarışda iştirak edən idmançıların hər birinin ailəsi, dostları, ölkəsinin diqqəti Azərbaycanda olacaq. Bura gələn qonaqların hər biri Bakını gördükdən sonra ölkədə aparılan quruculuq işlərinə, inkişafa heyran qalacaq. Onlar müstəqil Azərbaycanı yeni libasda görəcəklər. İlk Olimpiya oyunları Azərbaycan haqda ictimai rəyin dəyişməsinə təkan verən bir proses olacaq. Çalışmalıyıq ki, bu tarixi işdə hər bir azərbaycanlı öz məsuliyyətini dərk etsin, qonaqlara Azərbaycan haqda yalnız müsbət təəssürat yaradaqcaq addımlar atsın.

Bu gün ilk Avropa Oyunlarına qarşı qarayaxma kampaniyası aparılan Azərbaycanın güclü, regionda aparıcı dövlət olmasından qüvvənləyə keçirən qüvvələrdir. Bu qüvvələr daim Azərbaycana qarşı kampaniya aparır, ölkəni dünya ictimaiyyətinin gözündən salmaq məqsədilə qara yaxırlar. İlk Avropa Oyunlarına qarşı aparılan kampaniyada da növbəti bu xarakterli addımlardan biridir. "Eurovision" məhnu müsabiqəsi ərəfəsində də belə bir qara təbliğat aparılmışdı, amma Azərbaycan sübut etdi ki, qonaq qəbul etməyə, dünyanın ən mötəbər tədbirlərinə ev sahibliyi etməyə qadirdir və layıqdır.

Əgər bu idman oyunlarının əhəmiyyəti bu qədər az və sadə olsaydı, inanın, bu qüvvələr belə narahat olmazdı. Onlar hadisənin böyüklüyünü, əzəmətini görür, yaxşı dərk edirlər. Bu qüvvələr istəmir ki, xarici qonaqlar gəlib o sadaladığım əlamətləri, inkişafı görsünlər. Çünki onlar Azərbaycan haqda həmişə nahaq, böhtan, şər danışılar. Xarici qonaqlar gəlib, onların danışdığınu əksini görəndə qeyd etdiyim qüvvələr çox hörmətsiz və pis vəziyyətdə qalacaqlar. Bu qüvvələr Azərbaycanı sərləməkdən çox, özlərindən narahatdır.

Çox təəssüf ki, bizim içimizdə bu xarici qüvvələrə dəstək verən insanlar var. Amma onların arzularını ürəklərində qalacaq. İlk Avropa Oyunları Azərbaycanı dünyaya tanıdırmaq üçün ən gözəl vasitələrdən biridir. Bu mənada bütün Avropanın, dünya ictimaiyyətinin diqqəti Azərbaycanda olacaq.

Leyla ƏLİYEVƏ

XX əsrin 30-cu illərində qara bir kabus Azərbaycanı oba-oba, oymaq-oymaq dolayırdı. Elə bir bölgə, elə bir kənd yox idi ki, repressiya məşını oranı hədəfə götürməmiş olsun. Bəzən eyni ailənin bir neçə üzvü ittiham olunur, bəzən eyni nəslin bir qrup nümayəndəsi "qaralanırdı". Həmin illərin amansız olayları Qazax mahalının sayılıb-seçilən nəsillərindən olan Vəkilovların da neçə-neçə övladını hədəfə almışdı. Onların arasında bir xanım da var idi. Mədinə Mehdi ağa qızı (Vəkilova) Qiyasbəyli. ...M.Qiyasbəyli Azərbaycanın ilk maarifpərvər qadınlarından biri, görkəmli pedaqoq və ictimai xadim olub. O, jurnalist və tərcüməçi kimi də fəaliyyət göstərmiş. Mədinə xanım "Qiyasbəyli" soyadını ailə həyatı qurarkən qəbul edib. Onun qız фамилиясы Vəkilova olub.

Mədinə xanım bu dağ kəndində də qız məktəbi açmağa müvəffəq olur. 1911-ci ildə onun ilk övladı - anası Gülzar xanımın adını verdiyi qızı dünyaya gəlir. 1914-cü ildə ikinci dəfə analıq səadətini duyur. Təzə dünyaya gəlmiş bu qızına isə qayınanası Gülləndam xanımın adını verir. Şəhriyar bəyin işi ilə əlaqədar ailə bir müddət Gədəbəydə yaşamaq məcburiyyətində qalır. Bu bölgədə də Mədinə xanım qızların savadlanmasını istiqamətində fəaliyyətini davam etdirir.

Bakıda Mədinə xanım general İbrahim bəy Usubovun həyat yoldaşı Gövhər xanuma pənah gətirir və bir müddət onunla çalışır. Gövhər xanımın öz mənzilində türklər üçün təşkil etdiyi savad kurslarının strukturu Mədinənin çox xoşuna gəlir. 1920-ci ilin mart ayında o da öz evində təxminən belə bir axşam kursu açmağa başlayır. Kurs rəsmiləşdirilir və bura qısa müddətdə 20 nəfərə qədər savad almaq istəyən qadın cəlb olunur. Onlara Üzeyir bəy Hacıbəyli, Xədicə Ağayeva, Şəfiqə Əfəndizadə və başqaları dərs keçirdilər. Azərbaycanın sovet hakimiyyətinin qurulduğu 1920-ci ilin dekabrında Mədinə xanım Qiyasbəyli darülmüəllimatın müdiri təyin olunur. Gövhər xanım Usubovun ona müavin təyin edirlər. Qeyd edək ki, o zaman general Usubov yeni hökumət Nargin adasında güllələnmişdi. Mədinə xanımın əslində, məsuliyyətli bir vəzifə həvalə olunmuşdu. Belə ki, onun müdiri olduğu təhsil müəssisəsi Azərbaycanın müxtəlif yerlərində açılması nəzərdə tutulan qız məktəbləri üçün müəllimlər hazırlamalı idi. Dərsləri ana dilində keçmək imkanı yaranırdı.

Digər tərəfdən bu xanımın şəxsi həyatında da bədbəxtliklər izləyirdi. 1932-ci ildə tramvaydan düşərkən yıxılıb ağır zədə alır. Həyata Mustafa bəy Topçubaşovun şəfəli əlləri və cərrah bığağı sayəsində qayıdır. Lakin onurğa sütununda edilmiş cərrahiyyə əməliyyatından sonra da fəaliyyəti tam bərpa olunmur. Yəni o, çətinliklə hərəkət edir, çox yeriyə bilmir. Nəticədə fəaliyyət növünü də dəyişməli olur. Tərcüməçiliyə başlayır. Onun həm də gözəl jurnalist qələmi vardı. Təsədüfi deyil ki, Mədinə xanım Qiyasbəyli "Şərqi qadın" jurnalının yaradıcılarından biri olmuşdu. Qohumu olan xalq şairi Səməd Vurğun rus şairi Puşkinin "Yevgeni Onegin" poemasını Azərbaycan dilinə tərcümə edərək Mədinəyə ondan öz köməyini əsirgəmir. Rusca mükəmməl bilən bu xanım, dilin incəliklərinə aid bir sıra məsləhətləri ilə şairəyə kömək edir. O, eləcə də öz şairlərimizdən Səməd Vurğunun, Süleyman Rüstəmin, Nigar Rəfibəylinin, Rəsul Rzanın bir çox şeirlərini tərcümə edərək rusdillilərə oxuculara çatdırmışdı. M.S.Ordubadinin "Dumanlı Təbriz", Əbülhəsənin "Yoxsullar" romanlarını da rus dilinə çevirmişdi.

Güllələnmiş ömrün qəmli hekayəti

M.Qiyasbəyli 1889-cu ilin aprel ayında Qazax qəzasının Salahlı kəndində Vəkilovlar nəslinin nümayəndəsi Mehdi ağanın ailəsində dünyaya göz açır. Atası elmə, maarifə və mədəniyyətə önəm verən bir insan idi. Anası Gülzar xanım isə Tiflisdə Nəci bəy Qızlar Seminariyasında təhsil almışdı. Bəzi mənbələrdə Mədinənin ailənin yeganə övladı olduğu qeyd edilir. Bəzilərdə isə onun qardaşlarının da olduğu, lakin hələ yeniyetmə ikən dünyadan köçdükləri göstərilir. Mədinə xanım əmisi uşaqları siyasi xadim, Azərbaycan Cümhuriyyəti parlamentinin üzvü Rəhim bəy Vəkilov (Müsavatçı kimi fəaliyyət göstərdiyinə görə sürgün edilib. Solovetsk adasından sürgündən qayıtdıqdan sonra Tiflisdə yaşayıb. 1934-cü ildə DTK tərəfindən yenidən həbs ediləcəyini hiss edib və ələ keçməmək üçün Kür çayının üzərindəki körpüdə özünü güllə ilə vurub). İsfəndiyar bəy Vəkilov (maarifçi olub, Qazax seminariyasında müəllim işləyib. 10 il Solovetsk düşərgəsində həbs cəzası çəkib. 1936-cı ildə sürgündən qayıdıb), Bəhər bəy (Azərbaycan Milli Ordusunun zabiti və komandiri olub. 1920-ci ildə güllələnib), Zəkəriyyə bəylə (uzun illər müəllimlik edib. 10 il Solovetsk düşərgəsində sürgündə olub) mehriban qohumluq əlaqələri saxlayıb.

Belə ki, Tiflisdən kəndə qayıtdıqdan sonra o, burada qızlar üçün məktəb açmaq qərarına gəlir. Təbii ki, atası yəni də onunla həmfikir olur. Amma bu da həqiqət idi ki, mollaların, cəhəlat tərəfdarlarının əhalisini "məngənə" də saxladığı ucqar bir kənddə belə yeniyyəni həyata keçirmək o qədər də asan deyildi. Valideynlər qızlarını Mədinə xanımın məktəbinə gətirməyə cəsarət etmədilər. Gənc müəllimə çıxış yolunu əvvəlcə məktəbə özünün yaxın qohumlarının ailəsində böyüyən qızları cəlb etməkdə tapır. 30 şagird toplayaraq məktəb təşkil etməyə müvəffəq olur. 1906-cı ildə maarif idarəsi məktəbin fəaliyyətini rəsmiləşdirir. Mədinə xanım təhsil ocağının müdiri və müəllimi təyin edilir. Burada türk və rus dilləri, hesab, təbiətşünaslıq, hətta musiqi dərsləri də keçirdi. Təbiətşünaslığı Mədinənin atası Mehdi ağa Vəkilov, türk dilini Əhməd ağa Gülməmmədov tədris edirdi. Qalan fənlərdən dərsləri Mədinə xanım özü deyirdi.

Atası Mehdi ağanın işlədiyi Əski-pərə kəndində qətlə yetirilməsi Mədinəyə ağır zərbə olur. Bu vaxt onun anası da artıq həyatda yox idi, çoxdan dünyasını dəyişmişdi. Atasının ölümü barədə dəhşətli xəbəri eşidəndə Mədinə üçüncü övladını gözləyirdi. Az sonra oğlunu dünyaya gətirir və atasının şərəfinə onu Mehdi adlandırır bir qədər təsəlli tapır. Lakin bir-birinin ardınca gələn bədbəxtliklər Mədinəni göz açmağa qoymurdu. Bu ərəfədə həyat yoldaşı Şəhriyar bəyin də səhhəti pisləşir və o, vərəm xəstəliyindən vəfat edir. Beləcə, ömrünün ən xoşbəxt çağlarında bir-birinin ardınca gələn faciələr gənc qadını böyük sınağa çəkir. Ancaq Mədinə iradəli qadın idi. O, özünü ələ almağı bacarır. Kiçik övladı - oğlu artıq ayaq açıb yeriyəndə ana Tiflisə köçməyi qərara alır.

Mədinə xanım bura dövrünün görkəmli pedaqoqları olan bir qrup müəllimi cəlb edə bilmişdi. Gələcək müəllimlərə Şəfiqə Əfəndizadə, Xədicə Ağayeva, Sara Talışinskaya, Badusəba Köçərli, Fatma Topçubaşova kimi ziyalı xanımlar dərs deyirdi. Darülmüəllimatın sorağı hər yana yayılmışdı. Bura təkcə Azərbaycanın ayrı-ayrı yerlərindən deyil, digər türk-müsəlman ölkələrindən də oxumağa gəlirdilər. Dağıstanda, Özbəkistanda, Türkmənistanda belə məktəblər yaradarkən Mədinə xanımın təcrübəsindən istifadə edirdilər. Bu arada M.Qiyasbəylini Tiflisdə açılan Türk Pedaqoji Texnikumuna işləməyə dəvət edirlər. Lakin o, buna razı olmur. 1928-ci ildə Mədinə xanım müdirlikdən azad edilir. Əlbəttə ki, əsil-nəcəbatına, bəy nəslindən, "köhnə" ziyalılardan olduğu üçün. O, artıq qızların və oğlanların birgə oxuduğu (birləşdirilmiş) və pedaqoji texnikum adlandırılmış təhsil müəssisəsində sırası müəllim işləyirdi. Demə, onun gizli izlənməsi hələ iki-üç il də bundan qabaq başlanmış...

Mədinə Qiyasbəyli xalqını, millətini, vətəni sevmə bir insan idi. Stalin rejimi onun mənsub olduğu Vəkilovlar nəslinin bir dəstə nümayəndəsini "xalq düşməni" elan etmişdi... 1936-cı ildə 13506 sayılı istintaq işi Əliabbas Qədimovla Mədinə Qiyasbəylinin ortaq "cinayət"i üzrə açılır. Mədinə Qiyasbəylinin kimlərin haqqında xəbər almırdı?! Ona Bəkir Çobanzadə, Qubaydullin, Əziz Şərifov, Abdulla Şaiq, İsmayıl Hikmət, Hənəfi Zeynalı və başqaları haqqında suallar verirlər. Sonuncu, on ikinci dindirilməsi 1937-ci il sentyabrın 8-də olur. Elə həmin gün istintaqın başa çatması haqqında protokol tərtib olunur. 1937-ci il sentyabrın 23-də ona qarşı yalan və böhtanlarla, başdan-başa şərhlə dolu ittihamnamə yazılır. 1937-ci il sentyabrın 26-da 45 yaşlı Mədinə xanım amansız hökm oxunur. Sentyabrın 28-də saat 1.25-də onun keşməkeşli həyatı böyük faciə ilə bitir. Ziyalı, vətənpərvər, insansevər bir Azərbaycan qızının güllələnməsi aktını Suxanov və Kocay soyadlı zabitlər imzalayırlar. Mədinə Qiyasbəyliyə atılan güllə Azərbaycan qadınlarının, analarının ürəyinə tuşlanan güllə idi. Bu güllə həm də onların ziyasına, tərəqqisinə, yeni fikir və dünyabaxışına atılmışdı. İllər, onilliklər sonra digər repressiya qurbanları kimi bu ləyaqətli Azərbaycan qadınının günahsızlığı döndə-döndə sübut edilsə və o, bəraət alsaydı, ailəsinin, doğmalarının ürəyindəki göynərtini yox etmək mümkün olmayıb.

Mədinə ilk təhsilini evdə ata-anasından alıb. Onun oxumağa davam etməsi həm özünün, həm də valideynlərinin arzusu olub. Bu məqsədlə də Mehdi ağa qızını Tiflisə aparır və onu "Müqəddəs Nina" qız məktəbinə qoyur. 1904-cü ildə həmin məktəbi bitirən Mədinə xanım təhsilini üstəlik birillik kursda da davam etdirir. Ata qızının bütün bu qərarlarına böyük razılıqla dəstək verir. Mütərəqqi fikirlər ailədə böyüməsi, Tiflisdəki təhsil illəri gənc qızın dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynayır. 1905-ci ildə birillik kursları da əla qiymətlərlə bitirən Mədinənin artıq müəyyən arzuları, planları vardı.

Mehdi ağa həyat yoldaşı seçməkdə əvvəllər qızına azadlıq versə də, onun Şəhriyar bəyi üstün tutmasından çox narahat oldu. Gəncin xəstəliyini qızına xatırlatdı. Lakin Mədinə taleyini məhz Şəhriyar bəylə birləşdirməkdə ısrarlı olduğu üçün ata bu izdivacə xeyir-dua verdi. Beləliklə, 20-21 yaşlı müəllimə Dağ Kəsəmən kəndinə gəlin köçdü.

Tiflisdə Mədinə xanım Zaqafqaziya Komissarlığında çalışır. Lakin az sonra Zaqafqaziya 3 hissəyə parçalanır. Azərbaycan hökuməti Gəncəyə köçür və o, öz ata-baba yurdu Qazaxa qayıdır. Qazağda Mədinə xanım Qiyasbəylini Xalq məktəbləri inspektoru təyin edirlər. Həmişə olduğu kimi, yenə də maarifin inkişafı yolunda var qüvvəsi ilə çalışır. Mədinə xanımın siyasətə maraqlanması məhz bu dövrdən başlanır. O, Azərbaycanın istiqlalının tərəfdarlarından birinə çevrilir. 1919-cu ildə uşaqlarını da götürüb Bakıya gəlir. Bu, həmin dövr idi ki, ölkənin ziyalı təbəqəsi Bakı şəhərində cəmləşirdi.

Və təqiblər müxtəlif şəkildə davam edirdi. Texnikumun binasında yerləşən otaqlarda yaşayan Mədinə xanım buradan çıxarırlar. Ona köhnə Proletar küçəsində pəncərələri olmayan, yarıqaranlıq, nimsdəş iki otaqdan ibarət mənzil verirlər. Mədinə xanım çarəsiz ora köçür.

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutilduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət barədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məlhəmləri, otlar, meyvələr, təbii bəndlərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi") əsəri xüsusi yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbii bəndlərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərindən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsələrdə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin Əl-Qorqani

(Əvvəli ötən sayımızda)

Qanın ən böyük üstünlüyü ondan ibarətdir ki, böyük damar qaraciyər ilə ürəyi birləşdirərək, bütün maddələri qandan ürəyə çatdırır. Bu qan ürkədə canlı qüvvəni təşkil edir və damarlar vasitəsilə bütün bədəni yayılır.

Bu səbəbdən, qan damardan axmadıqda canlı qüvvə batil olur və insan ölür.

Bundan başqa, qanın dəriyə də xeyri var, onu canlandırır, tərəvəzləndirir və ona parlaqlıq verir.

Yalnız ehtiyac yarandıqda qanalma üsulu xeyir verir.

Bədəndə qan çoxalarsa və insanın məzəcina uyğun gəlməzsə, qan almaq olar.

Deyilənə görə, əgər qusma vasitəsilə bədəni təmizləmə nəticəsində həm qanın miqdarı, həm də məzəc qaydasına düşərsə, bu zaman qanalmaya ehtiyac yaranmaz.

Məsləhət belədir ki, bu üsul xeyirlidir, lakin tədbir vaxtında görülməlidir. Əks halda, xeyirdən çox, zərər gətirə bilər. Daha sonra ehtiyac yaranarsa, az miqdarda qan almaq olar. Bununla da hər üç təmizlənmə tədbiri yerinə yetirilmiş olar.

Az miqdarda xeyirli qida yemək pis qanın miqdarını azaldır.

Qanalma zamanı nəbzi yoxlamaqla ürəyin qüvvətini nəzarətdə saxlamaq lazımdır. Bunun üçün təbib əlini nəbzün üzərinə qoymalıdır ki, hər hansı bir dəyişikliyi və zəifliyi hiss etsin və dərhal qanalmanı dayandırsın.

Qanalma zamanı qanın rəngi və tərkibi dəyişməzsə, qanalmaya davam etmək olar. Zəiflik əlamətləri aşkar olunduqda və şiş əmələ gəldikdə, qanın rəngi dəyişməsə belə, qanalmanı dayandırmamaq lazımdır.

Zəiflik əlamətləri aşkar olunmazsa, çiyin damarının ortasından qan almaq olar.

Qanalmanı dayandırmamağa əsas verən ikinci səbəb bərk şişin əmələ gəlməsidir. Çünki meydana çıxan isti və bərk şiş qanın rəngini dəyişir və onun axmasına maneçilik törədir.

Mədə ağrıları bərk olan tündməzəc və ariq adamlarda ürəkgetmə halları baş verə bilər. Bunun qarşısını almaq üçün qanalma zamanı təbib əlini nəbzün üzərində saxlamalı və hər hansı bir dəyişiklik əlamətləri aşkar edən kimi dərhal qanalmanı dayandırmalıdır.

Qanalmadan öncə hər kəs, xüsusən də mədəsi səfrəli və mədə ağzı zəif olan insanlar sifraqla etməlidirlər ki, ürəkgetmə hallarının qarşısı alınsın. Nar şərbəti, turş alma şərbəti, qora şərbəti və bu kimi içkiləri qanalmadan əvvəl qəbul etmək də ürəkgetmənin qarşısını alan vasitələrdəndir.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi)

Qanalmadan əvvəl soyuducu içkilər içmək məsləhət deyil.

Qanalma zamanı xəstə arxası üstə uzanmalıdır. Çərtlən yerdən qan gələndə xəstə bu vəziyyətdə qalmalıdır.

Qanalmadan sonra xəstə ot suyu içib, müşk (erkək kəbarqa maralının müşk vəzilərindən alınan ətirli maye) və quş lələyi vasitəsilə özünü qusdurmalıdır. Bundan sonra müşk qoxulmalı, müşk dərmanını gülab və ya nar suyunda həll edib boğazına damudurmalıdır.

Qızdırmalı adamın damarından qan almazlar. Kəskin ağrısı olan adamlardan da qan almaq olmaz. Belə ki, əvvəlcə ağrısını sakitləşdirmə, sonra isə qan almaq məsləhət görülür.

Çünki ağrısı zərərli xiltların yaranmasına səbəb olur və qan alan zaman damarlardan xilt axa bilər.

Həm qızdırması, həm də ağrısı olan adamlarda qanalma zamanı sıxıntı, zəiflik, həyəcan və əhval pozğunluğu yaranır.

Yayda mülayim havada və səhər saatlarında qan almaq lazımdır. Belə günlərdə xüsusilə tündməzəc adamlar işlətmə dərmanları vasitəsilə bədənlərini təmizləməlidirlər.

Qızmar havada işlətmə dərmanı qəbul etmək və qan aldırmaq məsləhət görülmür.

Qanalmanın ertəsi günü az, lətif və sulu təamlar qəbul etmək lazımdır.

Ümumiyyətlə, kabab, qolyə, qızarmış ət və bu kimi ağır yeməklərdən çəkinmək lazımdır, çünki bunlar bədəni qüvvət verməklə qanalmanın xeyrinə batil edir.

Digər tərəfdən, həmin qidalar zəifləmiş mədə tərəfindən çətin həzm olunur, nəticədə, zərərli xiltlər əmələ gəlir.

İshaldan, cimadan sonra, yatıb durduqdan və ağır iş gördükdən sonra, yenicə qida qəbulundan, eləcə də yumurta yedikdən sonra və bədəndə süstlük və ağırlıq yaranarsa, damardan qan almaq olmaz. Belə ki, bütün bu hallarda qanda həllolma sürətlənir və məsəmələr dartılır.

Bütün bu hallarla yanaşı, xəstədən qan almaq zərurəti meydana çıxarsa, iki-üç gün gözləmək lazımdır ki, həmin mənfə hallar keçib getsin.

Qanalmadan əvvəl və sonra istirahət etmək lazımdır. Lakin yatmaq olmaz, belə ki, yuxu süstlük və zəiflik gətirir. Kişilərdə yuxu zamanı bəzən şeytani hal (pollyusiya) baş verir ki, bu da zəifliyə səbəb olur.

Qanalmadan sonra damara ətirləyici vasitələr sürtmək və onu sarımaq məsləhət görülmür.

Əgər damarda istilik əmələ gəlsə, hər saatdan bir parçanı soyuq gülabda isladib damarın üzərinə qoyaraq sarımaq lazımdır ki, rütubət və hərəkət mötədilləşsin.

Qan ən çox baş damar, əlin ortasından keçən orta barmaqla çəçələ barmaq arasındakı damar, çiyin damarı, bazuönü damarı, çəçələ və adsız barmaq arasındakı damar, qoltuqaltı damar, topuq damarı, oturaq hissədən keçən damar və digər münasib damarlardan alınır.

Baş damarından qan almaq baş, göz, burun, ağız, dil və diş ağrısına xeyirdir.

Çiyin damarından qan almaq qaraciyər, ağciyər pərdəsinin iltihabı, dalaq, bədəndəki irinli sızanaqlar, çanaq sümüyünün üst hissəsi, diz, baldır və ayaq ağrılarına xeyirdir.

Əlin ortasından keçən orta barmaq və çəçələ barmaq arasındakı damardan qan almaq bütün bədəni faydalıdır. Çəçələ və adsız barmaq arasındakı damar çiyin damarı ilə eyni vəzifəni daşıyır.

Sağ əldən qan almaq qaraciyərə, sol əlin damarından qan almaq isə dalaq və qaşınma xəstəliklərinə xeyirdir.

Bazuönü damarı bəzi hallarda çiyin damarını, bəzən isə orta barmaq və çəçələ barmaq arasındakı damarı əvəz edir.

Topuq damarından qan almaq bədəndəki qanı aşağı salmaq üçün olduqca təsirlidir, aybaşını açır, yaralara, qaşınmaya və kişi cinsiyyət orqanlarının xəstəliklərinə qarşı faydalıdır.

Şiş çəkilməzsə, qanalmanı dayandırmaq qoltuqaltı damardan qan almaq məsləhətdir.

Hansısa damarda şişkinlik aşkar olunarsa, həmin damardan qan almaq olmaz.

Çiyin və qoltuqaltı damarlardan qan alarkən, həmin nayihələri daha çox ovuşdurmaq lazımdır. Ovuşdurduqdan sonra damarın üzərinə isti su töküüb, iri tənziplə sarımaq məsləhətdir.

Qoltuqaltı damardan qan almaq üçün barmaqla damarı tapıb, düz çərtmək lazımdır.

Çəçələ və adsız barmaq arasındakı damardan qan alarkən, bazuönü nahiyəsinə sıxaraq sarımaq, damarı çəpinə və ya uzununa çərtmək lazımdır. Bu damarın qanı qatı olduğuna görə, qanalma zamanı əli isti suya salmaq məsləhət görülür ki, qan lazımı qədər axsın.

Topuq damarından qan almaq üçün xəstəni yerdə oturtmaq lazımdır. Onun ayaqlarını uzadıb, altına mütəkkə qoymaq və damar üzə çıxanadək ayağın üzərindən basmaq lazımdır. Qan ikiyə ayrılmış damarın kökündən alınır.

Oturaq hissədəki damardan qan alarkən, ayağı topuğa qədər möhkəm sarımaq lazımdır. Bu vəziyyətdə bir neçə dəfə oturub-durmaq məsləhətdir. Sonra ayağı kərpicin üstünə qoyub, ayağın arxa tərəfindən adsız və çəçələ barmaq arasından keçən damardan qan alınır.

Belə üsulla qan alındıqda, sağlamlığa xəter gəlməz.

Oturaq hissədən keçən damardan qan alan zaman yadda saxlamaq lazımdır ki, həmin yerdə bir neçə oynaq mövcuddur və buradan sinir keçir. Buna görə də, damarı uzununa çərtmək lazımdır ki, alətin ucu sinirə toxunmasın.

Topuq damarından qan almaq oturaq hissədəki damardan qan almaq qədər faydalıdır.

Əl və ayaq damarlarından qan alan zaman alətin ucu sinir qışasına toxunarsa, qıcolma və şişkinlik baş verər.

Bu zaman bütün bədəni bənövşə yağ ilə yağlamaq, şişin üzərinə badam yağı, keşniş suyu, qırmızı və ağ səndəl və buynuzlalə şamundan hazırlanmış təpitmə qoymaq lazımdır.

Əgər xəstə şişkinlik və qıcolma səbəbindən taqətdən çox düşməzsə, əl və ya topuq damarından qan almaq olar.

Bu hallar sol ayaqda baş verərsə, sol əlin, sağ ayaqda baş verərsə, sağ əlin damarlarından qan almaq lazımdır.

Əgər qan alınan nayihədə irinli yara əmələ gəlsə, yaranı çərtib, məlhəm qoyaraq sarımaq lazımdır ki, irin dəf olunsun.

Qan alarkən damar qaçarsa, qan dərindən altunda yumrulanaq və göyərər.

Süddən kəsilməyən uşaqlara həcəmət etməzlər, zəifləyər.

Altmış yaşdan sonra dəri çox quruduğu üçün həcəmət məsləhət görülmür.

Qanalma və həcəmət üçün ən yaxşı vaxt ayın 16 və 17-ci günləridir. Bu zaman saf qan daha çox gəlir. Ayın 14 və 15-ci günləri isə bu tədbirləri həyata keçirmək olmaz. Çünki həmin günlər ay bütövləşir və bədəndəki xiltlər hərəkətə gəlir, ayın 16 və 17-ci günləri isə qatı xiltlər dayanır.

Allah hər şeyi biləndir.

(*Ardı gələn sayımızda*)

**Tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA**

Михаил Пермонтов

Парус

Белеет парус одинокой
В тумане моря голубом!..
Что он ищет в стране далекой?
Что кинул он в краю родном?..

Играют волны – ветер свищет,
И мачта гнется и скрипит...
Увы? Он счастья не ищет
И не от счастья бежит?

Под ним струя светлей лазури,
Над ним луч солнца золотой...
А он, мятежный, просит бури,
Как будто в бурях есть покой?

1832

Mixail Lermontovun “Yelkən” şeirinin Azərbaycan dilinə dörd tərcüməsi

Məmməd Rahimin
tərcüməsi
(1948)

*Mavi dumanlıqda, tutqun sularda
Ağarır dənizdə tənha bir yelkən,-
Nə arar o qərib, uzaq diyarda?
Neçin ayrılmışdır öz vətəmindən?*

*Dalğalar oynayıb, viyıldayıb yel,
Dor da cırıldayıb, az qalır sına...
Heyhat! - aradığı səadət deyil,
Nə də səadətdən qaçır bir yana!*

*Altında şəfəqli sular oyanıq,
Üstündə günəşdən zərli şüalar:-
Fırtına axtarır üsyankar qayıq,
Sanki fırtınada asudəlik var.*

Hüseyn Arifin
tərcüməsi
(1977)

*Mavi dənizdəki dumanlıqlarda
Bir yelkən ağarır, bir qərib yelkən...
Nədir aradığı, uzaq diyarda?
Niyə didərgindir öz ölkəsindən?*

*Ləpələr oynayıb, külək açıb dil,
Əyilir dor ağacı, yaman kökdədir.
Əfsus o, səadət eşqində deyil,
Nə də səadətdən qaçıb yan gedir.*

*Altında şəfəqdən işıqlı zolaq,
Üstündə günəşdən qızıl naxışlar.
Fırtına axtarır, fırtına ancaq
Guya fırtınada bir rahatlıq var.*

Eyvaz Borçalının
tərcüməsi
(1988)

*Ağarır bir tənha yelkən
Dənizin mavi çənində!..
Nə axtarır uzaq eldə?
Nə itirib Vətəmində?*

*Dalğa qopub, yel əsdimi
Dor əyilir - himə bənddir.
Əfsus, onun nə gəzdidiyi,
Nə qaçdığı səadətdir!*

*Altda mavi şırnaq üzür,
Üstdə - qızıl, zər şüalar.
Havalanıb tufan gəzir,
Guya onda rahatlıq var!*

Mahir Qarayevin
tərcüməsi
(1991)

*Göy dənizin dumanında
Tənha bir yelkən ağarır!..
Yad eldən o nə ummada,
Nədən atmış öz diyarın?..*

*Dor gərilib zağ-zağ əsir,
Yel də ötür sızlayaraq...
Nə yazıq ki, nə baxt gəzir,
Nə də qaçır baxtdan uzaq!*

*Mavi sular nur boyanıq,
Günəş səpir öz zərini...
Tufan gəzir coşqun qayıq,
Tufanda dinclik var kimi!*

Georgi Karavayev
(ÖZBƏKİSTAN)

Daşkənddə, Alay bazarının ön tərəfindəki məşhur ortopediya institutu yüzillik palıd ağaclarının dövrəsində nəhəng bir göydələni kimi görünür. Bəli, bu əsl göydələndir! Mən bu göydələnin palatalarında dəfələrlə yatmalı olmuşdum. Ancaq həmin yer ən çox on altı yaşımın tamamında qardaşım ilk dəfə yanıma gəlməsiylə yadımda qalıb.

O, arvadıyla gəlmişdi. Qərribə idi: lap elə bil göydən zənbillə düşmüşdü! İşə bax ki, qardaşım olduğunu ömür-billah ağıma gətirməmişdim, indi isə buyur, – durduğum yerdə qəfildən doğma qardaş peyda olmuşdu; arvadını da qoltuğuna vurub yanıma gəlmişdi. Hələ siqaret də gətirmişdi. Düzü, bərk sevindim: həm onun gelişinə, həm arvadına, həm siqaretə görə. Amma çəkmə deyildim...

O, sarıyanız və daz idi, boyu da bəstə. Nəyə görə özünü qarşımda müqəssir sayırdı. Onun həqiqətən günahkar olduğunu mən sonradan bildim.

Bəs xəstəxanaya hansı məqsədlə gəlmişdi? Bax, məsələnin qaranlıq yeri də elə bu idi. Əvəzində öyrəndim ki, adım Borisdir və ad günüm başqa ayın başqa günündədir; bir də onu öyrəndim ki, anamdan əvvəl anam olan bir qadın da var bu dünyada və həmin qadın qardaşımın da anasıdır.

Xəstəxanada elə hey ağ xalatlı tibb bacılarına vurulurdum. Qolları tüklü ucaboy həkimlər də yaman xoşuma gəlirdi: onlar mənə yad olan tamam başqa dünyanın adamlarıydılar; başqa dildə danışıq, başqa cür davranırdılar.

Əməliyyatdan və mənə çarpayından qalxmağa, gəzməyə icazə verildəndən sonra qoltuqağaclarına söykənərək gün uzununu hasarın yanını kəsdirib barmaqlıqdan Alay bazarına tərəf baxır, valideynlərimin yolunu gözləyirdim. Onlardan həmişə sabun iyi gəlirdi. İşdən sonra çox yorğun olurdular, mən yaramazsa onları sorğuya çəkirdim ki, desinlər görüm: mən haradan əmələ gəlmişəm; haradan alıblar, haradan tapıblar mənə; niyə indiyəcən mənə anam və qardaşım olduğunu bildirməyiblər?

Baş saldı ki, bəs mənə körpə vaxtı baxçada qoyublar və dalımcə gəlməyiblər. Ancaq qətiyyətlə inandırıcı görünürdü: axı adamı, canlı insanı nə təhər atıb getmək olar? Nə isə. Deməli, bəxtim gətirib, mənə götürüblər, böyüdüb, tərbiyə veriblər, boya-başə çatan sonra indi mənə qardaşım, anam, bir sürü qohum-əqrəbam peyda olub. Qərribədir ki, onlar hamısı mənə bir şəhərdə yaşayıblar, haqqımda hər şeyi biliblər, ola bilsin, mənə görüblər. Mənsə, onları görməmişəm! Heç gərək də deyildi ki, onlar durub-durub qəfildən beləcə peyda olsunlar, amma peyda olublarsa, daha neyləməli?

Bəli, mənə düppədüz on altı yaşımın tamamında xəstəxanada tapan qardaşım, necə işdisə, görün kimi tanıdı da və arvadına üz tutub bərkdən dedi:

- Bax, bu, mənə qardaşındır!

Mənəim çaşdığımı görüb izah elədi:

- Bilirsən, baxçaya biz səni qısa müddətə qoymuşduq, amma sonra gec oldu.

- Niyə gec? İndi gəlmisən ki...

- Səni verməzdilər...

- Yoxlamışdınız?

- Bağışla, qardaş!..

Xəstəxanadan evə təkbaşına gəldim. Ayağım hələ gipsdə idi, amma öz xahişimlə çıxmışdım. Sonra nifrət dolu ağır günlər başladı. Özü də kimə nifrət? Mənə götürüb saxlayan adamlara! Deyəsən, çox dözülməz olmuşdum, kiniləri sevə bilməyən atam da yavaş-yavaş mənədən soyuyurdu. Anam isə hələ də ümidini itirmir, mənə sevməkdə davam edirdi.

- O adam kim idi? Kim?

- Bilmirəm. Bircə onu bilirəm ki, nə xoşlayıb öldü.

Mənəim bunu bilməyim, yəni sirrin açılması onun üçün əsl bədbəxtlik idi. Yeri gəlmişkən deyim ki, o vaxt bədbəxtliklə çox tez-tez üzləşirdik. Hətta bir dəfə evimizi qarət də elədilər. Mən təhqir olunmuş atamı xatırlayıram: düdümənin bıçağından öpürdü ki, onu öldürməsin. Bu artıq müharibədən sonrakı vaxtlar idi; adam öldürmək ədalətsizlik sayılırdı. Nifrət davadan sonra da qalmışdı; dava onu məhv etməmişdi; onunla yenə də mübarizə aparmaq lazım gəlirdi və deməli, müharibə davam edirdi. Sonra hələ onu da hiss etdim ki, müharibə elə bitdiyini zənn etdiyimiz gündəncə davam etməkdədir; bu gün də davam edir və adamlar şərinxaxdığı dəliyin ağzını qapayan günəcən davam edəcək.

Əgər yaşamağın nə qədər çətin olduğunu, ömrüm boyu neçə dəfə ölümcül yaralanacağımı, əcəlin buz nəfəsiylə neçə yol üz-üzə qalacağımı – bütün bu şeyləri mən qabaqcadan bilsəydim, onda anam həyata marağını itirməz, atam da mənə bu qədər yadlaşmazdı. Ancaq mən o zaman bacardığım kimi rədd edirdim. Hiss edirdim ki, onlar özlərini suçlu bilir, mənə götürüb böyütdükləri üçün əzab çəkirlər. Qorxurdular ki, onları atıb gedəm. Və onlar nə qədər çox qorxurdusa, mən də bir o qədər çox uzaqlaşdım. Ümidlərinin doğrulmadığını anladığı gündən həmin kin, həmin nifrət onlardan adlayıb mənə keçdi. Mən nifrəti özümdən uzaqlaşdırıdım qəfildən, daha da sərtləşirdi. Hardasa anam yaşayırdı, üzünü görməsəm də, ürəyimdə ona nifrət edirdim. Bağışlamağa çalışdığım qardaşım barədə isə anam belə demişdi:

- Özünü qardaşından qoru, oğlum! Onun xuliqanlarla əlaqəsi vardı, pis işlərlə məşğul olub.

Bir neçə ildən sonra qardaşimgilə getdim. Qapını arvadı açdı: qarayanız, bəstəboy bu qadının qəşəng əlləri vardı. Mənə tanımayıb soruşdu:

- Kimi istəyirsiz?

Dedim ki, qardaşımı. Gülümsəyib yol verdi, eyvana keçdim. İsti idi. Daşkənd elə həmişə isti olur. Qardaşım uzanıb Stanislav Lemi oxuyurdu.

Qardaş (hekayə)

- Yaxşı yazır, - dedi.

- Nədən yazır?

Mən kitabı götürüb vərəqləməyə başladım.

- Bağışladım sənə! - dedi.

- Elə bildirdim anamla yaşayırsan, heç demə arvadınla olursanmış.

- Anam köhnə mənəzildə qaldı.

- Vəziyyəti necədir?

- Belə də. Bəs sən özün necəsən? Amma mən xəstəyəm. Maşa, get!

Maşa qapıdan çıxdı.

- Mən mühəndisəm. Arvad var, uşaq isə olmur ki olmur.

- Olar da.

- Olmayacaq...

- Onda götürün. Mənə ki götürüblər...

Onun qırmızı, qəmgin gözləri vardı. Özünü güclə ələ aldı.

- Sən indi nəçisən?

- Hələ ki, tələbə. Sonrasını Allah bilir.

Maşa kolbasa və bir şüşə çaxırla qayıdıb gəldi.

- Sən mənə bağışla, bilmirəm nəyə görə, amma hər halda bağışla. Anamızı da bağışla...

- Mən ki gəlmişəm!

- Bilirsən, arvad əldən-dildən düşüb, səni unutsa da, əzab çəkir. Amma özünün cavanlığı yadımdadır.

Söhbətimiz tutmurdu. Ayağa qalxdım.

- Bəlkə içəsən?

- İstidi...

Qapının zəngi səsləndi, qardaşımın dostu gəldi.

- Tanış ol, qardaşımı...

Dostu təəccübləndi. Mənsə bir az oturdum, bir az içdim və sonra çıxıb getdim. Söz verdim ki, yenə gələm, amma buna əmin deyildim.

Mən onda heç nəyə tam əmin deyildim. Yalnız institutu bitirəndə qəti əmin oldum ki, nahaq yerə zəhmət çəkib oxumuşam. Qərara aldım ki, ölməyib yaşamaqdan ötrü mütləq harasa getmək lazımdır: ya Moskvaya, ya ondan da o yana.

Vidalasmaq üçün qardaşimgilə gəldim. Dilə tutdu ki, getməyim. Dedi ki, özünü çox pis hiss edir və tezliklə ölə bilər. Söz verdi ki, mənə qəşəng bir qızla tanış edəcək və mən tək qalmayacam.

- Qız sarıdan tək deyiləm, - dedim. - Özümdən qaçdığımı da düşünmə. Əksinə, özümə sarı gedirəm.

Moskvada yaşayan xalamızın ünvanını tapıb vermək üçün kitabları töküşdürüb axtaranda ona əməlli-başlı yazığım gəldi. O, mənəim təsəvvür etdiyimdən bir qədər fərqliydi. Anamın sözlərini xatırladım: ya onun barəsində düzünü deməyib, ya da özünə sərf edənə söyləyib. Nə isə.

Moskvada pulum əlüstü xərclənib qurtardı. Qardaşımı xatırlayıb zəng elədim.

- Hə-ə, necəsən orda? - soruşdu.

- Soyuqdur, - dedim.

- Buralar istidi, qayıt gəl!

- Pul göndər!

- Bu ay göndərə bilmərəm. Yaxşısı budur, qayıt gəl! Hə, gələndə mənə "Zolotoye runo" gətir, Moskvada var!

Mən artıq siqaret çəkirdim və o deyən siqaretlərin Moskvada olduğundan xəbərim vardı. Amma bu bizim son söhbətimiz oldu. Bir müddətdən sonra Moskvada işlərim qaydasına düşdü. Lemin kitabını isə xalaoğlumun yanında unuttum. Heyif, yaxşı kitab idi.

Hərdən düşünürəm ki, Daşkənddə mənəim heç bir qardaşım-filanım yoxdur: ya ölüb, ya da heç yerli-dibli olmayıb. Həyat isə davam edir – özü də həmişə irəli, elə hey irəliyə doğru...

Çevirəni Mahir N. QARAYEV

Son məktub

Qabriel Qarsia MARKES

Tanı bir anlıq bələyə bürünmüş körpə olduğumu unudub, can verə-verə məni mükafatlandırsa, ağımdan keçən hər şeyi dilə gətirə bilməzdim, amma ən azı dilə gətirdiklərimi təfərrüatla ağımdan keçirər və düşünürdüm. Əşyaların maddi yönünə deyil, mənalına dəyər verirdim. Az yatar, çoxlu yuxu görər, gözümlü yumduğum hər dəqiqədə 60 saniyə ərzində işıqdan məhrum olduğumu düşünürdüm. İnsan eşqdən əl çəksə, qocalar. Başqaları dayananda yeriməyə davam edirdim. Başqaları yatanda oyaq qalmağa çalışırdım. Başqaları danışanda qulaq asardım. Şokoladlı dondurmanın dadından zövq alardım. Əgər Tanrı mənə azca ömür versə, sadə geyinər, üzümü Günəşə çevirər, yalnız vücudumu yox, ruhumu da bütün çıpaqlığıyla açardım. Tanrım, əgər bir qəlbim olsaydı, nifrətimi buzun üstünə qazıyar, Günəşin çıxmasını gözləyirdim. Göy üzündəki Aya, ulduzlara Van Qoq rəsmləri çəkər, Benedetti şeirləri söyləyər, serenadalar oxuyardım. Göz yaşlarımla gülləri sulayar, vücuduma batan tikanların acısını hiss eləyə-eləyə do- daq qırmızısına oxşayan tac yarpaqlarından öpmək istərdim.

Tanrım, bir qurtumluq həyatım olsaydı... Elə gün olmazdı ki, qarşılaşdığım bütün insanlara onları sevdiyimi deməyəm. Bütün qadın və kişiləri ən sevdiyim insanlar olduqlarına bir-bir inandırardım. Həm də sevgi içində yaşayardım. Kişilərə qocalanda sevgi-
dən əl çəkmələrinin nə qədər səhv olduğunu başa salardım. Çünki insan eşqdən əl çəkən zaman qocalır. Uşaqlara qanad verirdim. Amma uçmağı öz- lərinin öyrənmələrinə şərait yaradardım. Ahillərə isə ölümün qocalmaqla yox, unutulmuşluqla gəldiyini öyrətdirdim.

Ey insanlar! Sizdən çox şeylər öyrənmişəm. Yeni doğulan körpənin atasının barmağını sıxanda, əslində, onu əbədi qandallayıb, özünə məhkum elədiyini öyrəndim.

Tereza Ananın duası

Sizdən çox şey öyrəndim. Amma bu öyrəndiklərim o qədər də işə yaramayacaq. Çünki hamısını bir çantaya qoyub qıfılladım. Artıq ölə bilərəm?

Ədəbiyyat tarixi cürbəcür cərəyanlarla zəngindir: romantizm, realizm, eksprisionizm, sürrealizm, dadaizm, futurizm, modernizm, post-modernizm... Həm də onlar yarandıqları çağlarda kəskin mübahisələrə səbəb olublar. Hər halda, yaşarılığından asılı olmayaraq, həmin cərəyanlar ölgün ədəbi mühiti tərpətmək, canlandırmaq, sənətə yenilik gətirmək məqsədi güdüblər. O yönümlərin bir çoxu indi ədəbiyyat tarixinin faktına çevriliblər, bəzilərisə, hələ də yaşamaqda, ədəbi mühitə təsir göstərməkdədir. Ötən yüzilliyin əvvəllərində yaranmış cərəyanların irəli sürdükləri manifestlər bu baxımdan yetərincə maraqlıdır.

İvan QOLL (Fransa)

Sürrealizm manifesti

Reallıq – hər hansı böyük sənətin əsasıdır. Onsuz həyat yoxdur, mahiyyət yoxdur. Reallıq – ayağımız altındakı torpaqdır, başımız üstündəki göydür.

Təbiət – hər cür bədii yaradıcılığın mənbəyidir.

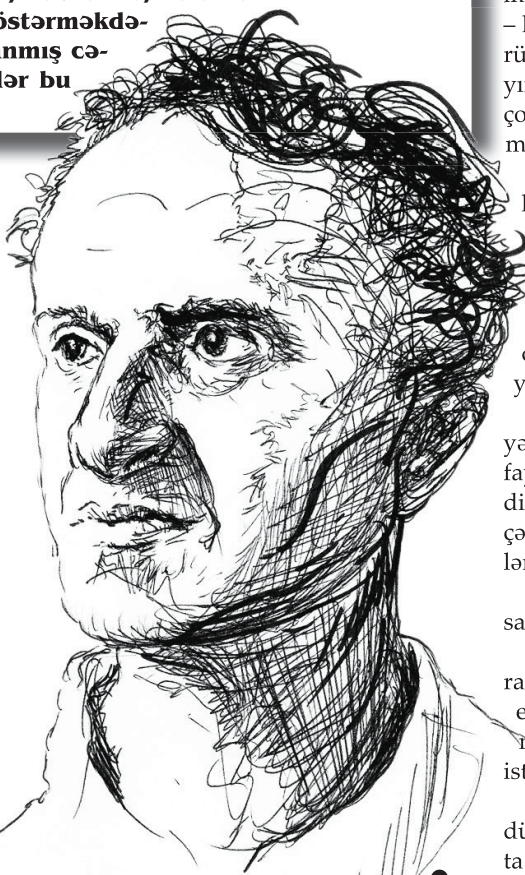
Kubistlər öz təşəbbüslərində çox sadə, əhəmiyyətsiz predmetlərə səcdə eləyirdilər, hətta qətiyyət dəyişib-eləmədən kətana boyanmış kağız parçaları, oyun kartları, yaxud kibrit qutularının yarlıqlarını yapışdırmağa- can gedib çıxırdılar. Beləcə, həqiqəti daha yüksək bədii səviyyədə köçürmək ehtirasından sürrealizm meydana gəldi.

Sürrealizm – Giyom Apollinerin həyat verdiyi konsepsiyadır. Əgər onun yaradıcılığına müraciət eləsək, ilk kubistlərin əsərlərindəki elementləri tapanq. Gündəlik həyatın sözləri özündə qəribə bir seyr ehtiva eləyir – o, onlarla, dilin ilkin materiyasıyla işləyirdi.

Maks Cakob danışır ki, bir dəfə Apolliner küçədə eşitdiyi hansısa cümlələri, sözləri kağıza köçürdü, onlardan şeir yaratdı.

Amma bu sadə materialla o, poetik obrazlar yaradırdı. Bu gün obraz – poeziyanın məhək daşdır. İlk təəssüratla onun son ifadəsi arasındakı müddətdə assosiasiyaların tezliyi obrazın keyfiyyətini müəyyənləşdirir.

Yer üzünün birinci şairi müəyyənləşdirib: «Səma – mavidir». Sonralar başqası kəşf eləyib: «Sənin gözlərin göylər kimi mavidir». Çox-çox sonralar, illər keçəndən sonra «Göylər sənin gözlərindədir» – deməyə cəsarət eləyiblər. Çağdaş şair yazardı: «Sənin gözlərin göy(səma)dür!»

ƏDƏBİ manifestlər

Ən gözəl obrazlar – bir-birindən çox uzaqda dayanmış həqiqət elementlərini kəşə yolla birləşdirənlərdir.

Beləcə, obraz çağdaş poeziyanın ən sevimli atributu oldu. XX yüzilliyin başlanğıcına qədər səs şeirin keyfiyyətini müəyyənləşdirdi: ritm, intonasiya, ölçü – hamısı səs üçün idi. 1920-ci illərdən görüntü zəfər çalır. Biz kino əsrində yaşayıyıq. Bir-birimizi vizual işarələrlə daha çox başa salırıq. Bu gün keyfiyyəti sürət müəyyənləşdirir.

Sənət həyatı, insan təbiətini özünün- küləşdirir. Sürrealizm dövrümüzün ifadəçisi kimi, onu xarakterizə edən əlamətlərlə zəngindir. O özünü bilavasitə, ifadə eləyir, ikinci əldən abstrakt anlayışlara: məntiqə, estetikaya, qrammatik effektlərə, söz oyununa da- yaqlanan vasitələri rədd eləyir.

Sürrealizm müəyyən bir ölkədə, müəyyən bir qrupun ifadə vasitəsi olmaqla kifayətlənir: o beynəlmiləldir. Avropanı didib-dağıdan bütün "izm"ləri o özünə çəkir, hər birindən həyatı vacib elementləri götürür.

Sürrealizm – dövrümüzün uzaqlara he- sablanan hərəkətidir.

Əyləncəli sənət: əsəbləri qıcıqlandıran yüngül balet və musiqi, tablo sənəti, eqoist, ədəbsiz, dekadent sənət tezliklə müharibədən sonra hər şeyi unutmayaq istəyən nəslə əyləndirməyəcək.

Bir para eksdadaistlərin meşşanları düşündürmək üçün uydurduqları saxta əsərlərə, üfütqərdə yox olacaq. Sürrealizm yuxunun «mütləq hakimiyyəti- ni» elan eləyir, Freydi yeni ilham pərisi adlandırır. Guya Freydin təlimini poeziyaya köçürmək olar! Bu psixiatriyanı sənətlə qarışdırmağa bənzəmirmi?

Onun yuxulara, etinasız fikir oyununa söykənən psixi mexanizmi heç zaman psixi orqanizminizi dağıda bilməz. Psi- xika bizi öyrədir ki, reallıq həmişə haqlıdır, həyat fikirdən gerçəkdir.

Bizim sürrealizm yenidən təbiəti, insanın ilkin duyumlarını kəşf eləyir, yeni bədii materialın yardımıyla yaratmağa can atır.

Tereza Ana (tam adı Kəlküttəli Tereza Ana, əsl adı Aqnes Qonca Boyaçı; albanca Agneze Gonxhe Bojaxhiu) - katolik rahibə, rahibələr konqreqasiyası olan və kasıblara, xəstələrə xidmət edən Şəfqət Ordeninin yaradıcısı, Nobel Sülh Mükafatı laureatıdır. Tereza Ana Katolik Kilsəsi tərəfindən müqəddəslər sırasına daxil edilib. O, 1997-ci ildə ABŞ-in ali mükafatı olan Konqresin qızıl medalı ilə təltif edilib.

Mən Allahdan güc istədim, amma O, sınaq döndərdi. Mən İlahidən qürurumu əlimdən almaq üçün yalvardım.

Allahsa mənə "Yox" dedi. Dedi ki, qüruru əldən almaq olmaz. Ondən imtina etmək olar.

Mən Allahdan səbir istədim. Allahsa mənə "Yox" dedi. Dedi ki, səbir sınaqların nəticəsidir. Səbri vermək olmaz, onu qazanmaq olar.

Mən Allahdan Xoşbəxtlik istədim. Allahsa mənə "Yox" dedi. Dedi ki, mənə Xeyir-dua verir. Xoşbəxt olub-olmamağım əzəmətdən asılıdır. Allaha yalvardım ki, mənə ağrıdan qurtarsın Allahsa mənə "Yox" dedi. Dedi ki, ağrı-acı insanı Dünya qayğılarından uzaqlaşdırır, O-na yaxınlaşdırır.

Allahdan dilədim ki, məni mənən böyütsün, Allahsa mənə "Yox" dedi. Dedi ki, ruhun özü böyümlədi.

Allaha yalvardım ki, O-nun məni Sevdiiyi kimi, Başqalarını Sevməkdə mənə kömək eləsin, Dedi: "Axır ki, nəyi istəməli olduğumu dərk elədin..."

Allahdan güc istədim, O isə sınaq göndərdi ki, Məni dözümlü eləsin. Mən müdriklik istədim, Allahsa qayğılar göndərdi ki, Onların üzərində baş sındırım.

Mən dözümlü istədim, Allahsa təhlükə göndərdi. Mən Sevgi istədim, Allahsa köməyimə ehtiyacı olanları göndərdi. Mən rifah istədim, Allahsa mənə imkanlar verdi. Mən istədiklərimin heç birini ala bilmədim Mən özümə lazım olan hər şeyi aldım.

Hazırladı: N.ƏBDÜLRƏHMANLI

Osmanlı İmperiyası. Bu çoxmillətli və çoxdillikli türk dövləti tarixin ən böyük imperiyalarından biri və bütün dünyada yaşayan türklərin qürur mənbəyidir. Dövlətin əsası 1299-cu ildə oğuzların Qayı boyundan olan Osman bəy tərəfindən qoyulub. Banisinin Osmanoğulları Bəyliyi adlandırıldığı dövlət sonralar nəhəng imperiyaya çevrilib – dünya tarixinə, siyasətinə böyük təsir göstərib. Üç qitəyə yayıldığı illərdə ən qüdrətli dövrünü yaşayan Osmanlı İmperiyası mahiyyətə əsas Səlcuqlar tərəfindən qoyulan Türkiyə dövlətinin ikinci mərhələsi hesab olunur. "Aydın yol"un bu sayından başlayaraq Osmanlı sultanlarının həyatına nəzər salacağıq. Sultanların ömür kitabını vəzəqləməkdə məqsədimiz bir türk imperiyasının yaranışı, mövcudluğu, dünya gücünə çevrilməsi kimi tarixi məqamları bir daha göz önünə gətirməkdir.

Çin çıxan yuxu

Osman Qazinin atası Ərtoğrul Qazi Qərbi Anadoluda Oğuz türklərinin Qayı boyundan olan bir obaya başçılıq edirdi. Osman Qazi onun kiçik oğlu idi. Tarixi mənbələrdə Ərtoğrul Bəyin Anadoluya gələndə artıq iki oğlu olduğu, burada köçəri həyatı yaşamağa başlayandan sonra – 1254-cü ildə "aslan bədənlili, ay üzvlü" kiçik oğlu Osmanın doğulduğunu yazılır. Xalq rəvayətlərinə görə, Osman Qazinin anası Xayma Ana adlı xatun olub.

Tarixçi İbn Kamal yaşca ən kiçik olan Osmanın qılınc oynatmaqda, güləsməkdə, at çapmaqda böyük qardaşlarını geridə qoyduğunu yazır. Osman Qazi yetkinlik yaşına çatanda ustadı, sufi təkyə başçısı Şeyx Ədəbalının qızı Malhun Xatunla evlənir. Bu evlilikdən Əlaəddin Bəy dünyaya gəlir. Deyilənə görə, Osman Qazi quracağı dövlətin müjdəsini də qayınatası və ustadı Şeyx Ədəbalıdan alıb. Belə rəvayət edirlər ki, Osman Qazi şeyxinin dərğahında keçirdiyi gecələrin birində yuxusunda görür ki, Şeyx Ədəbalının köksündən bir ay çıxdı, gəlib onun qoynuna girdi. Sonra sinəsində böyük bir ağac bitdi, budaqları hər tərəfə kölgə saldı. Adamlar bu ağacın altından axan çaylardan keçməyə başladılar. Səhərgün Osman Qazi yuxusunu ustasına danışır. Şeyx Ədəbalı yuxunu belə yozur: "Sən atandan sonra bəy olub, qızım Malhun Xatunla evlənəcəksən. Məndən çıxıb sənə gələn nur odur. Sizin soyunuzdan padşahlar gələcək, çoxlu dövlətləri bir bayraq altında birləşdirəcəklər. Allah neçə-neçə insanın islama qovuşmasında sənəin soyunu vəsilə buyurub".

1281-ci ildə Osman Qazinin atası Ərtoğrul Bəy 90 yaşında vəfat edir. Bəyliyin Osman bəyə keçməsi heç də asan olmur. Osman Qazi bəyliyi ələ keçirməkdən ötrü qohumları ilə mübarizə aparası olur. Bəzi tarixçilərə görə, Osman Qazi əmisi Dündar Qazi ilə bəylik uğrunda münaqişəyə girib. Qayı boyunun ağsaqqalları Dündar Bəyin, cavanları isə Osman Qazinin tərəfini saxlayırmış. Münaqişənin sonunda Osman Bəy Dündar Bəyi məğlub edib, qayıların başçısı seçilir. Bununla da, Şeyx Ədəbalının yuxusu çin olur: gələcəkdə dünyanın yarısına hökm edəcək böyük bir imperiyanın əsası qoyulur.

Böyük yolun başlanğıcı

Osman Qazi 1280-ci illərdən 1300-cü ilə qədər Bitaniya bölgəsində (Bursa-Biləcik-İznik ətrafı) Bizans qüvvələri ilə toqquşmalara girir. Bu toqquşmalarda onun silahdaşları Samsa Çavuş, Qonur Alp, Ağca Qoca, Aygüt Alp, Qazi Əbdürrəhman və başqa alp bəyləri olur. O dövrün böyük sufi şeyxləri, övlialar da Osman Qaziyə dəstək olurlar.

Osman Qazi ilk dəfə 1283-cü ildə İnəgöl hakimi Nikola ilə arasında baş verən Ermenibeli döyüşündə məğlub olur. Bu döyüşdə qardaşı Saruhanın oğlu Bay Xoca şəhid olur. 1284-cü ildə Osman bəy 300 nəfərlik qüvvə ilə İnəgöl yaxınlığındakı Əmirdağın atəklərində Kuluca qalasına gecə anıdan hücum edərək qalanı tutur. Bu Osmanlıların tarixə keçmiş ilk qala fəthi hesab olunur.

1286-cı ildə Osman bəy ilə İnəgöl və Qaracahisar hakimlərinin birləşmiş qüvvələri arasında Əkizcə yaxınlığında döyüş baş verir. Osman bəy bu döyüşdə qalib gəlir, amma qardaşı Saruhan şəhid olur. Bu qələbə nəticəsində Qaracahisar Osman bəyin əlinə keçir. Bundan sonra Osman Qazi müttəfiqləriylə birlikdə hücum siyasəti yeridir. Mudurnu yaxınlığında olan Samsa Çavuş öz əsgərləriylə Sakarya çayı boyunca yerləşən Sorkun, Tarkalı Yenici və Göynükə hücumlar edir.

1298-1299-cu illərdə Osman Qazinin güclənməsindən narahat olan və təhlükəni hiss edən Biləcik hakimi Yarhisar hakiminin qızı ilə evləndirəcəyi oğlunun toy mərasiminə Osman Qazini də dəvət edərək orada pusuq qurub onu öldürməyi düşünür. Ancaq Osman Qazinin dostu olan Harmanqaya hakimi bu pusuq haqqında ona xəbər verib tələnin qabağını alır. Osman Qazi "oyun içində oyun" adlandırıldığı siyasətlə bu şəhəri ələ keçirir. O, 40 silahdaşına qadın paltarı geyindirib, gizlicə Biləcik qalasına keçirir və qalanı içəridən fəth edə bilir. Osman bəy, eyni zamanda, Yarhisardan toya gələnləri qoruyan qüvvələri məğlub edir. Toya gələnlər arasında olan Yarhisar hakiminin qızı Holofira (sonradan Nilufər xatun) ələ keçirilərək Osman bəyin oğlu Orxan Qazi ilə evləndirilir. Bu toqquşmaların nəticəsində Biləcik hakimi öldürülür, Biləcik və Yarhisar qalaları Osman bəy tərəfindən ələ keçirilir.

Bursanın fəthi

Tarixçi Xəlil İnalçıqın 2009-cu ildə verdiyi müsahibəyə görə, Osmanlı bəyliyinin dövlət kimi əsasının qoyulması 1302-ci ildə Yalova yaxınlığında baş verən Bafeus (Çobanqala) döyüşündə qazanılan qələbədən sonra başlayıb. Bafeus döyüşü Bizansın nizami ordusu ilə Osmanlılar arasında baş verən ilk döyüşdür.

Bu döyüşdən sonra Mərmərə dənizinin cənub sahilləri Osman bəyin hücumları qarşısında müdafiəsiz qalır. Həmin il Kite qalası, Orxaneli və Ulubat gölünün içində yerləşən Alyos adası türklərin əlinə keçir. Müqavimət göstərən Kite qalasının komandanı qala ələ keçiriləndən sonra öldürülür.

Osman bəyin Egey dənizində Edremitə qədər yolunun açıldığını Bizans imperatoru da başa düşür. Osmanlı qüvvələri burada əsas yerləri tutmaqla yanaşı, ətrafdakı kəndlərə də hücumlar təşkil edirlər. Bu hücumlar Mərmərə dənizinin cənubundakı əkin sahələrində yaşayan kəndli əhali arasında təşvişə səbəb olur və onlar tədricən köçə başlayırlar.

1308-ci ildə hücum yenidən başlayır. İlk olaraq İznik-İzmit yolu üzərində yerləşən önəmli məntəqə olan Trikokiya (Qarahisar) ələ keçirilir.

1313-cü ildə Osman bəyə çox köməyi dəyən Bizansın Harmanqaya hakimi Mixail Köşes İslamı qəbul edir və Köse Mikayıl adını alaraq hücumlara qoşulur. 1313-1315-ci illərdə Sakarya çayı boyunca yerləşən Lefke, Mekece, Ağhisar, Geyve, Gölbaşı və Ləbləbiçi qalaları ələ keçirilir.

Bu fəthlərdən sonra bəyliyin ərazisinin daha da böyüməsi üçün Bursa şəhərinin tutulması tələb olunurdu. Osman bəyin dövründə onun əsgərləri Bursanın böyük qalasını ələ keçirə bilməyə gücdə deyildi. Bu səbəbdən Osman bəy Bursanı uzun müddət mühasirə altında saxlamaqla təslim olmağa vadar etməyə çalışır. O, şəhərin daha yaxşı mühasirədə saxlanmağı üçün ətrafda iki qala inşa etdirir. Bu qalaların idarəsini qardaşı oğlu Ağteymurla, köləsi Balancığa verir.

Osmanlı qoşunları 1314-cü ildə Bursanı mühasirəyə alırlar. Osmanın oğlu Orxan Qazinin başçılıq etdiyi ordu güclü mühasirəni uğurla davam etdirir. Qala on iki illik müqavimətdən sonra 1326-cı ildə təslim olur. Bursanın fəthi Osmanlı tarixində böyük dönüş nöqtəsinə çevrilir. Şəhər 1329-cu ildə gənc dövlətin paytaxtı olur. Beləliklə, türklər həmişəlik Mərmərə dənizinin Anadolu hissəsinə yiyələnirlər.

Sufi təkyəsindən başlanan yolun sonu

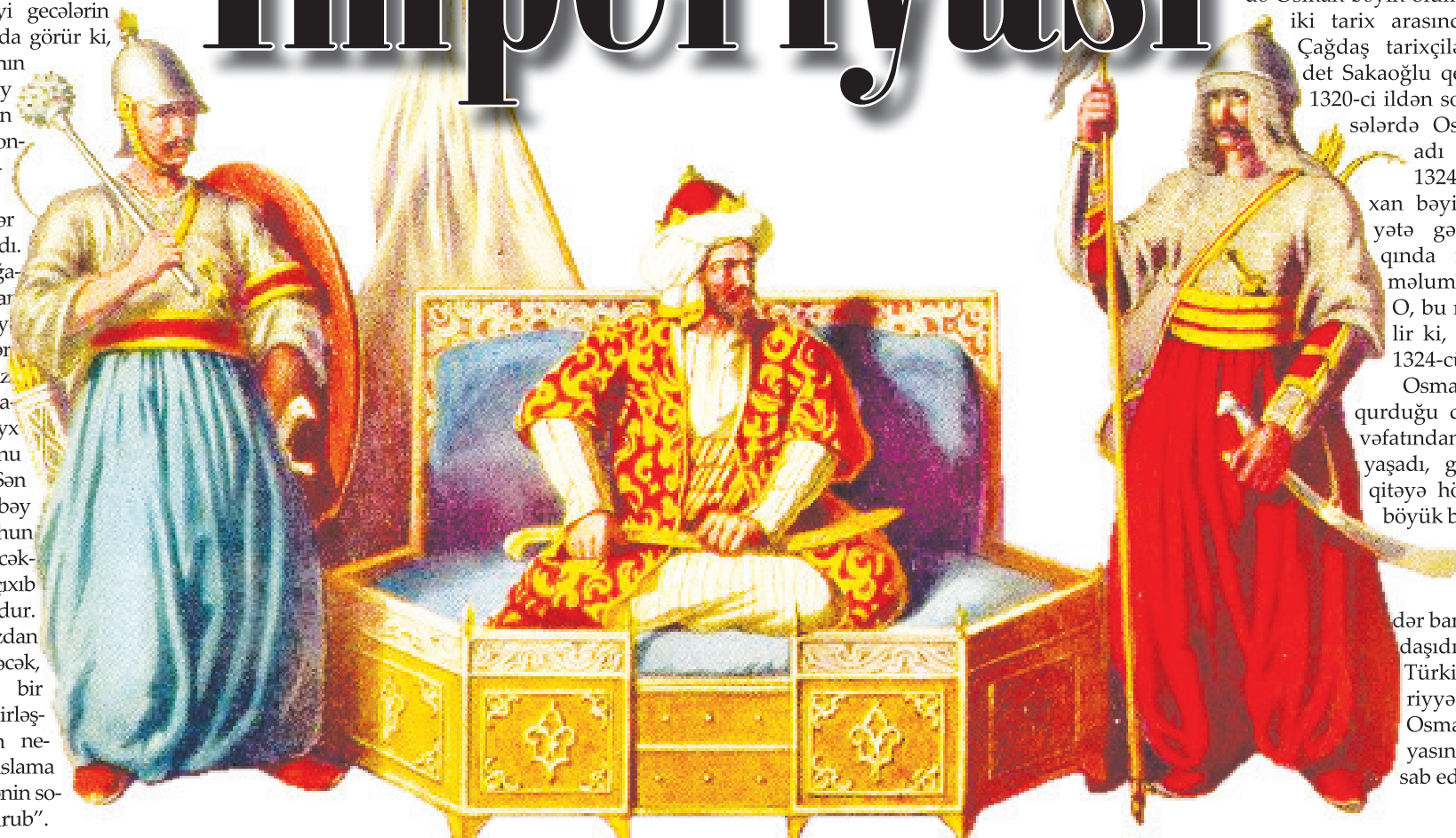
Osman Qazi son illərində qocalığı və tutulduğu damla xəstəliyi (podaqra) səbəbindən bəyliyin idarə olunmasını oğlu Orxana tapşırır. Osman bəyin nə vaxt ölüb, bəyliyin tam şəkildə Orxan bəyin ixtiyarına keçməsi tarixi isə mübahisəlidir. 1320-ci ildən sonra baş verən hadisələrdə artıq Osman bəyin adı keçmir. XV əsrin sonlarında yaşamış Osmanlı tarixçilərindən olan Ruhü Çələbinin yazdığına görə, Osman bəy 1320-ci ildə vəfat edib. II Mehmet və II Bəyazidin dövrlərində yaşayan və 1502-ci il hadisələrinə qədər olan tarixi qələmə alan Oruc bəy isə Osman bəyin 1327-ci ildə öldüyünü yazır. Digər tarixçilər də Osman bəyin ölüm tarixini bu iki tarix arasında göstərir.

Çağdaş tarixçilərdən Necdet Sakaoğlu qeyd edir ki, 1320-ci ildən sonrakı hadisələrdə Osman bəyin adı keçmir və 1324-cü ildə Orxan bəyin hakimiyyətə gəlməsi haqqında mənbələrdə məlumatlar var. O, bu nəticəyə gəlir ki, Osman bəy 1324-cü ildə ölüb.

Osman bəyin qurduğu dövlət onun vəfatından sonra da yaşadı, gücləndi, üç qitəyə hökm edəcək böyük bir imperiyaya çevrildi və süqut edənə qədər banisinin adını daşıdı. Bugünkü Türkiyə Cümhuriyyəti də özünü Osmanlı İmperiyasının varisi hesab edir.

Osman Qazinin 600 illik röyası

Osmanlı İmperiyası

Səməd SƏRDARİNYA Tarixçi-alim, İran

Əsəd Tahanın yazdığına görə: "Ermənistan zamanı öz xeyrinə görəndə tamamilə Azərbaycanı aid olan Qarabağ ərazisini ələ keçirməyə başladı. O, Azərbaycanın təxminən 10 şəhərindən keçən yolu ələ keçirməklə, Qarabağı Azərbaycan ərazisi vasitəsi ilə Ermənistanla birləşdirib, bu ərazini işğal etdi. Ermənistan bu təcavüzdə Qərb və Amerikanın dəstəyinə arxalanırdı və zəlzələ ərəfəsində əldə etdiyi humanitar yardımlardan ələ şəkildə faydalandı.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Amerika Ermənistan dövlətinin müstəqilliyini tam şəkildə rəsmiyyətə tanıdığı halda, Azərbaycanı tanımaq üçün 5 şərt irəli sürdü. Bu şərtlər insan hüquqlarına və etnik azlıqların hüquqlarına riayət etməklə bağlı idi. Digər tərəfdən Amerika xarici işlər naziri bu yaxınlarda bölgəyə səfəri zamanı Ermənistan üzərində böhranın təsirlərini dəyərləndirdi. Halbuki Bakıda yalnız bir neçə saat oldu ki, o da bazar iqtisadiyyatı və MDB ölkələri ilə əməkdaşlığı Azərbaycana tövsiyə etmək məqsədi daşıyırdı. Əlbəttə, Ermənistan sovet ordusunun yardımlarından bəhrələnməmişdi. Onlar Ermənistanı çox səxavətlə yardım etmişdilər. Ordu başçıları özləri bu məsələni etiraf etmişdilər. Bu yardımlar 26 fevral qırğını ərəfəsində öz zirvəsinə çatdı. Bu qırğınlarda Azərbaycan xeyli itki verdi.

Bundan başqa Ermənistan Qərb ölkələrində yaşayan ermənilərdən və bir qrup peşəkar erməni muzdluların xidmətlərindən istifadə edirdi. Azərbaycan prezidentinin mətbuat müşaviri Rasim Ağayevin sözlərinə görə, cəbhədə radiodan ərəb dilində danışılmaq istəyirdi. Onların hamısı Qərbin təbliğat hücumunun üzərində reallaşır. Qərb hələ də Azərbaycan ordusunun Qarabağa vəhşicəsinə hücumundan danışır, guya bu hücumda məqsəd əksəriyyəti erməni olan Qarabağ nüfuz etmək və onun 70 min nəfərlik mərkəzini vuran etməkdir. İnformasiya agentlikləri bu istiqamətdə belə bir iddia ilə çıxış edirlər ki, Azərbaycanın hücumu erməni - Azərbaycan münafişesini daxili vətəndaş müharibəsinə çevirəcək. Buna görədir ki, Rusiya Xarici İşlər Nazirliyi fevralın 1-dəki elanında Azərbaycanı tənqid edir. Guya Azərbaycan insan hüquqları və milli azlıqların hüquqları sahəsində beynəlxalq müqavilələri pozur. Bunların hamısından pisi ərəb (islam dünyası) mətbuatıdır ki, özləri məntəqəyə jurnalist göndərilib və yaxından reallıqlarla tanış olmaqdan, qərb informasiya orqanlarının yalanlarını ələ həmin tərzdə təkrarlayırlar".

Bu zaman İran İslam Respublikasının rəsmi dövlət agentliyi Bakıdan belə bir xəbər verdi: "Ermənistanın 30 minə yaxın silahlı qüvvəsi Qarabağ məntəqəsində yerləşir. Bu qüvvələr Qarabağ ermənilərinin özünün 8 minlik özünümüdafiə ordusu və Ermənistanın "Daşnaksyutun" millətçi partiyasının silahlı dəstələrindən ibarətdir. Bu agentlik əlavə edirdi ki, son dövrlərdə xarici ölkələrdən yeni muzdlular Ermənistan ordusuna əlavə olublar. Onların gündəlik maaşları 400 dollardan yuxarıdır. Silahlılar Azərbaycan Respublikası ərazisinə hücum əməliyyatında iştirak ediblər. Ermənistan ordusunun Azərbaycan Respublikasının cənub qərbində yerləşən məntəqəsinə hücumunda Suriyadan gəlmiş iki hərbi muzdlu bölmələri də iştirak ediblər".

Xocalı Ağdam, Şuşa, Xankəndi və Əskəran yolunda olan Xocalı strateji əhəmiyyətə malikdir. Bir neçə il əvvəl onun əhalisi 7 min nəfər təxmin edilirdi. Lakin son illərdə onun əhalisi artıb və sənaye müəssisələrinin yaranması nəticəsində şəhər statusu alıb. Qarabağın aeroportu bu məntəqədə yerləşirdi. O gecə dünyanın yadında qalan vəhşiliklər ruslar və ermənilərin əli ilə həyata keçdi, minlərlə insan güllələndi və minlərlə insan əsir alındı. O əsirlərin taleyindən indiyə qədər bir xəbər yoxdur".

1992-ci il mayın 6-da Tehranda Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyan və Azərbaycan prezidentinin səlahiyyətini icra edən Yaqub Məmmədov tərəfindən 8 maddəli bir müqavilə imzalanandan bir neçə saat sonra erməni qüvvələri Şuşa şəhərinə hücum etməklə məsələnin dinc yolla həlli imkanını sual altında qoydular. Daşnaklar bu namərd əməlləri ilə heç bir insani-əxlaqi prinsipə əhəmiyyət vermədiklərini sübut etdilər. Azərbaycanın bütün Dağlıq Qarabağ məntəqəsində ən mühüm nüfuz bazası və düşərgəsi süqut etdi.

Bu cinayətkarlar sübut etdilər ki, heç bir söz və qərarlarında möhkəm və sabit deyillər və təcavüzkar hücumlarla vəhşi və qeyri - insani əməldən imtina etmirlər. Onlar öz təcavüzlərində Azərbaycan millətinə qarşı kütləvi məhvedici silahlardan istifadə etdilər. "Sirdaş" qəzeti yazır: "Erməni yaraqlıları Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə təcavüz etdi, Ağdam, Şuşa və Fizuli şəhərlərinin gülləbaran zamanı tətbiqi qadağan edilmiş kimyəvi silahlardan və zəhərli maddələrdən istifadə ediblər. Erməni silahlı bölmələri 1992-ci ilin aprel ayından bəri 28 dəfə zəhərli raket atıblar. İyun ayında ön cəbhədə döyüşən qüvvələrə, hərbi zabitlərə və komandanlığa tövsiyə edildi ki, zəhərli qazlardan qorunmaq üçün maskalar əldə etsinlər, çünki rus ordusunun 7-ci alayı kimyəvi silahları Ermənistan ordusunun ixtiyarına buraxıb".

"Assa-irada" agentliyinin məlumatında deyilirdi: "Erməni silahlı qüvvələri iyun ayının axırlarında Azərbaycanın Cəbrayıl məntəqəsinə hücum zamanı qadağan olunmuş kimyəvi silahlardan istifadə edib. Qeyd etmək lazımdır ki, Cəbrayıl rayonunun Dağlıq Qarabağ ərazisinə heç bir aidiyyəti yoxdur.

BMT-nin mütəxəssisləri Bakıya gəldilər. Onlar Fizuli və Kəlbəcərdə görüşlər keçirib, ermənilər tərəfindən işlədilən kimyəvi silahların qalıqları ilə yaxından tanış oldular. Mütəxəssislərə bu güllələrdən nümunə verildi. Onlar həmçinin bitki, torpaq və sudan nümunələr götürüldülər. BMT mütəxəssisləri Kəlbəcərdə kimyəvi silahlardan yaralanan bir neçə nəfər yerli əhalini müayinə edərək, hadisələr haqqında onlarla söhbət etdilər. Onlar həmçinin hərbi hospitallarda ermənilər tərəfindən Azərbaycan məntəqələrinin gülləbaranı nəticəsində yaralanan şəxslərlə və kimyəvi maddələrlə zəhərlənən şəxslərlə görüş keçirib məsələ ətrafında Səhiyyə Nazirliyinin qurumları ilə dialoq apardılar".

Agentlik təxribat barədə belə yazır: "Rus rəssamı Nikolay Volkov uzun illər İrəvanda yaşayıb. İndi Ermənistan milli əməliyyat idarəsi onu tapıb və casusluq üçün Azərbaycana göndərib. Volkov Moskva-Bakı qatırı ilə respublikamıza gəlib və öz başına gələnləri bizə nəql edib. Məlum olub ki, Ermənistanın casusluq idarəsi 1989-cu ildən Nikolay Volkovu bu iyrənc əmələ cəlb etməyə say göstərib. Ona görə ki, bu rəssamın Azərbaycanda çoxlu dostları olub. Onun bu işə razı olmadığına görəndə, ona təzyiqli göstərməyə başladılar.

Əsərlərinin nümayişinə icazə verilməyib və onun həyat yoldaşı ali təhsilli olduğu halda, məktəbdə xadimə kimi işləməyə məcbur olub. Volkov özü də dəfələrlə fiziki baxımdan əziyyətlərə məruz qalıb. Nəhayət, Ermənistan casusluq idarəsi tərəfindən aşığıdakı vəziyyəti öhdəliyinə götürüb:

Hərbi, siyasi və iqtisadi məlumat əldə etmək üçün müxtəlif qüvvələrlə əlaqəyə girsən və Azərbaycan ordusunda xidmət edən rus zabitləri arasında düşmənçilik yaratsın".

SSRİ-nin süqutu və Rusiya Federal Respublikasının müstəqilliyindən sonra bu respublikanın başçıları örtülü siyasəti kənara qoyaraq, açıq-aşkar Ermənistanın vəhşi təcavüzlərini dəstəkləyir. Kavə Bəyat bu barədə belə yazır: "1993-cü il yanvarın 11-də Moskvada Ter-Petrosyanla Yeltsinin görüşündən sonra adətən münaqişəyə görə hər iki tərəfi qınayan rus rəsmiləri atəşkəs tərəfdarı olduqlarını bildirdilər. Ancaq onlar indi Azərbaycanı Qarabağda "qeyri-hərbi və sivil hədəflərə hücum" etdiyi üçün tənqid etməyə başlayıblar. Halbuki bu hücumlar Ermənistan tərəfindən edilir.

Rusiyanın baş naziri Viktor Çernomırdının da həmin günlərdə ermənilərə yazığı gəlməyə başlayıb, o, bir çıxışı zamanı deyib: "Bu günlər Ermənistan çətin vəziyyətdədir və Rusiya öz öhdəliklərini yerinə yetirmək və bu çətin dövrü keçirmək üçün Ermənistanı əlindən gələni etməyə çalışmalıdır".

Rusların məkrli siyasətləri 1995-ci il avqust ayında "Dünyəyi Soxən" jurnalında tənqid olunub: "Rus diplomatiyası açıqcasına çarın və sonralar kommunistlərin siyasətini davam etdirir".

Bir iranlı siyasi şərhçi haqlı olaraq yazıb: "Gün kimi aydındır ki, indiki dövrdə Rusiyada siyasi elita və dövlət adamları, millətçi, kommunist və yaxud demokrat və hansı siyasi təfəkkürə malik olmasından asılı olmayaraq, hər kəs quru sərhədlərini, ən azı keçmiş SSRİ sərhədlərinə qədər genişləndirməkdə israrlıdır.

Rusiyanın xarici işlər naziri Andrey Kazimirov MDB ölkələrində azlıqda olan rusları qorumaq bəhanəsi ilə hərbi müdaxilədən çəkinməməyə çağırır".

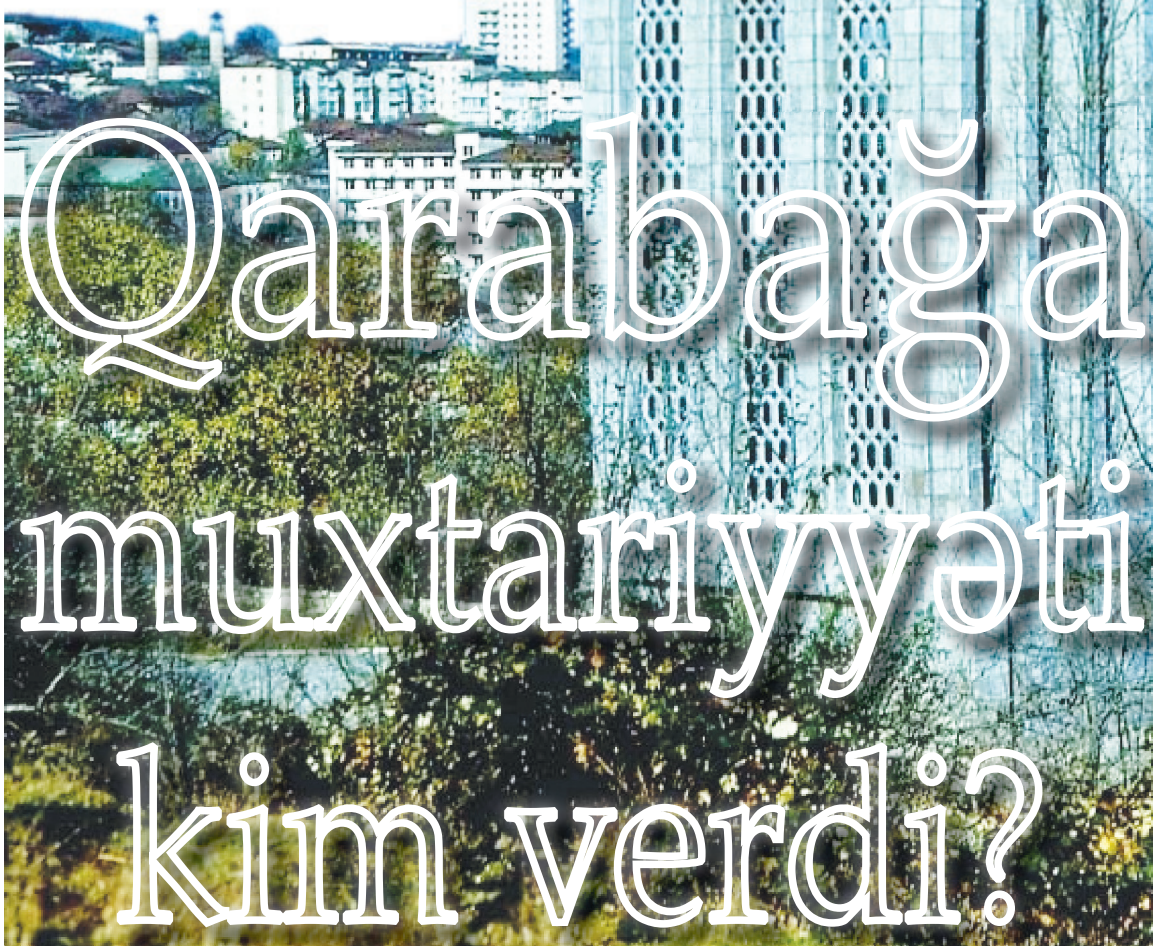
Sovetlər birliyinin süqutundan sonrakı illər bu siyasətin əyani misalları o qədər çoxalır ki, onlara sadalamaq uzun çəkdir. Tacikistana birbaşa hərbi müdaxilə, Azərbaycan Respublikasının cənub sərhədlərində ordunun yerləşməsi üçün regional böhranlar və münaqişələrin yaranması və genişlənməsi, o cümlədən Abxaziyaya, Qarabağa rusların öz sülhməramlılığını zorla yeritmələri bu nümunələrdəndir".

Ruslar hətta daxili böhran nəticəsində zəifləyən mövqelərində belə cənub sərhədləri ilə bağlı öz hegemon məqsədlərini gizlədə bilmirlər. Şübhəsiz, onlar böhrandan keçib və çətinliklərə qalib gələndən sonra bu məqsədləri daha inadkarlıqla reallaşdırmaq istəyəcəklər".

Bunlara baxmayaraq, rusların ənənəvi müttəfiqləri yenə də bu ağ ayıya təcavüzkar siyasətlərində yardımçı olurlar və onların təcavüzlərini dəstəkləyirlər.

(Ardı gələn sayımızda)

**Farscadan tərcümə edən:
İbrahim QULİYEV**

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu heç də o anlama gəlməz ki, səhifəmizi oxuyarkən böyükər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcəvan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" ribrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Qolfstrim nədir?

Qolfstrim okean sularındakı ən məşhur axındır. Lakin bu axın o qədər əzəmətlidir ki, həcm etibarilə, yer üzündəki bütün çayların daşdığı sudan daha çox su axıdır!

Qolfstrim şimal istiqamətində, Birləşmiş Ştatlar sahilləri boyu hərəkət edərək, Atlantik okeanın şimal hissəsindən keçməklə, Avropanın şimal-qərb sahillərinə yetişir. Qolfstrimin rəngi parlaq-göyüdür və içindən ötdüyü okeanın yaşılmtıl və boz sularından çox ciddi fərqlənir.

O, öz səfərinə Atlantik okeandan, ekvator yaxınlığından başlayır. Suyun səthində onun hərəkəti, yaxud "dreyfi" qərb istiqamətində olur. Ona görə də Qolfstrim əvvəl Cənubi Amerikadan Qərabi dənizinə yönəlir. Və yalnız orda, şimala burulub Birləşmiş Ştatların şərq sahilləri boyunca axanda, artıq Qolfstrim olur.

Qolfstrim dünyanın isti hissəsində yarandığına görə onun suları nisbətən istidir. Nəhəng isti su kütləsinin gəlişi bir çox regionların iqliminə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Sizə bir neçə qəribə nümunə gətirək: Qolfstrim üzərindən Şimali Avropaya əsən küləklər (Avropada ona Şimal-Atlantik cərəyanı deyirlər) Norveç, İsveç, Danimarka, Hollandiya və Belçikaya isti hava gətirir. Nəticədə, bu yerlərin qışı onlarla eyni en dairəsində yerləşən başqa yerlərə nisbətən daha isti keçir. Elə bu səbəbdən də Norveçin dəniz limanları bütün il boyu donmur.

Qolfstrim cərəyanına görə Parisin və Londonun qışı, onlardan daha cənubda yerləşən Labradurun cənub qisminin qışından daha istidir. Küləklər Qolfstrim üzərindən keçərkən ilıq və rütubətli olur. Belə küləklər, məsələn, Nyufaundləndə yaxınlaşarkən sıx duman yaradır. Bax, Nyufaundlənd rayonundakı Böyük Banka adlanan nahiyədəki məşhur dumanlıq da elə buna görə əmələ gəlir.

Qolfstrim Şimali Amerika qışına Avropadakı qədər təsir göstərmir, çünki burdakı küləklər Avropa istiqamətindən əsir.

Niyə bulaqdan su axır?

Bulaqlardan axan su, bir zamanlar yağış şəklində yerə tökülən sudur. Yağış suyu torpağa hopur və çatlarla qaya süxurlarına keçir. Təbii ki, suyun müəyyən hissəsi yerin səthində qalaraq buxarlanır, bitkilərin kök sistemi vasitəsilə sümürülür.

Suyun qalan hissəsi isə öz ağırlıq qüvvəsinin təsirindən, enə bildiyi qədər yerin təkinə işləyir. Yer in müxtəlif dərinliklərində elə sahələr var ki, qaya süxurlarının bütün boşluqları su ilə doludur. Belə sahələrə "yeraltı sular zonası" deyirlər. Bu suların ən yuxarı nöqtəsi (yəni su layının yuxarı sərhədi) "suyun səviyyəsi" adlanır.

Bulaq onda əmələ gəlir ki, yerdə suyun çıxması üçün onun səviyyəsi daha aşağıda təbii dəlik olsun. Bax, buna görə də bulaqların əksəriyyəti ya çökkəlikdə, ya da dərələrdə rast gəlmək olur. Yeraltı sular bulaqlar vasitəsilə qaya süxurlarının boşluqlarından belə dərələrin dibinə axır. Bulaq da ağırlıq qüvvəsinə tabedir: su hər yerdə yuxarıdan aşağı axır.

Bəzi bulaqlar yeraltı su laylarından qidalanırlar. İlboyu su axan bu bulaqlara "daimi bulaqlar" deyilir. Başqa bulaqların isə yer səthini su layı ilə birləşdirən kanalı layın üst qatına çox yaxın olur. Belə bulaqlar yalnız yağış mövsümündə, suyun səviyyəsi qalxanda sulu olur. Onlara "mövsümi bulaqlar" deyirlər.

Bulaq suyu torpağın altındakı qaya süxurlarından keçir deyərək, onun tərkibində kükdür, əhəng kimi minerallar olur. Suyunda mineral duzlar əhəmiyyətli dərəcədə olan bulaqları mineral bulaqlar adlandırırırlar.

Odur ki, indi Yer kürəsinin bəzi yerlərində buzlaqların olması onların buzlaq dövründən bəri ərilməməsi ilə əlaqədardır. Lakin indi rast gəldiyimiz buzlaqların əsas hissəsi o zamanlardan qalan yox, sonradan əmələ gələnlərdir. Belə bulaqlar, əsasən, dağlarda yerləşir.

Bəs vulkan necə yaranır? Artıq bilirik ki, Yer in nüvəsi çox istidir. Dərinlik artdıqca, temperatur da yüksəlir. 25 kilometr dərinlikdə bu temperatur o qədər yüksəkdir ki, bütün süxurlar (burda istilik 1000 – 1100 dərəcəyə çatır) əriniş vəziyyətə düşür.

Dağ süxuru ərinyəndə onun həcmi artdığından daha çox yerə ehtiyac yaranır. Yer kürəsinin bəzi rayonlarında dağ sistemləri o qədər də qədim deyil (yəni cəmi bir neçə min il qabaq yaranıb). Bu dağların altında təzyiqli başqa rayonlardakına nisbətən daha aşağıdır. Bax, yer qatındakı zəif nahiyələr də məhz belə yaranır.

"Hər suala"

Bəzi nahiyələrdə, xüsusilə də bir zamanlar vulkanik aktivlik olan yerlərdə su yerin altındakı isti qaya süxurları ilə təmasa girərək isinir. Belə bulaqlara "termal bulaqlar" deyirlər. Azərbaycanın Kəlbəcər nahiyəsindəki "İstisu" bulağı da belə bulaqlardandır. Artezian quyuları isə bulaqlardan çox fərqlənir. Belə quyuda yağış suyu iki monolit lay arasındakı məsaməli süxurlara yetişənə kimi aşağı süzülür. Orda su hər tərəfdən böyük təzyiqli altından sıxılmış vəziyyətdə olur və həmin yerdə quyu qazan kimi su təzyiqli yerin altından qalxır. Belə quyuları elə yerdə qazmaq lazımdır ki, onun səviyyəsi suyun torpağa hopduğu yerin səviyyəsi daha aşağıda olsun.

Niyə buzlaqlar bizim dövrdə də var?

Şimali Amerikada buzlaq dövrünün başlanmasını şərtləndirən nəhəng buz kütləsinə "kontinental buzlaq" adı verildir: onun tən ortasında buz qatının qalınlığı 4,5 kilometrə çatırdı. Bəlkə də həmin bu kontinental buzlaq bütün buz dövrü ərzində dörd dəfə əriniş, sonra yenə əmələ gəlmişdi.

Buzlaqlar dünyanın başqa yerlərini də yavaş-yavaş örtürdü. Ərimə prosesi başlayanda isə, bəzi yerlərdəki buzlar heç ərilmədi. Məsələn, dar sahil zolağını çıxmaq şərtiylə, nəhəng Qrenlandiya adası hələ də kontinental buzlaqla örtülüdür. Onun orta hissəsində buzların qalınlığı üç kilometrə artıqdır. Antarktida da qalınlığı bəzi yerlərdə dörd kilometrə çatan kontinental buzlaq qatının altındadır.

Onlar öz başlanğıcını enli, əydəmlili, formaca amfiteatrı xatırladan dərələrdən götürür. Qar bu yerlərə sürüşmə nəticəsində yamaclardan enir.

Bəzi dərələrdəki buzlaqlar heç yayda da ərilmir, onların qalınlığı ilə artır. Üst qatların təzyiqli, tədrici sıxılma, müəyyən qədər ərime və sonradan yenə donma nəticəsində qar kütləsinin alt qatlarından hava çıxır, sərt buz qatı formalaşır. Zirvələrdəki buz qatının ağırlığı da bütün kütləni sıxır və onu dərəyə tərəf hərəkətə gətirir. Bax, belə hərəkət edən "buz dilinə" dağ buzlaqları deyirlər.

Avropada, Alp dağlarında 1200-dən artıq belə buzlaq var! Onlara Pireneydə, Karpatda, Qafqazda, cənubi Asiyanın dağlarında da rast gəlmək mümkündür. Alyaskanın cənubunda on minlərlə belə buzlaq var ki, onların bəzisinin uzunluğu 50-100 kilometrə çatır!

Niyə vulkanlar müəyyən nahiyələrdə olur?

Nyu-York, London, yaxud Paris kimi şəhərlərdə vulkanlar yoxdur və çətin ki, gələcəkdə də əmələ gələ. Lakin yer kürəsinin bəzi rayonlarında bir yox, eyni zamanda hətta bir neçə vulkan olur.

Mərkəzi Amerikanın Sakit okean sahilləri yer üzündə vulkanik faaliyyətin ən aktiv olduğu yerlərdəndir. Həqiqətən də aktiv vulkanların üçdə ikisinə burda rast gəlik. Bundan savayı, öz faaliyyətini nisbətən yaxın zamanlarda dayandırmış vulkanların da əksəriyyəti məhz burda yerləşir.

Bunun bəlli səbəbi var: bu rayonlarda yer qabığı planetimizin başqa nahiyələriylə müqayisədə daha zəifdir. Harda bu qat zəifdirsə, vulkan da bir qayda olaraq, orada əmələ gəlir.

"Maqma" adlandırılan əriniş kütlə bu yerlərə yol tapır, yerin altında əriniş süxur kütlələriylə dolu rezervuarlar əmələ gətirir. Maqma yer qatının qabarmasından yaranan çatlar vasitəsilə yuxarı qalxır.

Belə rezervuarlardakı təzyiqli maqmanı yerin altında saxlayan gücə üstün gələn kimi, əriniş kütlə azad olur və vulkan püskürməyə başlayır. Püskürmə əriniş süxurla birgə çıxan qazlar bitən kimi dayanır.

Püskürmə zamanı əsasən, qazşəkilli maddələrlə yanaşı, "lava" adlanan əriniş kütlə, kül şəklində sərt hissəciklər də yer üzünə çıxır. Püskürmə qaz partlayışdır, amma lavanın bir hissəsi toza çevrildiyindən biz qara tüstünün də şahidi oluruz.

Zəlzələlərin əksəriyyəti harada baş verir?

Əgər biz yerin daha tez-tez zəlzələ baş verən nahiyələrini göstərən xəritəyə baxsaq, bütün yer üzünü əhatə edən, gah şimala, gah cənuba sarı meyillənən enli bir zolaq görürük. Planetimizin bəzi rayonlarında zəlzələ heç olmur, bəzilərinə isə bu təbiət hadisəsinə tez-tez rast gəlmək mümkündür.

Yaponiya Yer kürəsinin tez-tez zəlzələ baş verən nahiyələrindəndir. Yaponiyada zəlzələ az qala hər gün olur! Əlbəttə, onların əksəriyyəti zəifdir deyərək, insanlara heç bir ziyan gətirmir. Buna bənzər zəlzələsi bol olan başqa bir rayon da Aralıq dənizi ərazisidir. Amma Birləşmiş Ştatların Yeni İngiltərə nahiyəsində buzlaşma dövründən bəri, artıq neçə-neçə minilliklərdir ki, zəlzələ baş vermir!

Bunun izahı yer qabığının hər tərəfdə eyni olmamasındadır. Bəzi nahiyələrdə o, elə möhkəm deyil və oralarda yerin qabığı çat verir. Bu çatlar qabığı təşkil edən qaya süxurlarının qırılmasından əmələ gəlir. Həmin çatların qərar tutduğu nahiyələrdə yer qabığının müxtəlif parçaları bir-birinə dəhşətli təzyiq edir. Bu enerjidən də qayalar titrəyir.

Belə titrəmə min kilometrə qədər yayıla bilər. Bu halda zəlzələ xüsusilə, yer qabığının qalxmasından yaranan çatların boyunca çox güclü olur. Qırılma baş verən yerlər həm qalxıb enir, həm də bu parçalar bəzən lap üföyü istiqamətdə hərəkət edir.

Zəlzələdən sonra yer üzündə həmin o çatlar boyu müəyyən dəyişikliklərin şahidi olmaq mümkündür. Vibrasiyanın daha çox hiss olunduğu yerlərə zəlzələnin "episentri" deyirlər. Əgər yaxınlıqda şəhər varsa, ordakı dağınlar əhəmiyyətli ola bilər. Dağın binalar, qaz kəmərlərinin partlamasından yaranan yanğınlar insan tələfatına səbəb olur.

Həm zəlzələ, həm də vulkanların daha geniş yayıldığı rayonlar təxminən eynidir. Bu onunla əlaqədardır ki, həmin ərazilərdə Yer qabığı heç də dinc, sakit vəziyyətdə deyil.

İngiltərədə havanın vəziyyətini qeydə alan 200-ə yaxın məntəqə var, təxminən bir o qədər məntəqə də Avropanın qalan hissəsində mövcuddur. Bundan başqa, Atlantik okeanda yerləşən xüsusi "hava gəmiləri", fəzada növbə çəkən təyyarələr havanın dəyişməsinə diqqətlə izləyirlər. Hava proqnozunu da bu və digər meteoroloji məlumatlar əsasında tərtib edirlər.

Hava mütəxəssislərinin tədqiq etdiyi xəritələr onlara müxtəlif məlumatlar verir: təzyiqin eyni olduğu rayonlar, temperaturu sabit olan yerlər, küləyin istiqaməti, havanın buludlu, yaxud açıq olması, yağış-qar, düşən yağıntının miqdarı, təzyiqin yuxarı, yaxud aşağı olduğu yerlər...

Bu xəritələri araşdıran meteoroloqlar atmosferin müəyyən vəziyyətində hansı dəyişikliklər gözləməyin mümkün olduğunu qabaqcadan söyləyə bilirlər. Onlar bilir ki, soyuq hava kütləsinin yuxarıya qalxan rütubətli, isti havanı əvəz etməsi nəticəsində aşağı təzyiq yaranır ki, bu da güclü küləklərin əmələ gəlməsinə səbəb olur. Yüksək təzyiq isə əksinə, yaxşı hava deməkdir.

İlin fəsiləri niyə var?

Qədim zamanlardan insan fəsilələrin dəyişməsinə heyran qalırdı. Niyə yayda isti olur, qışda soyuq? Niyə qışda gecələr yaddakından daha uzundur?

Biz bilirik ki, Yer həm Günəş ətrafında, həm də öz oxu ətrafında fırlanır. Günəş ətrafında dövrə vurarkən o həm də fırfıra kimi öz oxu ətrafında hərhlənir. Əgər Yer oxu (Şimal və Cənub qütbləri arasındakı xəyali xətt) Yerin Günəş ətrafında dolanma orbitinə nisbətə düz bucaq altında olsaydı, bizdə ilin fəsiləri olmayacaqdı, günlərimiz isə bir-birini tam təkrar edəcəkdi.

Lakin Yer oxu mailidir. Məsələ bundadır ki, Yerə müxtəlif qüvvələr təsir edir. Əvvəla, bu, Günəşin cazibəsidir; ikincisi Ayın cazibəsidir; üçüncüsü isə Yerin özünün fırlanmasıdır. Nəticədə Yer Günəş ətrafında maili vəziyyətdə dövrə vurur. Bu vəziyyət bütün ilboyu dəyişməz qaldığından Yer oxu həmişə bir nöqtəyə baxır – Qütb ulduzuna.

Bu o deməkdir ki, ilin müəyyən bir hissəsində Şimal qütbü Günəşə baxır, qalan hissəsində isə onu görmür. Həmin bu maili vəziyyət ucbatından Günəşin birbaşa şüaları hərdən Yer kürəsinin ekvator xəttindən şimaldakı hissəsinə, hərdən ekvator nahiyəsinə, hərdən də ekvatorun cənubuna işıq salır. Düz bucaq altında enən Günəş şüalarının müxtəlif mövsümlərdə Yerin müxtəlif guşələrinə düşməsi səbəbindən planetimizin müxtəlif yerlərində ilin fəsiləri dəyişir.

Şimal yarımkürəsi Günəşə sarı çevrildəndə ekvatorun şimalda yerləşən ölkələrdə yay, cənubdakılarda isə qış olur. Düz şüalar Cənub yarımkürəsinə düşəndə isə orada yay, Şimal yarımkürəsində isə qış olur. İlin ən uzun və ən qısa günləri qış və yay "gündönümü" adlanır.

Bütün yer üzündə ildə gecə ilə gündüzün bərabər olduğu cəmi iki gün var. Gecə ilə gündüzün bərabərliyi payızda sentyabrın 23-də, yazda isə mart ayının təxminən 21-də olur.

Reaktiv axınlar nədir?

Bu gün biz "reaktiv" sözünü çox tez-tez eşidirik və çoxumuz elə bilir ki, "reaktiv axın" anlayışı mütləq reaktiv təyyarələrlə əlaqədardır. Amma bu heç də belə deyil!

Reaktiv axınlar Yer ətrafındakı küləklər sisteminin tərkib hissəsidir. Odur ki, bu məfhumu anlamaq üçün əvvəl elə "külək" dən başlamalıyıq. Külək yer səthinə yaxın və paralel hərəkət edən hava axınlarına deyilir.

Küləklərin hərəkəti əsasən, müxtəlif təzyiqli rayonların olmasıyla əlaqədardır və ona görə də külək çox vaxt yüksək təzyiqli rayonlardan aşağı təzyiqli rayonlara əsir.

Məhəlli yox, qlobal miqyasda isə demək olar ki, soyuq hava qütblərdən ekvatora, ilıq hava isə ekvatorun qütblərə tərəf axır. Bu, müntəzəm axınlar deyil, turbulent hava kütlələridir. Yer kürəsinin hər rayonunda havaya müxtəlif amillər təsir edir. Təzyiqin göstəricisinə yerli istilik mənbələri də təsir edə bilər. Küləyin səmtinə isə konkret nahiyədə qurunun relyefi, suyun səthi, dağların təsiri var.

Və nəhayət, bəzi yerlərdə elə sahələr var ki, havanın təzyiqi demək olar daim yüksəkdir. Belə sahələrə "antisiklonlar" deyilir və onlar həmin regionda küləyin səmtini müəyyən edir.

Beləliklə, siz indi təsəvvür edə bilərsiniz ki, külək niyə əsir və ona təsir edən faktorlar hansılardır. Lakin bütün bunlar atmosferin aşağı qatlarında əsən küləklərə aiddir. Bəlli olduğu kimi, Yer ətrafında atmosfer qatı var ki, 2800 kilometr yüksəkliyədək uzanır. Atmosferin üst qatlarında küləyi əmələ gətirən şərait tamam fərqlidir. Burada küləklər yer üzündəkindən çox sürətlidir. Təxminən 9 kilometr yüksəklikdə küləyin gücü elə səviyyəyə çatır ki, ona "reaktiv axın" deyirlər. Belə küləyin sürəti saatda 200-400 kilometr arasında olur.

Külək necə yaranır?

Küləyin yaranma səbəblərini müxtəlif baxış bucağından nəzərdən keçirmək olar - əvvəla, yaşadığınız rayona nisbətə, ikincisi bütün yer üzünə nisbətə.

İstənilən yerdə təzyiq fərqi var deyər, həmin rayonda külək əsir. Əgər sən dəniz sahilində yaşayırsansa, hər gün küləyin şahidi olursan. Günəzində yerin səthi qızır, yer üzünə yaxın, qızmış hava kütləsi yuxarı qalxır, dənizdən əsən soyuq külək isə onun yerini tutur. Gecə torpaq soyuyur, su isə isti qalır. Suyun üstündəki ilıq hava yuxarı qalxır və meh artıq sahilədən dənizə əsir, çünki yuxarı qalxan ilıq havanın yerini tutmağa çalışır.

Bizim rayonda küləyin başına gələnlər böyük miqyasda bütün yer kürəsində də olur. Planetimizin ən isti yeri ekvator xəttidir. Odur ki, bu zolaqda ilıq hava daim yuxarı qalxır, sonra isə qütblərə sarı - Şimal və Cənub qütblərinə axır. Bunun dalınca "at en dairələri" adlandırılan müəyyən en dairələrində (30-35 dərəcə Cənub və Şimal en dairələri arasındakı ərazi) bu hava aşağı enir və öz hərəkətini davam etdirir, amma bu dəfə hərəkət iki istiqamətdə olur - qütblərə və ekvatora tərəf.

Bir haşiyəyə çıxıb həmin əraziyə nədən "at en dairələri" deyildiyini söyləməkdə də fayda var. 16-19-cu əsrlərdə Avropadan Amerikaya üzən yelkənli gəmilər həmin nahiyədə küləklərin az olması ilə əlaqədar okeanda günlərlə ləngiyir və su ehtiyatlarını özləriylə apardıqları atlara sərf etməmək üçün onları okeana atmalı olurdular. "At en dairələri" kimi qərribə ifadə də elə o zamanlar yaranıb...

Əgər planetimiz fırlanmasaydı, yerdə yalnız şimal və cənub küləkləri olardı. Lakin Yerin hərhlənməsi ucbatından Şimal yarımkürəsinin bütün küləkləri sağa meyillənir, Cənub yarımkürəsindəkilər isə sola. "At en dairələri"ndən ekvatora əsən küləklərə "passat küləkləri", qütblərə sarı əsənlərə isə "vest küləkləri" deyirlər. Birləşmiş Ştatlar ərazisi əsasən, "vest küləkləri" əsən nahiyədə yerləşir.

Yer kürəsinin başqa hissələrinin də özünün "dominant küləkləri" var.

İndi artıq bizə bəlli oldu ki, küləklər heç nədən əmələ gəlmir. Onların yaranma səbəbi Yer səthinin müxtəlif nahiyələrinin müxtəlif dərəcədə qızmasıdır.

bir cavab

Meteoroloqlar havanı qabaqcadan necə deyirlər?

"Hava" anlayışı özündə atmosferin bütün hallarını və dəyişikliklərini ehtiva edir. "Hava" atmosferin soyuq, isti, quru, rütubətli, günəşli, buludlu, küləkli, sakit halları nəticəsində formalaşır. Hava hər gün dəyişə bilər, il ərzində baş verən belə dəyişiklikləri isə "iqlim" adlandırırlar.

Havanın necəliyini müxtəlif faktorların təsiri var, amma onların ən başlıcası Günəşdir. Günün istisi suyu buxarlandırır, havanı qızdırır ki, bunda da isti hava kütləsi yerdən çıxan su buxarlarını göyə qaldırır. Orda həmin hava kütləsi soyuyur və buxar kondensata çevrilərək yağış şəklində yerə tökülür. Bu həm sürətlə, həm də ləng baş verə bilər. Hava kəskin dəyişəndə yer üzündə tufanlar, qarşırgalar olur.

Şimal yarımkürəsinin yüksək təzyiqli nahiyələrində küləklər saat əqrəbi istiqamətində əsir. Təzyiq aşağı düşəndə isə əksinə. Yəni küləyin istiqamətini belə qabaqcadan söyləmək mümkündür. Meteoroloqlar həm də müxtəlif təzyiqli sahələrin yer-dəyişməsinin sürətini bilirlər.

Bütün bu detallardan xəbərdar olanda, dünyanın ən müxtəlif yerlərindəki havanın vəziyyəti haqda dəqiq məlumatlar alanda, öz rayonunda havanın necə olacağını təsəvvür etməklə mümkündür.

Özünü dalğaların qoynuna atılmış tıxacla müqayisə edirdi; üzür, burulğana düşür, sulara dalır, yenidən üzə çıxır, yosunlara ilişir, qarışır, ümitsiz cəhdlər edir və yenidən dalğaların qoynunda gözdən itirdi... Hər dəfə işə başlayanda eyni hissələri keçirirdi. Amma əsərləri təlaşsız, nikbin ovqatda doğulurdu, bu tablolar tamaşaçının fikirlərini dara çəkirdi, əksinə, seyr edənləri sevinc çulğayırdı. Onun fikrincə, sənət əsəri işıqlı, xoşagələm və gözəl olmalı idi. "Onsuz da həyatda cansızlığı şeylər çoxdur, yenilərinə "istehsal etməyə" nə lüzum var", -deyirdi. Rəssam əmin idi ki, "ağrı keçir, gözəllik isə əbədi qalır".

...Dahi fransız rəssamı Pyer-Ogüst Renuar 1841-ci ilin fevralında Limoj şəhərində doğulub. O, ailənin dördüncü övladıydı. Belə şeyə gəzirdi ki, guya Renuar əslində, zadəgan nəslindəndir və lap körpə ikən hansısa səbəbdən onu dərzi Leonar Renuara övladlığa veriblər... 1844-cü ildə ailə Parisə köçüb. Kasıb yaşasalar da, xoşbəxt idilər. Leonar sakit təbiətli adam idi, yeganə istəyi övladlarını təhsilli görmək idi. Həyatsevər və nikbin olan Ogüst məktəbdə ciddiliyi ilə seçilirdi. Oğlanın bariton səsi və əla musiqi duyumu vardı, musiqi müəllimi əmin idi ki, o mütləq müğənni olacaq. Renuar özü də düşünürdü ki, həyatda hər kəs öz nəğməsini oxumalıdır. Onun nəğməsi - rəssamlıq idi.

Renuar 13 yaşından Sevr fabrikində rəssam kimi işə başlayır. O, qab-qacağa çiçək təsvirləri çəkirdi. Bir müddətdən sonra gənc rəssam özündə cəsarət tapıb çiçək təsvirlərini fiqurlarla əvəz edər. Ogüstün işləri ustalara xoş gəlir, onu "Rubens" ləqəbiylə mükafatlandırırlar. Renuar emalatxanada 4 il işləyir. Amma o, kiçik uğurlarla kifayətlənmir, fasilələrdə Luvra qərib antik əsərlərə tamaşa edir, ustaların texnikasını öyrənirdi.

17 yaşında Renuar işindən məhrum olur. Belə ki, o dövrdə artıq xüsusi möhür alətləri ortaya çıxır, onlar isə əl işindən tez və ucuz başa gəlirdi. Renuar belə bir çıxış yolu tapır; yelpiklərin üstünə təsvir çəkməyə başlayır. Sonra isə pərdə istehsal edən fabrikdə çalışır.

1862-ci ildə Renuar Qleyrin atelyesində Sisley, Bazil, Pissarro və Sezann kimi gənc rəssamlarla tanış olur. Onlar təsviri sənətdə eksperimentlər edirdilər. Halbuki özləri də bilirdi ki, publikanın alışdığı maneradan imtina etmək həmişə anlaşılmaqlıq doğurur. Yenilikçi gənclər açıq havada işləyir və təbiət dəyişməsindən asılı olaraq, öz təəssüratlarını anbaan tabloya köçürürdülər. Tamaşaçıya qarışıq rənglər palitrası qeyri-adi görünürdü; normal rənglərdən istifadə imkanı var ikən, belə "qatmaqarışıq rənglər xaosu" nəyə gərək? Hətta onlara ağıldankəm kimi baxanlar belə vardı. Amma Renuarın işləri digər impressionistlərə nisbətən daha xoş qarşılanırdı.

"Əslində, heç nəyə əmin deyilik"

Təəssüratçı gənclərin sərgisində Renuarın əsəri tənqidçilərin diqqətini cəlb edir. Yeganə nöqsan tablounun gözdən uzaq bir yerdən asılması idi. Impressionistlərin himayədarı Pol Dyurant yazırdı: "Doğrudanmı siz elə düşünürsünüz ki, Renuar bu təhqiri sizə bağışlayacaq? O, cəsarətli addım atıb, eksperiment edib. Əlbəttə, tablo mükəmməl olmasa da, hər halda maraq doğurur. O, belə bir yerə layiq deyildi".

60-cı illərin sonlarında Renuar Klod Mone ilə işləməyə başlayır. "Məndə döyüşçü ruhu yoxdur" deyən Renuardan fərqli olaraq, Mone güclü xarakterə malik idi, Renuar dəfələrlə ruh düşkünlüyünə qapılıb əlinə fırça ala bilmədiyi günlərdə Mone ona mənəvi dayaq olur, yeni əsərlər yaratmağa ruhlandırır.

1870-ci ildə Renuarın daha bir neçə tablosu Paris Salonunda sərgiyə qoyulur və tənqidçilər tərəfindən heç də pis qarşılanmır.

Digər impressionistlərdən fərqli olaraq, Renuar köhnələri inkar etmirdi: "Köhnə ustaların işlərinə baxanda, özümüzi dahi kimi göstərməyə gərək yoxdur. Rəssamlıq xülya deyil, sənətdir. Sən bu sənətdə hər şeydən əvvəl vicdanlı işçi olmalısın. Bəzi rəssamlar isə öz işlərinin ustası olmaq əvəzinə, hər şeyi alt-üst ediblər; özlərini dağ başına qoyublar və elə bilirlər ki, əgər göy rəngin yerinə qara rəngi qoysalar dünyanın simasını dəyişəcəklər. Həqiqətdə isə biz heç nəyə tam əmin deyilik, əslində, biz heç nə bilmirik. Hər bir ustadın nəyisə əxz etmək olar".

Renuar iddialı deyildi, sənətdəki mövqeyi ilə lovğalanmırdı, eyni zamanda öz əsərlərinin qiymətini də bilirdi.

Dahi Renuar - Rənglərin Nəğməkarı

"Mənim etdiklərimi köhnə rəssamlar daha yaxşı ediblər"

Renuar bir neçə əsərinin uğurlu satışından sonra özünə Parisdə böyük bir emalatxana açır. 1873-cü ildə "Rədd edilən əsərlərin sərgisində" böyük uğurla çıxış edir. (1860-70-ci illərdə Paris Salonunun jürisi tərəfindən bəyənilməyən əsərlər "Rədd edilən əsərlərin sərgisində" nümayiş edilirdi).

Növbəti ildə isə o, impressionistlərin birinci sərgisini təşkil edir. Bu sərgidə onun beş tablosu nümayiş olunurdu. "Rəqqasə", "Parisli qadın", "Qadın başı" və s. Renuar digərlərinə nisbətən daha az tənqid olunurdu. Hətta ona "Loja" əsərini 425 franka satmaq belə müyəssər olur.

"Loja"dan sonra Renuar öz manerasını dəyişir və kiçik yaxmalarla işləməyə başlayır. Bu üslub yeni təəssürat yaradırdı. Tamaşaçı bu işləri qavramağa hələ hazır deyildi, elə Renuar da öz "qanunlarını" incəsənətə aşılamaq fikrindən uzaq idi, amma bəyənilmək istəyini də gizlətmirdi. O,

özünü islahatçı hesab etmirdi. "Mən sadəcə olaraq, o işlə məşğulam ki, mənə qədr də onu ediblər və mən də onları yaxşı ediblər".

70-ci illərdə o, özünün ən yaxşı əsərlərini yaradır. "Avarçəkənlərin səhər yeməyi" əsərində onun modeli gənc və gözəl Alisa Şariqa idi. Tezliklə Alisa rəssamın həyat yoldaşına çevrilir. Onların üç oğlu dünyaya gəlir.

1879-cu ildə "Madam Şarpantye və övladları" portreti Paris Salonunda nümayiş olunur. Renuar böyük uğur qazanır. Kastanyari yazırdı: "Madam Şarpantye" əsəri ən maraqlı işlərdən biridir. Palitra qeyri-adi dərəcədə rəngarəngdir. Renuar əla müşahidəçidir, füsunkar gözəlliyi ustalıqla vəsf edib. Rənglər insanın üzünə gülür. Rəssamın gələcək işlərini böyük ümidlərlə gözləyirik..."

"Hər kəs öz nəğməsini oxuyur"

Renuar bu fikirdə idi ki, rəngkarlığı muzeylərdə öyrənmək lazımdır, amma kor-koranə yox. "Bu o demək deyil ki, tabloların üst qatını

Renuar əmin idi ki, yalnız muzeylər təbiətin verə bilmədiyini verə bilər. "Biz axı gözəl bir əsər önündə öz-özümü də deyirik: Mən mütləq rəssam olacam!"

Renuar drammatizmi, faciəvi süjetləri sevmirdi, axı onsuz da gerçək həyatda bunlar kifayət qədər idi. Hansısa bir sənətsünas demişdi ki, Renuar yeganə rəssamdır ki, onun bircə dənə də olsun kədərli əsəri yoxdur! Amma Renuarın fikrincə, nikbin ovqata köklənən rəssamın özünü təsdiq etməsi çox çətin idi. "İnsanlar elə düşünür ki, ciddi əsərdə mütləq drammatizm olmalıdır və əgər belə süjetlər yoxdursa, deməli o tablonu ciddi qəbul etməyə dəyməz. "Surtuklu" incəsənət, istər musiqi olsun, istər rəssamlıq, istərsə də ədəbiyyat, insanları həmişə heyran edəcək" - o, təəssüflə deyirdi.

O, rəssamlıqda elə "manevrlər" edirdi ki, səbəbini açıqlamaqda özü də aciz idi. "Məndən soruşmayın, rəngkarlıq subyektiv, ya obyektiv olmalıdır. Mənə bu sual çox gülməli gəlir". Gənc rəssamların suallarına qarşısında isə əməlli-başlı özünü itirirdi: "Cənab Renuar, təsviri sənətin missiyası sizcə nədir?" Və yaxud "Tablonun mərkəz hissəsində niyə göy deyil, qırmızı boyadan istifadə etmişiz?" Renuar hesab edirdi ki, əslində, çox da dərinə getmək lazım deyil. Sənət sadə, hətta daha çox "sadələvh" olmalıdır. "İncəsənətin missiyası nədir?" sualı qarşısında "aciz qalan" böyük rəssam belə düşünürdü.

Renuarla digər impressionistlər arasında olan fərqlərdən biri də bu idi ki, o, insan fiqurlarına daha çox yer verirdi, amma sadəcə siluet yaratmırdı. O, qəhrəmanlarının əhvalruhiyyəsini ən incə ştrixlərinə kimi qeyd edirdi. Tamaşaçının gözü önündə insanla təbiətin möhtəşəm harmoniyası yaranır, sanki insan bir məqamda təbiətə çevrilir, ovqatının yazını, yayını yaşayırdı. Rənglər isə məsafədən bir-birilə qaynayıb-qarışır, bir-birinə hopur, elə bil rəqs edirdi...

"Çoxdandır ki, Neopolitan yaşılı deyilən rəngdən istifadə edirdim. O, kifayət qədər sönükdür, amma təəssüratı artırır, mən parlaqlığı məhz bu rənglə əldə edirəm. Vasitə eynidir. Hər şey ondan asılıdır ki, mən o rəngin yanına hansı rəngi qoyacam".

Renuar düşünürdü ki, tablo ilə mənzərə arasında sərhədləri dəqiq müəyyən etmək lazımdır. Yəqin ən çətin olan da budur. Axı tablo təbiəti tam olaraq təqild etməməlidir. Amma mütləq vacibdir ki, tamaşaçı bu əsərə baxanda təbiətin qoxusunu hiss etsin...

Ən xoşbəxt gün

1883-cü ildə Renuarın həyatında dönüş baş verir. O, impressionizmin son həddinə gəlib çatdığını hiss edir. Və bu iş get-gedə mürəkkəbləşməyə başlayır. Açıq havada işıqlanma təbiətin hökmündən asılıdır. Bir də çox vaxt açıq havada rəssam nə çəkdiyini özü tam olaraq görə bilmir. Bir dəfə kəndə ağ divar çəkməli olan Renuar bir-birindən işıqlı rəngləri seçib, tabloya köçürürdü, amma emalatxanaya gələndə etüdünlə zil qara rəngdə olduğunu gördü. Belə çıxır ki, rəssam saxtakarlıq etməli, təbiətə özü düzəliş etməlidir - deyə düşünürdü.

Renuar ahıl çağlarında xəstəliyə düşər olur və ömrünün son illəri əlil arabasında keçir. "Ancaq molbertin arxasına keçən kimi o, ağırlarını və xəstəliyi unudurdu" - deyə rəssamın oğlu Jak xatırlayırdı. İş prosesi belə baş verirdi; model qadın çəmənləkdə, çiçəklərin arasında öz yerini alıb, rəssamın işə başlamasını gözləyirdi. Biz atamın əlil arabasındakı yerini rahatlayır, onun göstərişlərini yerinə yetirirdik. Günəş şüaları zeytun ağaclarının yarpaqları arasından süzülüb qadının köynəyinə naxışlar salırdı... Atam yazırsəlsə tapşırıqlarını verirdi. Biz palitranı hazırlayırdıq o, hərəkətsiz bədəninə birtəhər kreslodakı dik tutmağa, ağırlarına üstün gəlməyə çalışırdı. Bir neçə dəqiqədən sonra ona fırça uzadan əlim havadan asılı qalırdı; Renuar peyzajı seyr edir, vəcdə gələrək "bu ki, ilahi bir mənzərədir", - deyirdi. Sonra bizə göz vurub gülməyə başlayırdı. "Sənki bizi təbiətə onun arasında olan hissələrin şahidi seçirdi... Bir neçə dəqiqədən sonra isə o, hansısa nəğməni zümzümə edəndə növbəti şedevrini yaradırdı..."

Və Renuar üçün xoşbəxt bir gün başlayırdı...
Günəl NATIQ

Ötən ay Türkiyənin SİYAD (Sinema Yazarları Dərnəyi) təşkilatı "100 ilin ən yaxşı 10 türk filmi"ni seçib. Siyahıda 56 yaşlı rejissor Nuri Bilge Ceylanın "Bir zamanlar Anadoluda" filmi də var. "Ən çətin şey özünü başa düşməkdir" deyən Ceylan bütün filmlərində şəxsi həyatını, özünü, verdiyi qərarları, arzularını anlamağa, tamaşaçıya çatdırmağa çalışır. Ceylan öz işiylə məşğul olan rejissordur, onun üçün əsas şərt şüuraltısını "ifşa etmək" və şəxsi həyatıyla bağlı pərdələri açmaqdır. Maraqlıdır ki, bütün filmlərində yaxın qohumları çəkilir. O, həm valideynləri, həm də arvadı ilə arasındakı münasibətləri ekranlaşdırmaqla, hadisələrə kənardan baxmaq və nəticə çıxarmaq, içindəki bütün qaranlıqlara işıq tutmaq istəyir. Onun üçün özünü kəşf yolu burdan keçir... Ötən ilin mayında Ceylanın sonuncu filmi "Qış yuxusu" 67-ci Kann kinofestivalının baş mükafatını - "Qızıl Palma" bucağını qazanıb. O, Yılmaz Güneydən sonra bu uğura imza atan ikinci türk rejissorudur.

Hədəfə doğru

Ceylan 1959-cu il yanvarın 26-da İstanbulda dünyaya gəlib. Atası Mehmet Emin Ceylan aqrar sənaye mühəndisi, anası Fatma Ceylan isə evdar qadın olub. Mühəndis ixtisasına yiyələnən ata Ceylan bölgənin yeganə təhsilli gənci kimi təyinatını Çanaqqalanın Yenice qəsəbəsinə alıb. Ceylan ailəsi bu qəsəbədə çox kasıb və çətin günlər yaşayıb. Uşaqlığını ata yurdu Yenicedə keçirən Nuri Bilge maktəbi bitirdikdən sonra Boğaziçi Universitetinin Elektrik - elektronika mühəndisliyi fakültəsinə daxil olub. Atası qəsəbədə qalmağa məcbur olsa da, ailə İstanbula köçüb. Səkkiz illik tələbəlik dövrü xeyli progressiv keçib. Nuri Bilge bu dövrlərdə fotoqrafiqlə məşğul olub, çəkdiyi qeyri-adi kadrları ilə digərlərindən fərqlənib. Onun fotoları həmin dövrün bir çox tanınmış incəsənət jurnallarında dərc olunub. Boğaziçi Universitetini bitirdikdən sonra isə gənc Ceylan Memar Sinan Universitetində iki illik kino təhsili alıb. Ceylan hədəflərinə doğru inamla addım-lamağı sevib.

Hələ uşaq yaşlarında rejissor "r" hərfini deməkdə çətinlik çəkib. Ona görə də adını soruşanda Nuri yox, Bilge deyərmiş. Bilge də qız adı olduğu üçün bir dəfə ədəbiyyat müəllimi bütün sinfin qarşısında onu ələ salıb. "Həyatda ən nifrət etdiyim şey aşağılanmaqdır" deyən Ceylan elə həmin gecə yatmayıb, "r" deməyi öyrənib.

Himalaya səfər, marketdən oğurluq

İstanbulda Boğaziçi Universitetində təhsil aldığı illər həyata baxışını tamamilə dəyişib. Rejissorun Avropa sevgisi və marağı da bu illərdə artıb. Universiteti bitirdikdən sonra Avropaya köçməyini, orada yaşayacağını düşünən Ceylan hələ 17 yaşında Londona yollanıb. Cibindəki qəpik-quruşla İngiltərə paytaxtına gələn rejissor restoranların birində qəbhyuyan kimi işləyib. Pulu qurtarıb, çarəsiz qalanda isə mar-

Ceylanın qəhrəmanları

İstanbulda qayıtdıqdan sonra hərbi xidmətə yollanan rejissor nizam-intizam anlayışı ilə tanış olub. Ankarada keçən əsgərlik illəri zamanı Ceylan ölkəsindəki zəngin insan mozaikası ilə tanış olub. Türkiyəyə və türklərə yenidən aşıq olan rejissor məhz hərbi xidmət zamanı kino çəkmək qərarına gəlib. Paytaxtdakı kitab evlərinin birində kinematografiya mövzusunda olan bütün kitabları oxuyub, kinonu və özünü kəşf edib.

Nuri Bilge çəkdiyi filmlərin bütün işlərini özü görüb. Ssenari üzərində dəqiqliklə işləyib, rejissorluq edib, prodüserliyi də öz üzərinə götürüb. Kinoya ilk addımını "Koz" adlı qısa filmi ilə atan rejissor bu film-lə Kann kinofestivalına qatılıb.

1997-ci ildə ilk tammetrablı "Qəsəbə" filmi çəkib. Rejissor böyük şöhrət gətirən ekran əsəri isə 2002-ci ildə çəkdiyi "Uzaq" filmi olub. Film Kann "Böyük jüri" mükafatını qazandı. Baş rolun ifaçıları Muzaffer Özdemir və Mehmet Emin Toprak isə ən yaxşı aktyor mükafatını bölüşüblər. Ceylanın yaxın qohumu Mehmet Emin Toprak mükafatlandırma mərasiminə bir neçə gün qalmış avtomobil qəzasında həlak olub. Ən yaxşı aktyor mükafatını ailə adından səhnəyə çıxan Ebru Ceylan alıb. 2006-cı ildə çəkdiyi "İqlimlər" filmində Nuri Bilge Ceylan xanımı Ebru Ceylan ilə kameranın qarşısına keçib. Bu filmə Ceylan ailəsi baş rolları ifa ediblər.

2008-ci ildə baş tutan növbəti Kann festivalında Nuri Bilge "Üç meymun" filmi ilə ən yaxşı rejissor nominasiyası üzrə mükafata layiq görülüb.

Nuri Bilge demək olar ki, hər filmində Anton Çexovu "salamlayır". Yaradıcılığının ilk illərində çəkdiyi "Qəsəbə" filmi böyük rus yazıçısına ithaf olunub. O, müsahibələrində rus ədəbiyyatına və Çexova heyran olduğunu heç vaxt gizlətməyib.

Ceylanın ilham mənbəyi

Keçmişdə peşəkar fotoqraf olan Ceylan sabit-uzun kadrlara üstünlük verir. Bədii planda o, təbiətin tənha insanın daxili aləmini nümayiş etdirən romantik peyzajlarına önəm verir. Ceylan müsahibələrinin birində etiraf edib: "Rəssamlıq mənim üçün ilham mənbəyidir. Mən "İqlimlər" filmi-ni çəkəndə Kaspar David Fridrixin "Duman dənizi üzərində" tablosu haqda çox düşündüm. Şəkildə peyzaja tamaşa edən kişi arxadan təsvir olunub". Fridrixin romantik peyzajları Ceylanın qaranlıq stilistikasını təcəssüm etdirir.

Nuri Bilge Ceylan Kannı fəth edən türk

ketdən oğurluq edib. İkinci dəfə oğurluğa cəhd edəndə iş başında yaxalanıb: "On beş yaşında bir oğlan qolumdan tutub küçüyə çıxardı. Ayağım büdrədi, yıxıldım. İlk dəfə özümü bu qədər aşağılanmış və təhqir olunmuş hiss etdim. Saatlarla piyada yeridim, birdən küçədəki güzgüdə özümü, yəni, həqiqətləri gördüm. Avropa dəyərlərinin, insanların mənə nə qədər yad olduğunu anladım".

Avropa ilə vidalaşan rejissor elə ilk fürsətdə Nepala uçub. 400 km piyada yol qət etdikdən sonra Himalay dağının ətəklərinə çatıb. Amma axtardığı sükutu burada da tapa bilməyib. İlk dəfə səyahət və macərələrin da içindəki boşluğu doldurmağa qadir olmadığını anlayıb. Türkiyə üçün danışdığını hiss edib və qayıdıb. Bu qayıdış onu kinoya daha da yaxınlaşdırıb.

"İnsanlar həyatda tənhadılar. Bu daha çox kişi-qadın münasibətlərində hiss olunur. Bu kədər həyatın ən faciəli tərəfidir. Bunu kinoya gətirmək qədər gözəl heç nə ola bilməz" - deyən rejissor "Üç meymun"da məhz bu kədəri ekranlaşdırıb.

Ceylanın ilk filmlərində ailə üzvləri və yaxın dostları çəkilib. Maddi çətinliklərlə üzləşən rejissorun yaxınlarına üz tutmasının səbəbi həm də kastinqləri sevməməsi və yeni insanlarla tanış olmaqdan çəkinməsi olub. Məhz "Üç meymun"dan sonra rejissor dost-tanışla sağollaşmış və peşəkar aktyorlarla işləməyə başlayıb. Filmdə Hatice Aslan, Ahmet Rifat Şunqar, Yavuz Bingöl kimi məşhur simalar çəkilib.

Rejissorun ən uğurlu filmlərindən biri hesab olunan "Bir zamanlar Anadoluda" da 64-cü Kann kinofestivalının "Böyük jüri" mükafatını qazanıb. Bu filmə də rejissor rus ədəbiyyatından, xüsusilə də Çexovdan təsirləndiyini gizlətməyib.

"Uzaq" filmində öz şəhərini tərəkədən qəhrəmanlardan biri ayaq saxlayaraq kamera qarşısında dayanır və küçüyüni tamaşaçılara çevirərək uzun müddət doğma şəhərə tamaşa edir. Bu, "İqlimlər" filmində də təkrar olunur. Ceylanın qəhrəmanı qarlı örtülmüş çay və tutqun səma altındakı körpünün üzərində dayanaraq öz həyatı haqda düşünür. "Tarkovski ilham aldığım rejissorlardandır. Niyə onu seçmişəm? Çünki uzun səhnələrə üstünlük verirəm və Tarkovskidə də belə uzun kadrlar var. Düzdür, sevgim üçün başqa rejissorlar da var, lakin ən düzgün seçim Tarkovskidir".

İngilis jurnalisti Met Boşenskiyə verdiyi müsahibəsində Ceylan etiraf edib: "Solaris"ə ilk dəfə baxanda Tarkovskini tanıyırdım. Universitetimizdə nümayiş olunanda izlədim və filmi başa düşməyib yarımçıq çıxdım. Amma Londonda yaşadığım və gündə 2-3 film izlədiyim vaxtlarda "Solaris"ə yenidən baxdım, çox təsirləndim və günlərlə yadımdan çıxmıdım".

Səssiz və sistemli təsvirləri Ceylanı klassik incəsənətə yönləndirir. Səssiz təsvirlərinə görə rejissoru mühakimə etmək olmaz. Hər halda, onun filmləri ilə siz art-terapiya keçə bilərsiniz.

Leyla ƏLİYEVA

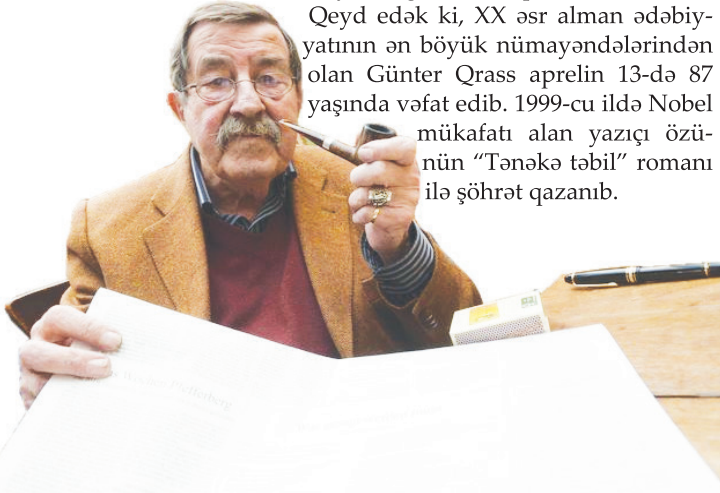
Günter Qrassın çap olunmayan gündəlikləri tapıldı

Almaniya yazıçısı, Nobel mükafatçısı Günter Qrassın çap olunmamış gündəlikləri tapılıb. Bu barədə mətbuata müəllifin ev-muzeyinin direktoru Yorq-Filipp Tomsa məlumat verib.

Gündəliklərdəki ilk qeyd 1955-ci ilə aiddir. Qrass doğulduğu Lübek şəhərindən Berlinə həmin il gəlib. Qeydləri yazıçı öz katibəsinə diqtə edib. Tomsanın sözlərinə görə, Qrass bunları çap etdirməyi düşünürmüş.

Bu ilin payızında Lübekdə yazıçının əvvəllər məlum olmayan məktubları sərgiyə çıxarılacaq. Həmin məktublar 1950-ci illərdə yazılıb və onlar Qrassın Düsseldorfda vaxtilə yaşadığı evdən tapılıb.

Qeyd edək ki, XX əsr alman ədəbiyyatının ən böyük nümayəndələrindən olan Günter Qrass aprelin 13-də 87 yaşında vəfat edib. 1999-cu ildə Nobel mükafatı alan yazıçı özünün "Tənəkə təbil" romanı ilə şöhrət qazanıb.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvey – "Qadınsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" şeir antologiyası) kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Cillian Anderson qadınlara kitab həsr edəcək

Kinoulduz, "Gizli materiallar" serialının qəhrəmanını Cillian Andersonun qadınlara həsr etdiyi növbəti kitabı işıq üzünə gətirəcək.

Cillian Anderson 2014-cü ildə fantastik janrdə ədəbi əsərlər yazmağa başlayıb. Lakin ədəbi tənqidçilərin fikrincə, həmin əsərlər bestsellərə çevrilə bilmədi. Ancaq bu uğursuzluq aktrisanı ruhdan salmadı, aktrisa ədəbi yaradıcılığını davam etdirməkdə israrlı olduğunu bildirdi. Ardınca Anderson özünün ikinci kitabını yazmağa başladı. "Biz" adlanan kitab yazıçı Cennifer Neydlə birgə yazılıb. "Biz, "Biz" kitabını qadınlara həsr edirik və bununla demək istədik ki, zəif cinsin nümayəndələri bir-birinə dəstək olmalıdır". Onun sözlərinə görə, yalnız birlikdə bütün çətinlik və təzyiqlərdən qorunmaq olar.

İspan ədəbiyyatının Nobelini Xuan Qoytisolo aldı

Aprelin 23-də Madridin Alakli-de-Enares Universitetində nüfuzlu İspan mükafatının – "Servantes" ədəbi mükafatının təqdimat mərasimi keçirilib. Bu mükafat İspan ədəbiyyatının Nobel kimi qəbul olunur və hər il Migel de Servantesin ölümünün ildönümündə təqdim edilir. Bu il həmin mükafata tanınmış yazıçı və jurnalist Xuan Qoytisolo layiq görülüb.

İspaniyanın Mədəniyyət Nazirliyi 125 min avro lüq mükafatı 84 yaşlı yazıçı və jurnalist Xuan Qoytisoloya verib. Mükafatı kral VI Filip və onun həyat yoldaşı Letisiya şəxsən təqdim ediblər.

Xuan Qoytisolo hələ 1960-cı illərdən şöhrət qazanıb. Həmin dövrdən indiyə qədər o, vətəninə ən çox oxunan yazıçıdır. Məraşin Tanjer şəhərindəki Servantes İnstitutunun elmi kitabxanası X.Qoytisolonun adını daşıyır.

Yazıçı əsərlərində korrupsiya, işsizlik, imiqrasiya problemləri və uşaq yoxsulluğu məsələlərinə toxunur. O, özünün qeyri-ənənəvi oriyentasiyasını gizlətmir və bunu tənqid edən siyasətçiləri qınayır. Qoytisolo ömrünün çox hissəsini İspaniyadan kənarında keçirib. 1990-cı illərdə o, Bosniya və Çexistanada müxbir işləyib, ABŞ-ın müxtəlif universitetlərində dərs deyib.

"Platonov" mükafatı Andrey Bitova verildi

Voronejdə keçirilən Platonov festivalı çərçivəsində Andrey Platonov adına mükafatın təqdimat mərasimi keçirilib. 2015-ci ilin mükafatına rus yazıçısı Andrey Bitov layiq görülüb. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bu il finalda həmişəkindən xeyli az, cəmi altı müəllif olub.

Mükafatın büdcəsi 1 milyon rubl təşkil edir. Bu ildən etibarən həmin mükafatı alanlara döş nişanları da təqdim ediləcək.

Yazıçı Andrey Platonova həsr olunmuş festival isə Rusiyada 2011-ci ildən hər il keçirilir. Bu il iyun ayının 3-dən 14-ə qədər keçiriləcək festivalda 19 ölkənin nümayəndələri – yazıçılar, şairlər, musiqiçilər, rejissorlar, rəssam və heykəltəraşlar iştirak edəcəklər.

Müxtəlif illərdə yazıçılardan Boris Yekimov, Mixail Pletnev, Aleksandr Petrov "Platonov" mükafatına layiq görülüblər.

Ancelina Coli BMT-də tənqidi çıxış etdi

Hollivudun ulduz aktrisası Ancelina Coli BMT tribunəsindən Suriya və orada yaşayan qaçqınların vəziyyəti ilə bağlı kəskin tənqidi fikirlərlə çıxış edib.

BMT-nin xoşməramlı səfiri bildirib ki, təmsil olunduğu təşkilatın əsas məqsədi hərbi münaqişəyə son qoymaqdan və günahsız insanların həyatını xilas etməkdən ibarət olmalıdır. Amma bu vəziyyət 2011-ci ildən bu günə qədər dəyişməz olaraq qalır.

Xatırladaq ki, Suriyada konflikt yaranan gündən Coli 11 dəfə həmin ərazilərə baş çəkərək düşərgələrdə yaşayan qaçqınlarla görüşüb. Həmin ərazidə yaşayan minlərlə insanın yaşayışını öz gözləri ilə görüb.

BMT tribunəsindən çıxış edən aktrisa məsələnin həllində rol oynaya bilən hər bir insanın şəxsən həmin ərazilərə getməsinə və məsələnin nə qədər ciddi olduğunu öz gözlərilə görməsini təklif edib.

Hazırladı: NARINGÜL